

فهرست مضامین

نمبر صفحه	مضمون
۱	انتخاب از فارسی روز مره
۸	صحبت خویشی و قرابتی
۱۲	صحبت ناخوشی و بیماری
۱۴	صحبت غسل
۲۳	صحبت لباس پوشی
۲۴	صحبت حوادث و استخبار
۲۴	احتمال و شک
۲۴	تعجب
۲۵	تصدیق و انکار
۲۵	غصه و اندوه
۲۶	مشورت
۲۸	آداب مصاحبت اهل ایران
۳۰	خفتن و خوابیدن
۳۳	منفرد گفتگو
۳۵	بازء اطفال
۳۸	شکار
۴۰	تعمیر مکان
۴۴	انتخاب از تاریخ ملوک ذکر احوال نادر شاه
۱۰۱	انتخاب از اخلاق جمالی لامع دوم در تدبیر منزل
۱۱۲	لمعه چهارم در سیاست اولاد
۱۱۵	لمعه پنجم در رعایت حقوق پدران و مادران
۱۱۹	لمعه ششم در سیاست خدم مغرب در بعضی لواحق
۱۲۲	سمت اول در وصایای اطفال سمت دوم در وصایای ارسطاطالیس

نمبر صفحه	مضمون
۱۲۸	تذکره مصطف
۱۲۹	{ انتخاب از رفعات میرزا غالب - رفعات میرزا قنیل و الشائے بهار عجم انتخاب از سکندر نامه
۱۵۴	خراج خواستن دارا از سکندر و جواب دادن او
۱۵۹	ترتیب کردن اسکندر لشکر را بحرب دارا
۱۶۳	راے دادن دارا در کار اسکندر یا خاصان خویش
۱۷۰	نامه دارا به اسکندر بتهدید و عتاب
۱۷۴	جواب نامه دارا از اسکندر
۱۷۸	مصاف کردن دارا با اسکندر در موصل
۱۸۳	پیروزی یافتن سکندر بر دارا و گشته شدن دارا
۱۹۳	تذکره شیخ نظامی بخجی مصطف سکندر نامه انتخاب از شاهنامه
۱۹۵	پرسیدن سراب نام و نشان سرداران ایران از بجیر
۲۰۲	ناختن سراب بر خیمه کاؤس و برکندن ییجا
۲۰۵	نبرد رستم با سراب
۲۱۲	گشته شدن رستم و سراب و ربائی یافتن رستم از او بچاره
۲۱۷	گشته شدن سراب بدست رستم
۲۲۲	فوتشدار و خواستن رستم از کاؤس { برای سراب و ندادن او آن را
۲۲۳	زاربی کردن رستم بر سراب و بردن { ناختن بزمستان نزد زال و رودابه
۲۲۹	آنگهی یافتن مادر سراب از گشته شدنش
۲۳۲	تذکره فردوسی مصطف شاهنامه

انتخاب از فارسی روزمره

صحبت خویشی و قرابتی

مهر جان - او حالا سخن
گفتن می خواهد +
آقا نوروز - آخر او بمن
چه گفتن می خواهد ؟
مهر جان - نه دلم چه گفتن
می خواهد +
آقا نوروز - خیر بعد از عصر
شرقیاب صحبت خواهم شد +
مهر جان - او خودش اینجا
آمد است +
نوروز - آه مزد خدا -
غضب کردی مرا نه پیشتر چرا

مهر جان - آقا ! خیلی
عجب است که امروز شما
تشریف آوردید ؟
مهر جان - بنده خیلی
مشتاق زیارت نمودم +
آقا نوروز - نسبت بمن
چه خدمت است ؟
مهر جان - خواهر من میخواهد
سخن واجبی بعرض رساند +
آقا نوروز - بگوئیدش که
انشاء الله فردا حاضرم خدمت
می شود +

خبر نہ کزدی کہ من از بازار
 یک چیز غریب بہمت او بخشہ
 مے آوردم بہلوئے پختہ
 قہوہ مے پختہ +
 ہرجان - حاجت چندی
 تکلفات نیست - میخواب سخته
 بش گوید و برگردد +
 نوروز - خیر بگو در نجاست
 ہرجان - در حیا نشسته
 با سونگی شہ حرف مے زند +
 نوروز - برد صداش کن +
 ہرجان - صونا - صونا ہوئے!
 صونا - بے - آقا چہ میفرماید
 ہرجان - کلثوم نہ را
 بگوئے کہ اینجا بیاید +
 صونا - در کجا؟
 ہرجان - در اطاق نوروز
 آقا +
 صونا - خانم! ہرجان آقا شہ را
 در اطاق نوروز آقا صدا میزند

کلثوم نہ - سلام علیکم برد
 نوروز - و علیک السلام
 خواہر - خوش آمدی پیار من
 قدم بر چشم - چہ طور تشریف
 آوردی - باعث تکلیف تو چہ
 بودہ است؟
 کلثوم نہ - پارو حزنا
 داشتہم بگویم +
 نوروز - بفرماید - من
 نشتر حرف شما ہستم +
 کلثوم نہ - کار واجبی
 دارم - غلوتے خواہم گفت +
 نوروز - اینجا بیج بیگانہ
 نیست شہ آشکارا حرف بزنید
 کلثوم نہ - پیش روی
 مردم گفتہ نئے تو انم +
 نوروز - در گوش من بگوئید
 کلثوم نہ - سرگوشی در
 مجلس زیبا نیست +
 نوروز - پیار - پشتو نشسته حرف بزن

لہ حیا - آنگن - جو گھر کے سامنے نشست و برخاست کے محلے
 چار دیواری کھینچ کر بنائی ہوتی ہے +
 لہ سونگی - محبوبہ +

کَلْتُومِ نَمَ - من خیلے
ازیں مے تَرْسَمِ کہ پَسِرِ شَمِ
یوا شکلی آید و حَرْفِ مَرَاغُشِ

و پَرِ پَرِ +
نُورُوزِ - خِیابِ حَرْفِ وِیَلِ
مُگو - دَقْتِ مے گُذَرُو - مَرَا اَزِ
مَقْصِدِ حَالِی کُنِ +

کَلْتُومِ نَمَ - مَطْلَبِ
ایں اَسْتِ کہ پَسِرِ شَمِ رَا رَا دُو
زَنِ بَزْدَنِ مے دَا رَدِ یَا نَهْ ؟
نُورُوزِ - چَرَا نَخِ دَا رَدِ -
اِنْشَاءِ اَللّٰهِ بَعْدِ یَکِ سَالِ
مُحَوَّرِ سَبِیْشِ رَا تَدَاوُکِ مِیْدَرِہِمِ +
کَلْتُومِ نَمَ - اَدَفِ -
تَا یَکِ سَالِ کہ رَا تَرْطَارِ
خِیَابِ کَشِیْدِ +

نُورُوزِ - خِیَابِ - چَرِ مِیْگُوئِ -
وَرِ چِشْمِ زَدَنِ سَالِ مِیْگُزْدِ +
کَلْتُومِ نَمَ - اَگَرِ تَا یَکِ مَہِ
شَمِ تَدَاوُکِ نَخِ دِہِیْدِ - مَنِ

کَلْتُومِ نَمَ - خِیْدِ مَنَابِہِ اَسْتِ +
نُورُوزِ - حَالَا یَگُو مَطْلَبِ شَمِ
چَرِ چِیْزِ اَسْتِ +

کَلْتُومِ نَمَ - حَرْفِ کہ مَنِ
مے گُویمِ بَا یَدِ کہ آں رَا پَدِیْشِ
اِیْنِ وِ آں بَرُوزِ دِہِیْدِ کہ
قَلَانِ مَنِ چُنْجِیْنِ وِ مَحَالِ
گُفْتِ اَسْتِ +

نُورُوزِ - اَہْسَنَتِ چَرَا
مے گُوئِ - بَلَدِ یَگُو گُوشِ قَدِیْ
سَنَگِیْنِ اَسْتِ +

کَلْتُومِ نَمَ - مَنِ اَہْسَنَتِ
اَزَاں حَرْفِ مے زَنَمِ - مَبَا دَا
پُشْتِ دِیَوَارِ کَسے گُوشِ دَا شْتِ بَا شْدِ
وِ حَرْفِ مَرَا بَشْنُوْدِ - پَدِیْشِ وِ پَسِرِ
شَمِ نَقْلِ رِکُنْدِ +

نُورُوزِ - نَهْ خِیْرِ - کَسے
نَخِ شَنْدُوْدِ - تُو حَرْفِ مَطْلَبِ
رَا بے تَکَلُفِ مَنِ اَشْکَا رِ
کُنِ +

لے یوا شکلی اُورِ یواشِ بَعْنِیْ اَہْسَنَتِ + اِثْنِ حَرْفِ وِیَلِ - اِدِہِرِ اُدِہِرِ کِیْ
بَا یَیْنِ - مَشْوَکِ بَا یَیْنِ - قَا بِلِ تَرْکِ بَا یَیْنِ + اِثْنِ حَالِ کَزْدَنِ - اَگَاہِ کَزْدَا -
خَبَرِ دَا رِ کَزْدَا - جَتَا نَا +

مے سازی - چرا بر طفک نادال
شاخچہ بندی مے سنی +

کلتوم نہ - تویشل کیک
چشت را مے ہم گذاشتہ
نیک و بدت را نے زینی
و مے دانی کہ مردم ہم
نے بیند +

نوروز - رایں جزفا را
از عجا مے گوئی +

کلتوم نہ - آبادی شب
پسر شما عرق خورده توے
راہ با یکے از قراوتہا عذرہ
نہ کردہ است ؟ و قراولان
اورا ہمہ شب دشتاق
نہ کردہ اند ؟ و تا وہ
تومان سے از شما جریمہ برگرفتہ اند ؟
اوراول نہ کردہ اند +

دختر خود را بہ پسر گزمتہ باشی
نامزد مے گنم +

نوروز - زکک - اینچہ حرفات
کہ مے زنی - از سخت زریں
زیر پایم لزیبہ +

کلتوم نہ - من شنبہ ام
کہ پسر شما سراہ
اقتاد است +

نوروز - کلتوم نہ -
چہچی مے گوئی - چرا پسر
مرا بدنام مے سنی +

کلتوم نہ - من خیلے
شنبہ ام کہ او پاسوز
کویلتا شد است و جتہ بازی
مے کند +

نوروز - زکک - از خدا
بتوس چرا از پیش خود جزفا

لہ گزمتہ - پولیس - چکیدار - گزمتہ باشی پولیس افسر - تھانہ دار -
کوٹوال + لہ براہ بد اقتادان - بد چلن ہو جانا + لہ کولی - زڈی -
پیشوا + لہ جتہ - خالگی - پوشیدہ حراکات کوئے والی + لہ شاخچہ بندی -
شمت دھرتا - جنتان ہاندھنا + لہ عرق - آج کل کے عجورہ میں شراب کو
کہتے ہیں + لہ قراول - چکیدار - پھرہ دار + لہ دشتاق - زیر جراست -
حالات - جیل - قید خانہ - قید + لہ تومان - ایران میں ایک طلائی رستہ ہے
جس کی قیمت بقدر لہر کے ہوتی ہے +

کلثوم نہ۔ شما او را
نہ علم آموختید نہ معرفت۔
بجز اینکہ شما مملکت گنبد و
او دوزاد۔ دیگر از دشتش
چہ برے آید +

نوروز۔ خیر او بیچ کارہ
نہست۔ بہ بینم تو نامزدش را
چہ طور بدیگر کسے مے دی۔
گزمہ باشی کیست کہ پاتوے
کفش مار بند +

کلثوم نہ۔ اگر مے دہم۔
بہ بینم شما مرا کدام قراولما
دشتاق خواہید کرد۔ حالا میروم
از حرف شما او را حالی میکنم +
نوروز۔ نہ خواہم۔ ماکو کرتیم۔
چاکر۔ تم۔ بندہ تو ایم۔ غلام
تو ایم۔ ایں حرفها را بر زبان
میار۔ رابں کارما از تو شائستہ
نہست +

نوروز۔ بزرگ خود ماں
ز نهار شہرت ندہی کہ چہیں
و چہاں شد است +

کلثوم نہ۔ مرا چہ
ضرور است کہ راز شما را
شہرت بدہم۔ مزدوم شہر ہمہ
خود مے دانند کہ بچہ نوروز
آقا ہنچو شد است +

نوروز۔ ز کہ معلوم
مے شود کہ تو از حرف
کسے از راہ رفتہ عقل ترا
کسے دزدیدہ است در عالم
شباب اکثر از جواناں ہنچو حرکت
بفضل مے آید +

کلثوم نہ۔ بے۔ من
ہم مے دانم کہ شما خود تاں
او را ہنچو مار کردہ آید +
نوروز۔ من چہ طور
او را مار کردہ ام ؟

لہ مار۔ دیر۔ دیوانہ۔ منہ زور۔ سر چٹھایا ہوا۔ شیر بے ہمارہ
لہ شک۔ کائی۔ یعنی تم کماؤ اور وہ مار دے اور ٹھہاری
کائی اڑائے +

بگند و دُخترم در پس
پروہ از غم بگدازد +

نوروز - خواہر از ہراسے
خدا رحم کن و از خطایے
رفتہ اش چشم رہوش - آرندہ

رگزد چہنیں کار با نخواستہ گشت +
کٹشوم نمہ - او رگزد چہنیں

کار با گزد یا نگزد من
ہرگز عروس دُخترہ ام را
با نور چشم شمانے کنم +

نوروز - برو اگر نئے معنی
نہ کن - ما ہم تھیلے شبنہ ایم
کہ دُخترت رو و از پیش

روسے نا محرم مے نشیند و
مثل گوریہا پیش ریں و آں
فرقہ مے دہد +

کٹشوم نمہ - حالا کہ
ہمچو است - لائق نور چشم
خود دُخترہ پیدا رہنجید

کٹشوم نمہ - شمانے نوکر
من باشید نہ چاکر من شمانے برادر
من باشید - اما پسیر خود را
ہمچوید کہ ازیں خیال مُقت زن
پرور بیفتند +

نوروز - حالا ایں حرفہا
را کنار بگذار - بگو کہ تدارک
عروسیتش را کسے مے دہی +

کٹشوم نمہ - تدارک عروسی کی؟
نوروز - عروسی دُخترہ ات +
کٹشوم نمہ - من ہرگز

دست دُخترہ خود بدست ہمچو
پسیر سر خود بالا برآمدہ نیبہ +
نوروز - نہ خواہر تو او را

سجان من بفروندی قبول
کن - او ہمیشہ غلام تو
باشد +

کٹشوم نمہ - واپچہ حرف است
کہ پسیر شما با چہنیں خوش گذرانی

لے یعنی نکاح کرنے کے۔ بیوہ خیال سے باز رہے۔ بیفتند کے معنی
اہل ریاہن کے محاورے میں باز رہنے کے ہیں + لے سر خود بالا
برآمدہ - شتر بے مار + لے چٹکی - گاہن - ڈونہی - تیرہ تالی + لے قروان -
کولے ٹکالا - مٹکانا +

را پلڈا ریدہ مطلب من این است
حالا کہ بخانہ تان رسیدید
این سخنا را پیش دختره
بروز نوبید و از طرف پسر
من این انگشت توے انگشتش
رکنید +

مهر جان - مانام پسر شما
پیش او بر زبان آورده
نے تو انیم - وقتی کہ کس نام
تو چشم شما پیش او سے برد
خیلے بدش سے آید +
نوروز - مگر او ازیں قرابت
رضا نیست ؟

مهر جان - بے او پیشتر
ازیں قرابت حاشا سے کزد - من
بروز کے ایں کار بگذرنش
بشتم +

نوروز - آئے وائے رحه
چاره گنیم - مهر جان آقا
حالا تندرک عروسی را جلد
باید کزد +

دختره کہ رود از پیش ایں
و آں بنشیند - لایق نور چشم
شما نیست +

نوروز - مهر جان آقا -
شما پیش بریائید - و کلثوم نہ
را بغضا بنید کہ بما آرزوہ
نہ شود +

مهر جان - او از شما
آرزوہ نہ بود - شما خود از
سخنهای ناسزا او را آرزوہ
کزدہ اید +

نوروز - من کے باد سخن
ناسزا گفته ام - اگر بفرض
سخنے تا واجب از زبان
من برآمدہ باشد معاف
فرماید +

مهر جان - ما صاحب
دختریم - با چه حد داریم کہ
با شما سر برداریم - مگر شما را
هم بچھو حرفها زیبا نیست +
نوروز - خیر ایں حرفها

له حاشا سے کزد - یعنی اجماع کراتی تھی +

رہن جان - مگر تو اد را

ویدن نے خواہی +

کلثوم نہ - جیلے ہم سے آید

کہ رُویش را بہ دینم - وقتیکہ

من رُویش را سے دینم زہرہ ترک

سے شود +

رہن جان - اگر تُو ویدنش

عُش نے آید ہر دو در پاس

آں لنگہ در قائم شو +

صحبتِ ناخوشی و بیماری

شیخ حسن - سلامُ علیکم

سید جان +

سید جان - وعلیک السلام

یا شیخ! مزاجِ چہ طُور است؟

راہِ روزِ قدر سے ناخوش بہ نظر

سے آئی - رنگِ رُویت چہرا

پریدہ است؟

شیخ حسن - یا سیدی!

سرمِ نیلے دزد سے گند +

کلثوم نہ - آے وائے

صدائے پائے بیگانہ سے آید +

نوروز - چہرا سے تُو سی -

بیچ بیگانہ نے تُو اند کہ اینجا

پا بگڑا رد +

کلثوم نہ - آخر راس

کہشت؟ کہ سرش را تو

کردہ یک راست بسمتِ اطاق

ما سے آید +

نوروز - مگر تو نے شناسیش؟

کلثوم - من نے شناسش +

نوروز - چہرا نے شناسش؟

نیلے خوب سے شناسیش +

کلثوم نہ - آخر ہر مائید

کہ راس گدام کس است کہ

ماچھو سرزدہ پیش ما سے آید +

نوروز - راس ہاں نہ فرو

وخصرت است +

کلثوم - آے وائے چہ

خاک بر سر کُٹم گجا بر کوم +

لہ سرزدہ - بے تحاشا - بے کھٹک - بے روک ٹوک + لہ زہرہ ترک

سے شوم - یعنی میرا دل پھٹتا ہے + لہ قائم شدن - پریشیدہ ہونا -

اور قائم کردن - پریشیدہ کرنا +

سید جان - نصیب اعدا از کئے؟ شیخ حسن - صبح کہ از رخت خواب برخاستم دیدم کہ سرم درد مے کند + سید جان - باعث ناخوشی چہ بود؟ شیخ حسن - دیروز بین راہ سرم بچ خوردہ پایم بہم پیچیدہ زبیں خوردم - شب تب کردم + سید جان - جاے ضرب کہ زربیدہ؟ شیخ حسن - پل دماغم ضرب خوردہ وزم گرفت است + سید جان - دشت خود را چرا دراز نے کشی؟ شیخ حسن - ماہیچہ بازوم	نیز درد مے کند + سید جان - در راہ رفتن نیز اتو مے کشی + شیخ حسن - بشکہ تکان خوردم تعلم پایم زخم خوردہ لہ شد است + سید جان - بے ہمیں سبب است کہ امروز تو بچو مے لنگل + شیخ حسن - سینه پایم نیز زخم خورد است + سید جان - بدلتور - چرا رجوع نہ کردی؟ شیخ حسن - پیش ریش ساز رقعہ بودم زخمہا را تخته بند کرد است + سید جان - معلوم میشود کہ شما از علاج دکتور مے توسیدہ؟

لہ سرگبی - سر کا پھونا - دوران سر - مرض دوار - سر کا چکرانا +
لہ زیں خوردن - سر پھانا + لہ در زیں اتو کشیدن - لنگرا کر چلنا -
ہنکے ہنکے پاؤں ڈالنا + لہ لہ شدن - گوشت کا ضرب کھا کر
نوم ہو جانا - پس جانا + لہ دکتور - ڈاکٹر کا مفہم ہے +
لہ ریش ساز - جراح +

شیخ حسن - مزور ہند از
 علاج دکنور تھیلے سے ترسند +
 سید جان - آخر چرا ؟
 شیخ حسن - فقط بے عقل +
 سید جان - نفع کہ بندہ
 در علاج دکنور وید است در
 علاج اطبا کم دیدیم +
 شیخ حسن - بے دواس
 شاں اندک و نفعش دیشیار
 است +
 سید جان - بندہ تھیلے
 معتقد علاج دکنور ہستم +
 شیخ حسن - من ہم
 از دکنور برائے خود دوا
 آزرده ام +
 سید جان - دیکھو رید
 دیکھو است - خدا نفع سے دیو +
 شیخ حسن - خیر است ؟
 شما ہم از روز پانچو عسرفہ
 ت گنید +
 سید جان - شب
 سوز کہ خود زده - خودم - نزلہ
 بختجہ ام زور آوزد است -
 سرفہ سے گنم +
 شیخ حسن - مگر شما
 پرہیز نے گنید ؟
 سید جان - آدم تا کجا
 پرہیز کند - از پرہیز کردن
 جانم تنگ آمد است +
 شیخ حسن - چند روز
 دیگر ہم پرہیز برا بر خود
 گوارا بکنید - وقتیکہ بہ شگلی
 صحت حاصل شد باز حاجت
 پرہیز نیست +
 سید جان - خیر است -
 از چند روز رفیق شما را
 با شازمے رہنم ؟
 شیخ حسن - یک ماہ
 سے گزر د کہ از بام سرا
 با کلمہ پائین آمدہ بازویش
 در رفتہ حالت ناخوشی
 پیدا کردہ بستر شد است +
 سید جان - حالا
 احوال چہ طور است ؟
 شیخ حسن - احوال
 برہم خود زده روز بروز بدتر

گاہے بیادِ اد میرید ؟ شیخ حسن - بندہ اشب سر بالین او ، لُودم + سید جان - مے گویند - برادر زلفش نیز تب کرد است + شیخ حسن - بلے + سید جان - تب نوہ است یا ہر رُوزہ ؟ شیخ حسن - ہر رُوزہ + سید جان - گاہے عرق ہم مے گند - یا خیر ؟ شیخ حسن - دیرِ روز خیلے عرق کزدہ بُود + سید جان - حالانکہ گندش بر بید +	شد است + سید جان - آیا امید زبیت ہشت ؟ شیخ حسن - خیر دماغش تیغ کشیدہ است چشمش بر آسمان اُفتاد است - لوپہایش گود اُفتاد است - زبانش تا حقیر نافش حشکبہ است - ہر لحظہ دلش کُلافہ مے شود + سید جان - بیمارش را کہ مے گند ؟ شیخ حسن - پردہ مادرش مے گند + سید جان - شما ہم

لے دماغش تیغ کشیدہ - یعنی اُس کی ناک ست گئی ہے + نہ چشم
 بر آسمان اُفتادہ - یعنی اُس کی آنکھیں چھت سے لگ گئی
 ہیں + نہ لوپہایش گود اُفتادہ - اُس کے رُخسارے
 پٹخ گئے ہیں + نہ دلش کُلافہ شد است - اُس کا دل
 ہر وقت متلاتا ہے + نہ گند گند - کوئین - نہ کونا بارک جو دیسی
 کوئین کے درخت کی پھال کا سفوف ہے - نہ نقطہ انگیزی کوئین
 (Quinine) سے مغروس ہے +

شیخ حسن - بے خوردست - ساعت خواب رہن +
 حال چیرے بہتر شد است مگر
 ہنوز بہ کھلی صحت نیافتہ +
 سید جان - خدا شفا دہد
 عجب سر زندہ مڑے است +
 شیخ حسن - تو امروز در
 حزن زدن قیلے دهن راجح
 مے گئی؟
 سید جان - آرے -
 گوشت پا کے دندا نم ورم
 گرفت است +
 شیخ حسن - دست از
 دستکشہا چرا بیروں نے کشی؟
 سید جان - دستہایم از
 سرما ترکید است +
 شیخ حسن - امروز قیلے
 چڑت مے زنی +
 سید جان - ہمہ شب
 بیدار بودہ ام +
 شیخ حسن - برو بابان خدا
 ساعت خواب رہن +
 سید جان - خدا حافظ +
 شیخ حسن - خدا ترا سلامت
 داشتہ باشد +
صحبۂ غسل
 میر جعفر - آقا قنبر !
 آقا قنبر - بے آقا +
 میر جعفر - دلاک را صدا
 زن کہ سرم را برآشد +
 آقا قنبر - از دم صبح بخیز
 کریم را در عقبش کہ فرستادہ ام +
 کریم - آقا ! او خودش از
 دم صبح حاضر است +
 میر جعفر - گجا است +
 کریم - پائیں در حیات
 نشستہ است +
 میر جعفر - او را بگو بالا بیاید
 آقا قنبر - شہا خود تال
 پائیں بر رویہ +

لہ سر زندہ - بشاش - ہنس مکھ - زندہ دل آدمی + لہ چرت زدن -
 پیک لینا - اونگھنا + لہ دلاک - جٹامی - نائی - تھام + لہ عقب فرستادن -
 اور عقب رفتن بمعنی بلانا +

سبیل را مے تراشید و
عجب ریش بلند مے میداشت۔
شما بکس او چوئیہ را
مے تراشید و سبیلها را
مے دارید +

میر جعفر۔ مزدک۔ تو
اظهار معرفت را کنار بگذار
و کار خودت را پیش ببر +
استا سلمانی۔ شنیدہ ام
کہ پسر عموئے تال سید رضا چاہ
را مے تراشد و گوہنہاش را ریش
مے دارد و تقلید اہل فرنگ
در مے آرد +
میر جعفر۔ عجب مزدک۔

میر جعفر۔ من بُنک
بستہ۔ رخت برکنده۔ بُنک
نشتہ ام +
آقا قنبر۔ مگر شما۔ ارادہ
عُسل مے دارید ؟

میر جعفر۔ بلے۔ دلاک
را پیش من بفرست و خودت
آب را گرم بکن +
استا سلمانی۔ سلام علیک
آقا !

میر جعفر۔ پیش بیا
استا سلمانی۔ چو نہ مرا تراش +
استا سلمانی۔ آقا مے موعوم۔
پدرتاں۔ خدایش بیا موزاد۔

لہ بُنک۔ کہیں۔ تہ بند۔ بُنک + مے رخت برکنده میڑ مے مہار کر +
مے بُنک۔ بُنکا۔ برہنہ + مے استا سلمانی۔ اہل ایران اکثر حجاموں کو
اس لقب سے بلاتے ہیں۔ جس طرح سے کہ مشہورستان میں حجام کو طیف
کہتے ہیں۔ اہل ولایت استا کہتے ہیں اور سلمانی اُن کو اس لئے کہتے ہیں۔
کہ حضرت سلمان فارسی رضی اللہ عنہ جو ایک جلیل القدر صحابی اور
حضرت علی رضی اللہ عنہ کے بڑے چچے دوست تھے۔ اکثر سرٹونڈا کرتے
تھے۔ اس لئے حجام لوگ اپنے گروہ کو اُن کی طرف منسوب کرکے سلمانی
کہلاتے ہیں + مے چو نہ۔ مے موعوم۔ در اصل چاند ہے۔ اہل ایران
تغیر لہجہ سے چو نہ بولتے ہیں + مے چاند تراشیدن۔ مٹھوڑی
سنڈانا + مے گوند۔ مے خار۔ گوند داشتن۔ گل مجھے رکھنا +

ہرزہ گوے ہشتی - ترا بارتاش
 سرکار - مرد خدا حرف مفت
 مژن چانہ ام را بتراش *
 آستا سلمانی - آہ - عموی
 شما - خدایش جنت نصیب کند -
 چه خوش ریش تو پے میداشت *
 ممبر جعفر - اگر چو نہ ام را
 مے تراشی بتراش - ورنہ
 برادر سیر خود را بگیر *
 آستا سلمانی - برادر بزرگ
 شما را چه شد است کہ ریش
 را موزچہ پے مے زند *
 ممبر جعفر - آخ - چه قدر
 مفت چک تو چو نہ میزنی - نکفت
 حرف دل مگو - ہرزہ چاوی
 مکن - آسترہ را بگیر و ریشم
 را بتراش *
 آستا سلمانی - آغا احوط
 ہمین است کہ ریش یک مشت
 و دو انگشت باید کہ باشد *
 ممبر جعفر - مزدکہ - اگر
 کسے ریش دارد یا ندارد ہتوچہ -
 تو بخت سر تراشیدن آمد
 کہ از برائے وعظ گفتن *
 آستا سلمانی - مے خواہم کہ
 ہم سیر شما را بتراشم و ہم از
 مسائل فقیہہ شما را حالی کنم -
 کہ ریش را بلند باید داشت *
 و سیلہا را باریک باید تراشید *
 ممبر جعفر - اے پدر سوختہ -
 کار وادجی میدارم - وقت میگذرد
 تو چانہ ام را بتراش - ازین حرفہا
 بیفت ورنہ صد تا کترہ *
 رویت مے شمارم *

لہ حرف مفت - بیوہ بات *
 لہ ریش موزچہ پے - خنکشی ڈاڑھی *
 لہ چک و چو نہ زدن - بک بک کرنا *
 لہ ہرزہ چاوی کردن - مفت کی بکواس
 کرنا *
 لہ کترہ - دشنام - گالی گلوچ *

لہ حرف مفت - بیوہ بات *
 لہ ریش موزچہ پے - خنکشی ڈاڑھی *
 لہ چک و چو نہ زدن - بک بک کرنا *
 لہ ہرزہ چاوی کردن - مفت کی بکواس
 کرنا *
 لہ کترہ - دشنام - گالی گلوچ *

اُستا سلمانی - آقا از حرفِ
 من چرخِ میثوی - من پیغام
 شریعت را بشما عرض میکنم
 که ریش تراشیدن با لمره
 جائز نیست +

میر جعفر - نفست
 بگیر پدر سگ - اگر ایس بار
 هم جلو حرفِ من کشی - پانچو
 مشت بر کله ات زنم که معرفت
 از لوله دماغت سرا زبیر
 می شود +

اُستا سلمانی - آقا من
 چه کردم که سیر من داد
 می زنی - تو خودت می دانی
 که ریش تراشیدن کار مردم
 جالب نیست +

میر جعفر - آقا قنبر !
 میترس بردار را بگو که - ایس
 قنبر چاروا را بضرپ گنگ
 می زنی +

سگ چرخیدن - کھسیانا هونا + سگ جلو حرف کشیدن - خاموش رہنا +
 سگ لوله دماغ - ناک کی کوٹھی + سگ داد زدن - چلانا + سگ جلد زدن - گچا -
 بد معاش - نفنگا + سگ میترس بردار - چو بردار + سگ گنگ - سوٹا - لاسھی -
 بستر - دوتا + سگ تلو - لات + سگ خفه شو - چپ رہ +

از در زیرون کشد +
 آقا قنبر - مرو که - شما عجب
 عادت کرده اید - بزیاد گفتن
 و اظهار معرفت نمودن - پاشو -
 سر خود بگیر - ورنه بیک سیلی
 ترا ادب می کنم +

اُستا سلمانی - به بخشید
 بشما زحمت دادم - من ایس
 مسئله را از علمای معتبر
 شنیده ام که ریش تراشیدن
 گناه بزرگ است +
 آقا قنبر - رقتو بر پشتش
 زده - برو شکی نخور را هم
 کن +

اُستا سلمانی - من
 خودم می روم - تو قلو چرا
 می زنی +

آقا قنبر - خفه شو - مخم خر -
 اگر ایس بار حرف می زنی -

میر جعفر۔ تو کینم کجاست؟
تا سر آب رفته زہر آب ریختہ
طہارت کتم +

آقا قنبر۔ آبا شما امروز
کیسہ و مشتال بکنید؟

میر جعفر۔ حالا مہلت
سر کیسہ و مشت مال ندارم +

آقا قنبر۔ رو پیئہ شیر آب
گرم خراب شد است +

میر جعفر۔ رو چرا؟
چہ شد است +

آقا قنبر۔ پوئیکو بیج و
بشتش از من ساخته اند

زنگ گرفتہ بشت شد است +

سرت را توے مرداب سے پانم +
آشتا سلمانی۔ (ذریر لب
لند لند گنال) من از روسیہ
نجیعت حرفے گفتہ ام۔ بابا
ریش را متراش۔ مزد کہ ممت
و ملک سخن مرا پشت گوش
انداخت +

آقا قنبر۔ آقا! آپ سرد
شدہ است +

میر جعفر۔ ایں تولہ سگ
از صبح تا حال نگذاشتہ بروم

فراغت خانہ +
آقا قنبر۔ آب نیلہ چائیدہ

شدہ است +

لہ مرداب۔ بدرزو۔ موری + لہ تپاندن گھیرنا + لہ لند لند
مٹہ میں بڑبڑانا + لہ فراغت خانہ۔ پاخانہ + لہ چائیدہ۔ سرد۔

مٹیک + لہ ولین۔ لوتا۔ بدنا + لہ سر آب۔ غسل خانہ +
لہ زہر آب پیشاب + لہ رو پیئہ شیر۔ پانی رنگانے کی

بیج دار ٹوٹی جہ اکثر پیتل کی بناتے ہیں اور براس کاگ
کہلاتی ہے۔ یہ لفظ انگریزی رونیٹ (Rubinet) سے

مفہوس ہے۔ رشیر۔ پانی۔ ٹوٹی + لہ بیج و بشت۔
براس کاگ +

صحبتِ لباس پوشی

میر جعفر - آقا قنبر! -
 آقا قنبر - بے آقا! -
 میر جعفر - رخت برگردانم
 را پیش ریار کہ لباس را
 آتش بکنم +
 آقا قنبر - آقا! ایں رخت
 برگردان شما حاضر است بمقام
 لباس را عوض بفرمایید (تبدیل
 بفرمایید) (تغیر بدهید) +
 میر جعفر - پیرا ہن کتاتم
 سجا شت +
 آقا قنبر - بالا کہ بندہ آہستہ
 آویزان اشت +

میر جعفر - بندہ خدا چہ
 از برتر نداشتید کہ زنج
 نے گرفت +
 آقا قنبر - چونکہ بروزی
 در بازار دشتاب نہ شدہ -
 ناچار مہی را ترغیم +
 میر جعفر - خیر - تو برو
 خمر آب گرم را ریار کہ
 غسل بکنم +
 آقا قنبر - آیا - شما امروز
 لباس را آتش مے کنید ؟
 میر جعفر - بے مے کنم
 تو ہولہ و صابون من بدہ
 و رخت برگردانم را بیرون
 رکش +

لہ بروزی - پیل - برنج - یہ فقط انگریزی برانڈ (Browne)
 سے معروس ہے - جو برنج سے بنا ہوا مقوم ہوتا ہے +
 لہ خمر - مٹکا - سبچہ + لہ ہولہ - تولیہ - اگوجھا - رومال
 دھس سے بدن خشک رکھا جاتا ہے + لہ آیش - بدلتا +
 لہ رخت برگردان - بدلتے کے کپڑے + لہ عوض کردن -
 بدلتا + لہ بندہ آہستہ - الگنی +

رمیر جعفر - بزیر آورده -
 تنکان دادہ جلو مارین نگذار +
 آقا قنبر - مگر شما راین
 رئیس رانے پوشید ؟
 رمیر جعفر - چھونکہ خیلے
 کشادہ بلند است بر قوم
 راست نے آید +
 آقا قنبر - شاید کہ خیاط
 اندازه قد شما بنرید است ؟
 رمیر جعفر - خیاط ما برش
 عیب نے واند +
 آقا قنبر - راین قباے شما
 نیز تنگ و کوتاہ است +
 رمیر جعفر - دیکھو و باوریں
 نیز کوڑھنے اش بد وقت است +
 آقا قنبر - بے راین مادگی
 قابل دیکھ نیست +
 رمیر جعفر - بزیر آوار
 منجھے دیگر بسیار +
 آقا قنبر - راین زیر جامہ
 ہم چہ قدر ناگزشت است -
 شما زیندگی ندارد +
 رمیر جعفر - نیفہ و خشک
 راین نیز خوب بد وقت است +
 آقا قنبر - شما امروز زیر جامہ
 مے پوشید یا پانظلون +
 رمیر جعفر - تو بندہ در
 زیر جامہ کش ما پانظلون
 نے پوشیم +
 آقا قنبر - مگر شما پانظلون
 نے داری ؟
 رمیر جعفر - بے میدارم +
 آقا قنبر - پس در کجا شست ؟
 رمیر جعفر - در سارن پیچیدہ ہاشا

لے تنکان دادہ - رخشک کر + لے کشادہ - ٹھیلہ - بختہ -
 لاشا + لے دیکھ - منجھے + لے بادگی - گھنٹھی + لے بخر -
 رگو بیان + لے بند - ازار بند + لے زیر جامہ - پانچامہ لے سارن -
 گھڑی - منجھے +

آقا قنبر - در سارق که نیست + رمیر جعفر - گازر بڑوہ باشد برخت شور خانہ + آقا قنبر - از رخت شود - پیرساں کزده ام - مے گوید پیش من نیست + رمیر جعفر - پس پیش دقاق باشد + آقا قنبر - آیا - پس او یک بر شہ راست مے آید ؟ رمیر جعفر - خیلے راست مے آید + آقا قنبر - یخڑاں قدرے پارہ شد است + رمیر جعفر - آن رشتہ و سوزن رنگہر و بسخہ اش را بدوز + آقا قنبر - دامن ایں نیز چاک شد است +	رمیر جعفر - بگذاڑ - خیاط خودش درست بکند + آقا قنبر - پس ارخان نیم شہ شہا چہ خوب ساخته است کہ قرینہ ندارد + رمیر جعفر - بے - تازہ فرمائش داده . نمودم خیاط را پس را بہ ماشین دوختہ است آقا قنبر - بر شہ خیلے زبندگی مے دارد + رمیر جعفر - تو ایں را توے سارق پیچیدہ نگاہدار کہ روز عید خواہم پوشید + آقا قنبر - پس حالا چہ خواہید پوشید ؟ رمیر جعفر - حالا سردار شہ خرم را خواہم پوشید + آقا قنبر - آیا را پس جبہ ماہوت را سخاہید پوشید ؟ رمیر جعفر - سخاہم پوشید

لہ رخت شور خانہ - دھوپوں کا گھاٹ + لہ رخت شور - دھوپ +
 لہ دقاق - گندہی گر + لہ او یک - انجمن + لہ ارخان نیم تنہ - کوٹ + لہ قرینہ
 ندارد - یعنی مثل نہیں رکھتا + لہ ماشین میشین - کل + لہ سرداری خوشتر کا لبادہ +

آقا قنبر - ایں کالا ہے
 شنتنی را چہ غنم +
 رمیر جعفر - اینہا را
 خرہ بنہ - بوقت فرصت برخت
 شور و نہار +
 آقا قنبر - دشمال سفید
 شما چوک شد است +
 رمیر جعفر - ایں دشمال
 سفید و آں دشمال گل - ہر دو
 را باب پکش +
 آقا قنبر - شما ایں دشمال
 مشکلی را رنگیرید - من ایں
 کالا را برخت شور سپردہ
 زیایم +
 رمیر جعفر - وہ درو - آما
 حالیش کن کہ کالاے مارا
 مفروز کردہ (سوا کردہ) رنگدازد
 تا بتاد آیش نمکند +

مگر تو ایں را خوب تکاں
 بہرہ تا از گرد پاک شود +
 آقا قنبر - بخیلے
 گرد آلود است - بتکا ندن
 پاک نے شود +
 رمیر جعفر - درو آں
 ماموت پاک کن لہ را رنگیر
 و ایں پتو را نیز از گرد
 پاک کن +
 آقا قنبر - ایں شال
 بزمہ را بیت زد است +
 رمیر جعفر - پیش
 رفوگر دبر تا داغ دوزی
 پکند +
 آقا قنبر - ایں قولیہ را
 چہ غنم +
 رمیر جعفر - پیش دقان
 دبر +

لہ ماموت پاک کن - برش + لہ شال بزمہ - شفاف دار -
 حاشیہ دار - دورہ دار + لہ بیت زد است - کیرا لگ گیا ہے +
 لہ داغ دوزی - رفو + لہ خرہ - ڈھیر - جمع - انہار - خرہ بنہ -
 ڈھیر یا جمع کر رکھ + لہ باب پکش - دھو ڈال + لہ مفروز کردہ -
 جدا کر کے - سوا کردہ کے بھی یہی معنی ہیں +

آقا قنبر - آقا یک از خالق
را بس ہم از زانی و لغو مائید
مُحسَنی بجان من بدے
چسپد +

رمیر جعفر - برو خیاط را
صدا یزن یک از خالق چلواری
داسے تو بدوزد +

آقا قنبر - آقا من
رغمت میبخش نئے خواہم -
برایے من رختشایے گندہ
زیبا ست +

رمیر جعفر - برو لایے اورا
از پنبہ آگندہ بکن +

آقا قنبر - این توپ فلس
خیلے تشنگ است - بزجمت
سو گلی مچو تاں ازیں یک نیم تہ
نسازیے ؟

رمیر جعفر - من یک نیم تہ
آبی زری کہ وگہ اش از
طلا ست از برایے او تازہ
فرمائش دادہ ام +

آقا قنبر - شما داسے
آقا زادہ - رہیزے فرمائش
ندادہ اید ؟

رمیر جعفر - خوب ریادہ
وادی - برو از بزاز طاقتے
ماہوت دیروزہ را پیار +

آقا قنبر - آقا این طاقتے
ماہوت گلدوز حاضر است +

رمیر جعفر - راین مچو
دیگر طاقتہ است - آں طاقتے
دیروزہ کہ ما دیدہ بودہ ہم
چہ شد ؟

آقا قنبر - بزاز دغل پیشہ
آں را جازد است +

رمیر جعفر - کالایے بہ
بریش خاوندش - برو راین را
رو کن و رہو کہ ما راین را
نئے خواہیم +

آقا قنبر - راین ہم
چند اں بد نیست - قماش خوب
مے وارد +

لہ رغمت میبخش - ہلکے پشے کپڑے + سہ لایے - درمیان - اندر -
بیچ میں + سہ جازدن - بدل دینا +

آقا قنبر - آقا ! شما

ایں جراب ساقہ بلند را
نے گیری؟

رمیر جعفر - بے -

مے گیرم - جراب تلبند من
پیش ربار +

آقا قنبر - آقا شما

پاتاؤہ خود را چہ کردہ اید؟
رمیر جعفر - ہر برادر خود

بخشیدہ ام +

آقا قنبر - شما رانورد

کفش در پا مے گنید یا
چکہ ؟

رمیر جعفر - من چکہ ساقہ

بلند در پا خواہم کرد +

آقا قنبر - آقا - حسن ویزوی

مے گوید - من تا بکہ انتظار
شما مے کشم - شما زود تر

رمیر جعفر - اگر چہ قاش

خوب ہم داشتہ باشم مگر مانعیم
آقا قنبر - چونکہ کہ شما

بروز فرازش دادہ بودید حاضر است

رمیر جعفر - پیش ربار کہ
بخیر اش را بہ بینم +

آقا قنبر - ہر ہر - دستش

مریزاد چہ قدر خوب و صحت است
رمیر جعفر - ایں توپ

اتلس را ہم باو بدہ رکہ

واسطہ عیال ما یک نیم تنہ
بسازد +

آقا قنبر - آقا ! حسن ویزوی -

دم در راستادہ انتظار شما میکشد
رمیر جعفر - برو تو پاسے

پلہ پذیرائی کن و در اطاق

پذیرائی بنشان من جراب
پوشیدہ مے آیم +

لہ پاسے پلہ - زینہ کے نیچے - پا - محاورہ ہے نیچے کے معنی میں

چنانچہ پاسے پرزدہ - یعنی پرزدہ کے نیچے + لہ اطاق پذیرائی -

ملاقات کا کمرہ - بیرونی درجہ + لہ جراب بند - گیٹس - فیتا +
لہ پاتاؤہ - یا - پاتاہ +

میر جعفر توے دستم است +
 آقا قنبر - آیا شاید شما
 را غرور بگزدش نہ میرود؟
 میر جعفر - بلے - بعد از
 نماز بسیر و گزدش مے رویم +

صُحبتِ حوادث و استخبار

مُشتاق - آیا بیخ خبرے
 مفید نیست؟ (آیا بیخ فائده مند
 خبرے میشت؟)

مهر جان - اصلاً - خبرے
 لائق رائد راج ^{میر} روزنامہ نیست +
 مُشتاق - ملا شیدا! شما ہم
 از حوادث فرچیزے نمیدانید؟
 شیدا - ما از حوادث
 فرچیزے نمیدانیم +

مُشتاق - ناصر جان آقا!
 شما ہم فرچیزے نشنیدید؟

تشریف بریارید - کار دارجی
 دارم +

میر جعفر - بگو یک دقیقه
 صبر کند - تا ^{گل} ام را برپوشم
 ریشم را شانه کنم مے آیم +
 آقا قنبر - چشم بد دور
 ایں گلاہ بسر شما چه قدر
 زیندگی دارد +

میر جعفر - آں آئینہ را
 پیار و پیش رو من بگذار +
 آقا قنبر - ایں مشکوٰۃ
 گلاہ شما چه قدر بلرں گلاہ
 زیندگی میدارد +

میر جعفر - خیلے خوب بیاد
 دادی - ما را وہ مشہور جامع
 رفیق است پیار آں عمامہ
 را بسر بہ چیچیم +
 آقا قنبر - دشمنی شما
 عجیب است +

لے گلہ - دراز کوٹ جو کہ راتو سے نیچے تک ہوتا ہے +
 لے مشکوٰۃ - ٹوپی کا پھٹنا - مٹرہ + لے دشکش -
 دستانہ + لے روزنامہ - اخبار - روزنامہ نویس - اخبار نویس +

شیدا - ممکن نیست +
مُشتاق - و آنچہ مروز نام
 اودھ اخبار مے نیکارو - صَدْرَتِ
 امکان میدارد ؟
 رُحْر جان - رُحرا امکان
 ندارد ؟

تعجب

مُشتاق - من ایزب تعجب
 مے گنم +
 شیدا - یسج جاے تعجب
 نیست +
مُشتاق - آیا ریس عجیب
 نیست ؟
 شیدا - ریس ہرزگز عجیب
 نیست +
مُشتاق - مرا خیلے شگفت
 مے آید +
 شیدا - مارا یسج شگفت
 نئے آید +

نامصر جان - مار چیزے
 نشنیدہ ایم - اگر شماء چیزے
 شنیدہ اید بفرمائید ؟
مُشتاق - مار پچو شنیدہ کہ
 شماء ریس را شنیدہ اید یا نہ ؟
 شیدا - مار ریس را خیلے
 وقت اشت شنیدہ ایم +
مُشتاق - آیا ریس خبر
 تازه نیست ؟
 شیدا - ریس خبر خیلے
 گھنہ است +

احتمال و شک

مُشتاق - آیا ریس احتمال
 دارد ؟
 رُحْر جان - چرا - احتمال
 ندارد +
مُشتاق - تلفر آفیکہ -
 تر بیون چاپ زدہ است -
 وقوعش ممکن است +

لہ تلفرات - یا رنگرات - تار ہرقی - یہ لفظ انگریزی ٹیلیگراف (Telegraph)
 سے معرب اور مفترس ہے + لہ تر بیون - نام اخبار + لہ اودھ اخبار
 نام اخبار +

تصدیق و انکار

مُفتاق - آیا - راس
براست است؟ (راس صحیح است؟)
(راس تحقیق است؟) (راس
محقق است؟) (راس
مقبول است؟)

ناصر جان - ہے - راس
اگر راست است +

مُفتاق - شہا - راس را
بادر ے گنید؟

شہدا - مایس را بادر
ے گنیم +

مُفتاق - آیا آچہ میگوئید -
محقق ے دانید؟

شہدا - ما محقق ے دانیم +
ناصر جان - شما خود تاں

راس را تحقیق کردہ اید یا دیگر کہ؟
شہدا - من راس را خود تحقیق کردہ

مُفتاق - بمخیال من راس
اگر غلط است (پہلہ است؟)

دروغ است؟ - (مہتان است؟)
(اقترا است) تجلہ نقل ندارد +

شہدا - ہرگز غلط
نہست +

مُفتاق - کہے راس را
تصدیق ے گنید؟

شہدا - تجلہ - کس تصدیق
ے گنید؟

مُفتاق - کہہ تصدیق
ے گنید؟

شہدا - ہر جان تصدیق
ے گنید +

غصہ و اندوہ

منصور - آیا شما غمگین
ہستید؟

لہ خود تاں - لفظ تاں ضمیر مخاطب کی اختصاراً جمع ہے۔ یعنی خود آپ یا
خود تم + لہ نقل دارد۔ یعنی رعایت ہے +

نگیند (دست پاچه نشوید)
خود پیدا می شود +

ناجس - تا وقتی که پیدا
نشود - دل من و امیکرد +
منصور - شما خاطر جمع
باشید - من آن را پیدا کرده
باشم +

ناصر - خجسته زبانی جانب
در حق حقیر باشد +
منصور - بیج جا می
زبانی نیست - آدم بکار
آدم بر می خورد +

ناصر - خدا شما را
سلاست داشته باشد که همیشه
دزد دلی مرا واری می کنید +

مشورت

ناصر - حالا تبریز چیست؟
(چه باید کرد؟) (چه کنم؟)
(چه کار کنم؟) - (چه راه)

ناصر - من خجسته (بشار)
(از حد زیاد) - غناک هشتم -
(مقدم) - (مؤخر) - (اندر پیش)
هشتم +

منصور - شما چرا
نمیکنید؟ (مؤخر) (بشار) شما
چرا اشت +

ناصر - چونکه من این را
گم کرده ام +
منصور - آیا باعث رفتن
شما همین است؟

ناصر - بله باعث رفتن
(من) (برنگردن) همین است +
منصور - شما چندی
اندر غناک (مؤخر) نشوید
(مشوید) +

ناصر - چگونه (چرا)
(چه طور) من پریشان
نشوم؟
منصور - شما - بیج فکر

له «مؤخر» - غناک - پریشان + له دست پاچه شدی - کبرانا +
له دل و انگیزیدن - طبیعت کاغذش برنا +

ناصر۔ من دریں کار مات
مانده ام (والہ شدہ ام)
(جیران شدہ ام) +

منصور۔ پس آخر دریں
امر را کے تاں چیست؟

ناصر۔ را کے من منحصر
بر را کے شما است۔ شما

در دلم را واری پکنید و
را کے پیش پایم بگذارید کہ

آں طور بکنم +
منصور۔ از دست ما

چه بر مے آید؟
ناصر۔ از دست شما ہم

کار بر مے آید +
منصور۔ بخنای من این

کار چندان اشکالے نمیدارد +
ناصر۔ پیش شما ندارد۔

پیش من بخیلے تو در تو و بزم هست
منصور۔ اول از را کے

و اندیشہ تاں مرا حالی
بفرمائید۔ پس من عرض

مے بکنم +

باید گرفت؟ (چه کار باید کرد؟)
(چگونہ مے شود؟)

منصور۔ چرا۔ چه
شد است؟

ناصر۔ چه میخواہید شود۔
شک آمد و سخت آمد +

منصور۔ بفرمائید۔
چه کارے سرتاں آمده است؟

ناصر۔ کارے سر من آمد است
کہ گو و میخوس +

منصور۔ پس فکر شما
چیست؟

ناصر۔ من در غیرت
بزرگ افتاده ام۔ مے داعم

کہ سرم کدام بالین است +
منصور۔ آخر دریں امر

چه فکر و اندیشہ مے کنید؟
ناصر۔ حالاً بکنم این است

کہ چارہ سر خودم را بکنم +
منصور۔ شما چندان

دیکر نشوید۔ پیش آمد کار
بخیر است +

له حالی کردن۔ خبردار کردن۔ آگاه کردن +

ناصر۔ من تشتر حزن شفا
اول پفرمائید +
مقصود۔ راسی من
این است +

ناصر۔ بارک اللہ راسی
شفا صواب است۔ راسی
من نیز، پچھوں راسی
شفا است +

آداب مصاحبت

اہل ایمان

میزنا۔ مرقوم ایمان از
شاہ و گدا۔ محرمیت مادر و
پدر و استاد و بزرگاں را
بجیل منظور نظر سے دہند۔
و اگر خلاف قاعدہ فعل آرند
منظرون و لائق عاست می شوند۔
در حضور پدر و مادر نے نشیند
مگر بہ دو زانو۔ و پیش گھن سالان
حے برادر بزرگ قلیان
میل نے نمایند۔ بے جراب
و قبا و ارخانق و کربند و

بالا پوش از خانہ بدر نے آئند۔
بلکہ ہنگام رفق۔ بخدمت صاب
منصبان و حکام واجب است
دست در آستین جبہ داخل
کرده باشند +

اہل ولایت دعوت و
مہمانی را بکثرت دست میدارند۔
پچھوں آشنا و بیگانہ وارو خانہ
شود۔ اگر وقت ماحضر باشد
طعام پیش رویش گذارند۔
و آلا میوه و شیرینی مضائقہ
نہ دارند۔ گویند اگر پچھیں
نشود ملاقات مژدما آمد و
رفت سر قبرستان سے ماند۔
در مجمع ایشان اگر کسے آب
سے خورد۔ حاضران رخطاب
سے نمایند عافیت باشد۔
شخص مقابل عافیت شفا بجز میگویہ
اگر شخص صحت نمود را بخرات
نشان دہد۔ ناظر سے گوید بہ بہ
ماشاء اللہ دست شفا مرزاد یا
انشاء اللہ دست شفا درد
نکند۔ پچھوں بیکدیگر تمایاں

بر آں در موقع و محل خودش
واجب و لازم شمارند و
اگر کسی ترک دهد او را
بے ادب و دیوانہ و سرخود
بالا برآمده و صحرائی و شتر
بے شمار خوانند *

رمیر - از جناب سرکار
بسیار مشرور و خوش وقت
شدم کہ بندہ را از آداب
مصاحبت اہل ایمان حالی
فرمودید *

رمیرزا - حالا خدا حافظ
رمیر - باز کے ملاقات نصیب
خواہ شد *

رمیرزا - با اشاء اللہ -
اگر از مدرسہ فرصت بگیر
بیاورم - پس ازین نیز شرفیاب
خدمت شدہ بدین دیدار
جناب مبتہج خیرام شد *

رمیر - یک دقیقہ دیگر
صبر فرمائید و یک فغان
قنوتہ نوش کنید *

رمیرزا - حالا دلیم فرمائید

یا فغان قنوتہ و چلے قوام
مے کنند مے گویند خدا حافظ
شما و چوں از خدمت کے
اجازت رفتن خواہد رفیع
رحمت یا تخفیف تصدیق
بر زباں مے آرند - و ہنگامیکہ
برخاستہ عزم رفتن مے کنند -
مے گویند - سایہ عالی زیاد -
یا - سایہ شما کم نشود - یا -
خدا حافظ شما باشد یا - لطیف
عالی زیاد - یا - لطیف شما
کم نشود - و اگر از کسی
راضی و خوشنود شوند شکر
کنند - عافیت شما بخیر -
یا خدا پدرت را بیاوراد
بر زباں مے آرند - و اگر
کسی بخاندہ ایشاں در آید
بالفاظ خیر مقدم - خوش آمدید
صفا آوزید - مشرف فرمودید
خطاب مے نمایند - ازین
قبیل بسیار قواعد و الفاظ
متعلقہ صحبت و ملاقات
مقرر اند کہ وقوف و عمل

علی حسن - ریس پاشتر
درب را کہ برید است ؟
حسن علی - دوز
برید است +

علی حسن - چهارچوب
دیزیش را ہم برکندہ است +
حسن علی - شاید ریس
را ہم براسے پچوشتہ
برکندہ باشد +

علی حسن - ریس
درب چھٹ و ریزہ
ہم نے دارد +

حسن علی - شاید کہ
ریس را ہم بریدہ باشد +
علی حسن - آیا پشور
پزدو کشاکشہ بیاویزم ؟
حسن علی - تو ریس پزدو

کہ وقت مدرسہ سے گزرد +
رمیر - فی امان اللہ -
شمارا بخدا سے سپارم +

خفتن و خوابیدن

حسن علی - علی حسن !
تو ریس وقت در حیات استاد
چہ سے گنتی ؟
علی حسن - من چہزے
نے گنت +

حسن علی - برو در
راچھٹ کردہ پیا +
علی حسن - دماغہ ریس
درب شکستہ است +
حسن علی - از پیشتر
شکستہ بود +

لہ چھٹ - دوزانہ بند کرنے کا کھٹک + لہ دماغہ درب - دوزانہ
کی رینی + لہ پاشتر درب - دوزانہ کی چولیں + لہ چہار چہرہ -
چو کھٹ + لہ پچو - چوری کرنا + لہ ریزہ - چٹھنی - کھٹکا
نکارا میں لگانے کا - جس سے دوزانہ بند کرتے ہیں - چھٹ و
ریزہ - گھٹھی اور کھٹکا + لہ پشو - کوٹھڑی - اندر کا دالان - چہرہ +
لہ پزدو کشاکش - دوزانوں میں نکلانے کا پزدو +

حسن علی - مزد خدا
اگر محکمی پیدا نیست تو
محکمش را با بزرگتر سے توانی
رگرفت +

علی حسن - در چراغ
روغن ہم نیست +

حسن علی - ریشہ
روغن از طاقچہ گیر و روغن
دیندار +

علی حسن - در بطری
ہم روغن نمائند است اگر
و لغو مائید این لائہ دیوار کوٹہ
را روشن بکنم +

حسن علی - یک ریل
رکبہ رفتی فرنگی را بکش - و
این لنتہ فروشی را یا آلا

زقبوری را بیادیز کہ پیشہ
ایذا نہ رساند +

علی حسن - شاید کہ
دین خانہ پیشہ زیاد
ہستند ؟

حسن علی - پیشہ و
ریشہ و سوزک و شیش
و زخک سائر موفیات
دین شہر زیاد است +

علی حسن - از دیر چراغ
کور کور سے سوزد +
حسن علی - قتیہ اش
را بر کن و بہ محکمہ محکمش
را بگرہ +

علی حسن - نے دانم
محکمہ در محکمت +

لنتہ - پتھر + لنتہ - پتھر + لنتہ - پتھر + لنتہ - پتھر +
لنتہ - شیش - لنتہ - سوزک - لنتہ - ریشہ + لنتہ - قتیہ اش
را بر کن - یعنی آس کی جتنی آگہا دو + لنتہ - آئینہ - دشنہ -
چمٹا - آتشگیر + لنتہ - دیوار کوٹہ - لنتہ - دیوار کوٹہ +
لنتہ - لنتہ - لائٹن یہ لفظ انگریزی میں لنتہ (Lantern)
سے مفہوم ہے +

لپٹا ہے بلوری را بیقرور +
 علی حسن - من ریں
 چراغِ رنگی را باد طاقِ خود
 مے برم +
 حسن علی - تو ریں
 چراغِ رنگی را فوتِ سخن -
 اگر مے خواہی آں پتی سوز
 را یا آں لالہ را با طاقِ
 خود ربر +
 علی حسن - مگر شما
 ارادہ خواب مے دارید ؟
 حسن علی - بے -
 رختِ خوابم را تکاں دادہ
 رومے تختِ بیدار کہ دراز
 بکشم +
 علی حسن - ایشب
 خیلے چٹکی ایشب آیا شما لطف
 خواہید گرفت +
 حسن علی - بے میگرم
 تو توشک را انداختہ باش
 را در زیر سر من بگذار و
 لطف را پائیں بیاں +
 علی حسن - ریں پتی
 را بجا بگذارم ؟
 حسن علی - رومے قالین
 بگذار مگر موش سخن
 ریز پاش مرا زیر و زبر
 نرنی +
 علی حسن - شما ایشب
 خیلے چٹکی مے زبید ؟
 حسن علی - چٹکی مگر
 مے شد کہ تو مرا از خواب
 بر آوردی +
 علی حسن - بے درد پاس

لہ لپٹا - لپٹ (Lamp) + لہ فوت سخن - بستی چٹکی سے
 بکھا مے + لہ پی سوز - فیلہ سوز - موم بستی جلانے کا آدہ
 لہ لالہ - لہتر - لائیکن - فائوس + مہ رختِ خواب بسترہ سے تخت -
 کوچ یا چارپائی + مہ پائیں - پائنتی + مہ پستی - بکلیہ - مہ بکلیہ +
 مہ ریز پاش - اوڑھنا - بکھونا + مہ چرت - پینگ - اوڑھ +
 لہ چٹم گرم شدن - آٹکھ لگ جانا - قدرے سو جانا +

از شب گذشتہ است +
 حسن علی - برو انگور
 در را پیش کن - تو ہم دراز
 پش +

مُتَفَرِّقْ گُفْتُو

سنجر شاہ - بچہ کریم !
 کریم - بے صاحب
 سنجر شاہ - کجائی -
 (عجی ہستی) +
 کریم - اینجایم آقا !
 توئے آشپز خانہ +
 سنجر شاہ - آنجا رچہ
 مے گنی ؟
 کریم - از برائے شما

توہ جرش پختہ مے گنم +
 سنجر شاہ - مگر امروز
 اطاق را جاروب نمکشید ؟
 کریم - آقا - آلاں

مے کشم +
 سنجر شاہ - برنجیز و
 آب میوئے پاشیدہ اطاق را
 صفا پکش +
 کریم - بچشم +
 سنجر شاہ - عمر ہوش
 کن زمیں را شل تہ نکنی -
 و اس چلیکے مے بریا جیس
 براہ قطار بگذاشتہ آب بریز +
 کریم - تا حال - آبکش مے
 آب نپاورد است +
 سنجر شاہ - برو خودت
 از چاہ آب پکش +

لہ نگو در را پیش کن - کواڑ بھیل دے + لہ آب میوئے - چھو کاڑہ
 لہ شل - بچھڑ + لہ چلیک - گنلہ - جس میں درخت یا بوٹے
 لگاتے ہیں - یہ لفظ انگریزی چلیک (Chalico) سے مفترس ہے + لہ آبکش
 سقا - ہستی +

ہستان و ہشت آنہ را پیسہ
بیار +

کریم - رویہ قلب است
بقال نے گہرہ +

سنجر شاہ - قطی حلبی مرا
بیار کہ ہوا پوں کا غدی
بیہم +

کریم - تا وقتیکہ من
سودا از بازار مے آرم آتش
افترہ مے شود +

سنجر شاہ - تو زغال
و ابتر - و ساور را پیش من
بیار - و یک میل بکتر بیت

فرنگی و منقل بمن بدہ کہ
آتش را بیفرزم +

کریم - ریس ہمہ سامان
حاضر است +

سنجر شاہ - ابتر کو چک
را چہ کردی ؟

کریم - من - دم صبح
برائے آب بر لب چاہ
رفتہ بودم دلو نبود - ناچار
پس آدم +

سنجر شاہ - ہیں تو سے
خمر و آب ہشت یا نہ ؟
کریم - بے ہشت -

مگر ابتر دکان پیش دوا شگر
است +

سنجر شاہ - شب چرا از
پیش دوا شگر نیاوردی ؟
کریم - او بغیر از پیسہ

گر قنن نے وہ +
سنجر شاہ - ریس رویہ

دیکھو و از بازار پیسہ بیار +
کریم - ہنوز صراف دکان

را نکشاد است +
سنجر شاہ - پیش بقال

بہر - ہشت آنہ را روغن

لہ خمرہ - مٹکا - سوجہ - ٹھلیا - گھڑا - خیم + لہ آبگر دکان - دوا شگر +
لہ دوا شگر - منگر - تانبا اور پتیل وغیرہ کے خلاف میں جوڑ لگانے والا -
یا بربزہ کا کام کرنے والا - کسیرا - ڈھیلہ + لہ پوں کا غدی - نوٹ +

خواب بیدار سے شود پیش شا
 مے آرام +
 ملا فرقان - برادر بزرگ
 تو انحال در چہ کار است ؟
 نظیر بیگ - بلائے بام
 رفته - باد بادکے را ہوا
 کزد است +

ملا فرقان - چرا با بچھا
 توبہ بازی نے کئے ؟
 نظیر بیگ - شب با بچھا
 سرمایہ مے باعث پسر محموم
 اورا قاورو اد ہم داد
 طلب گزوبد - ہر دو با ہم
 دشت و بیخہ شدند و شل تو چاہے
 جنگی با ہم کلمہ سے شزدند -
 آقا داخلے ما در میان افتادہ

کزدہم - با سرقلیاں بشتہ
 کزدہ ام +
 سحر شاہ - خیر تو اول
 از ہمہ کار با مفرش را
 تکان بدہ و پشتی رویش
 بگذار کہ رشتہ کتاب را
 مطامعہ گنم +

بازئے اطفال

ملا فرقان - نظیر بیگ !
 برادر کوچک تو بچہ است ؟
 نظیر بیگ - توئے تھو -
 افتادہ خواب مے کند +
 ملا فرقان - دیار کہ
 از را مانج مے گنم +
 نظیر بیگ - وقتیکہ از

لہ نرو - یا ننی - پالنا - ریگورٹا - ریگولا + لہ مانج - لوسہ - چتا چڑا +
 لہ باد بادک - کاغذ باد کنگوا - پتنگ - منگل - گڈی + کلمہ توبہ - گیشہ +
 لہ سرمایہ - ایک کھیل ہے جس کو ریشی میں آئیکہ میچول کہتے
 ہیں + لہ داد طلب شدن - حوصلہ کرنا - مقابلہ کرنا - کسی کی
 لڑائی پر آمادہ ہونا + لہ دشت و بیخہ شدن - دشت و گریبان
 ہونا - لونا + لہ قویج - میٹھا + لہ کلمہ زدن - ٹکریں لڑنا +

ہر دو را از ہم سوا کرد۔ پدرم گفت شما بیتها بازی مکنید۔ ازیں رحمت او تنها بازی ہے کہد + ملا فرقان۔ پسر عموت چرا او را قتل زده بود ؟ نظیر بیگ۔ چونکہ او در بازی خیلے شوخی و شیطانی ہے کرد۔ ازیں رحمت پسر عموم سیلی بر رودیش کشید و پشت سرش سرچنگل نمود + ملا فرقان۔ چہ شیطان ہے کرد + نظیر بیگ۔ گاہے تقلید کے را روزے آورد گاہے	کے را نشکستہ ہے گرفت و گاہے کے را شکستہ ہے زد + ملا فرقان۔ بے۔ مادرش خیلے ہار کرد است + نظیر بیگ۔ آآن او بگفتہ پدر و مادر نداشت + ملا فرقان۔ ایں گوشہ جو غہات را چہ طور سوختہ ؟ نظیر بیگ۔ شب آتش بازی ہے کردم۔ قلم زرچکے توے دستم۔ کود۔ گلش اُفتاد۔ دامنم گرفت + ملا فرقان۔ ترا شکست را ہم آہند اُفتاد است +

لہ از ہم سوا کردن۔ ایک کو دوسرے سے علیحدہ کرنا +
 تہ سیلی۔ تھپڑ۔ سیلی کشیدن۔ تھپڑ مارنا + تہ سرچنگی۔
 دھول چیت۔ پشت سر۔ گدی۔ پشت سر سرچنگی زدن۔ گدی
 پر دھول یا چیت مارنا + تہ تقلید آوردن۔ منہ پھرانا۔
 نقل کرنا + تہ نشکستہ گرفتن۔ چنگلی لینا + تہ تنگ زدن۔
 انگلی سے مارنا + تہ ہار کردن۔ سر پھرانا + تہ قلم زرچک۔
 ہتائی۔ آتش بازی کی پھلجھڑی +

تا زندہ ام دشت بھیج بازی

نخواہم زد +

مَلّا فُرْقان - دریں روز

آقا دانی تو چہ کار میکند ؟

نظیر بیگ - ہمہ روز

در خانہ خواہیدہ است +

مَلّا فُرْقان - آخر

روحینے کار و بار ہم

مے کند یا بیہودہ صرف اوقات

مے کند +

نظیر بیگ - بے میکند +

مَلّا فُرْقان - چہ میکند ؟

نظیر - بُودنہ بازی میکند -

شطرخج مے باز د - قمار

مے باز د - خر و سہا را

مے جنگاند - فوچارا مے پرورد

نظیر بیگ - انار را

بالہ منتاب آتش مے دادم

تَرْقہ تو مے دستم آتش گرگفتہ

تذکیر و نہ انگشت و انگشت

دیمانہ و انگشت کوچکم را

داغ زد +

مَلّا فُرْقان - حالا کہ

دشت ہم سوخت و دانت

ہم آتش تہ گرفت از ما پوچنیں

باز یہا تو یہ ہم کردم یا نہ ؟

نظیر بیگ - من چیدہ

تو بہ کردہ ام +

مَلّا فُرْقان - ز نہار

من بعد در پس این کارما

نگزدی +

نظیر بیگ - انشاء اللہ

لہ تَرْقہ - آتش بازی کا پٹاخہ - اور ہندوؤں کی ٹوپی کو بھی تَرْقہ ہی

کہتے ہیں + لہ داغ زدن - داغ لگ جانا + لہ آتش گرگفتن -

آگ لگ جانا + لہ چیلے - آج کل اہل ایران لفظ پشیر

کی جگہ بولتے ہیں - یعنی بہت + لہ خواہیدہ - اہل ایران

کے محاورے میں بیٹھے رہنے کو بھی کہتے ہیں - جیسے کہ

آں موزع رُوسے تحم خواہیدہ است + لہ بُودنہ - بیٹیر -

بُودنہ بازی - بیٹیر بازی +

از سپہ سالار۔ رخصت گرفتہ
ایک دقیقہ دیریں پر کھار شکار
رنگینیم +

سرباز خاں - خیلے خوب
ریا عید - ایک خردو رول
واکنیم ریں گولہ شکاری را
ہم ہمراہ مے بریم +
طرہ باز خاں - تفنگ سوزنی
شما گجا است؟

سرباز خاں - آ - ما آں
را در قورخانہ فراموش کردیم۔

میموں و رخس بازی را بازی
مے وہا۔ دیگر از دستش
چہ مے آید +

ملا قرقان - گاہے
در زور خانہ ہم مے رود
یا خیر؟

تظہیر بیگ - در خانہ
میل گردانی و شتو میکند +

شکار

طرہ باز خاں - ریاعید

۱۔ میموں و رخس بازی مے وہا۔ یعنی بندہ اور ریتھچہ نجاتا ہے +
۲۔ زور خانہ - پتھوانوں کا اکھاڑہ - کسرت کرنے کی جگہ +
۳۔ میل - مگدر - موگری - میل گردانی - مگدر ہلانے - موگری پھیرنا +
۴۔ شتو ڈنڈ زنگاتا - ڈنڈ پینا + شہ سپہ سالار - فوج کا جنرل +
۵۔ پرک - رہنا - شکار گاہ - یہ لفظ انگریزی پارک (Park) سے
منفرد ہے + شہ گولہ شکاری - بھوٹی قسم کا گتا یعنی فائٹنگ
شہ جو شکار کی بو پر جا کر شکار کو تلاش کر لیتا ہے +
۶۔ تفنگ سوئی - نیڈل گن - برنچ لوڈر - یعنی پیچھے سے بھرنے
کی بندوق - جس کا گھوڑا باہر نکلا ہوا نظر نہیں آتا - اور نیڈل
کی جگہ اس میں ایک سوئی جیسی ہوتی ہے - بلبلی دمانے سے
گھوڑا اس سوئی پر ٹوٹتا ہے اور سوئی کی دوسری نوک کا تھوک
کے پٹانے پر پڑتی ہے + شہ قورخانہ - شلو خانہ - ہتھیاروں کا میگزین +

طرہ باز خاں - خیر -

قدرے چہار پارہ ہمارے ہو
کہ آں آہو برہ رار بنیم +
سر باز خاں - او از منزل
سچہ دور است +

طرہ باز خاں - باز بروید
از یوز باشی تفنگ گلولہ زنی
را پیارید +

سر باز خاں - پیگیر
ایں تفنگ گلولہ زنی ہم
حاضر است +

طرہ باز خاں - یک

ایں تفنگ دنگی و کمان گروہ

را با خود برداشته آوردیم +
طرہ باز خاں - تفنگ دنگی
تاں کجا است ۱۰ ہمارے نشان
پیدا ہو؟

سر باز خاں - این است
پیدا ہو +
طرہ باز خاں - شاید لودہ

توڑک ٹوڑد است؟ ایں بچہ
درد شہا بر میخورد +
سر باز خاں - نہ خیر

شکستہ نیست +

لہ کمان گروہ - غلیل + لہ تفنگ دنگی - پتھر کلا - چشاق دار بندوق +
لہ لودہ تفنگ - بندوق کی نال + لہ توڑک - درز - دڑاڑ -
شگاف - توڑک ٹوڑدن - پھٹ جانا + لہ بچہ درد شہا بر میخورد -
۱۰ ایک محاورہ ہے - یعنی تمہارے کس کام آئیگی یا کس مطلب
کی ہے + لہ چہار پارہ - چھترہ - بندوق کا گراب +
۱۱ منزل سچہ - پھرے کی مار کی جگہ - بندوق سے
نکل کر جس مقام پر چھترہ کام دے سکے + لہ یوز باشی
پلٹن کا صوبے دار - یوز توڑک میں سو کو کہتے ہیں - یعنی سو
آدھیوں کا افسر + لہ تفنگ گلولہ زنی - گولی مارنے کی
بندوق +

فرنگ لہ و ترزقہ ہمارے ہید +
 سر باز خال - سر آہو -
 قراول رفتہ تیر پیند ازید +
 مٹرہ باز خال - بندوق
 سرے گند +

سر باز خال - آ - تیر
 از نشانہ خطا رفت +
 مٹرہ باز خال - نہ خیر -
 در کفش رنشت است +
 سر باز خال - پیرینید -
 ما با طپانچہ این قاز را
 در روئے ہوا مے زمین +
 مٹرہ باز خال - بہرہ -
 خیلے خوب زدید +

سر باز خال - من
 ہوا کے گدشت طپانچہ
 انداختہ نمودم مگر شکر است
 خطا نرفت +
 مٹرہ باز خال - پیائید
 بر این مارتق - قراول رفتہ
 دو سہ تیر پیند ازیم +
 سر باز خال - نہ خیر -
 از ہرزہ - تنگ انداختن
 چہ فائدہ است من مے روم
 ازاں سو شکار را در مے گنم -
 شکار یا بختیر مے زنید +

تعمیر مکان

میرزا کاہران - سلاطین
 برو بتا را صدایزن کہ
 پلہ رایش سر در را درشت
 گند +

لہ فرنگ - بر درن فرنگ - کارٹس - بندوق کا تیر - رجس میں
 گولی باروت بھری ہوئی ہو + لہ قراول رفتہ - نشانہ باندھ کر
 تاک کر - رسیدہ باندھ کر + لہ در روئے ہوا مے زمین - یعنی
 اڑتا ہوا مارتا ہوں + لہ ہوا کے دشت طپانچہ انداختہ
 یعنی میں نے دشت رو طپانچہ مارا تھا - تاک کر یا رسیدہ لگا کر
 نہیں مارا تھا + لہ مارتق - نشانہ - یہ لفظ انگریزی مارک سے
 مفہوم ہے + لہ در کردن - باہر رکنا - ہانکنا + لہ پد - زمین -
 مزیہ - درجہ - سیرطھی + لہ سرد - دروازہ کے اوپر کا بالا خانہ +

از گنگنی شکستہ و رُوسے
ہم ریخت اِشت +
سعادت یار۔ بالاخانہ اش
رزینہ نے دارد +

رمیزنا کامران۔ باز از
گدام راہ بالا مے بر آید +
سعادت یار۔ از چوب
مراتب مے داشت۔ اس
شکستہ شد اِشت انگوں ما
رحمت بالا بر آمدن نزد بان
درست کردہ ایم +

رمیزنا کامران۔ اگر
اُنسا بتا پید تو او را
رنگو کہ محنت نقشہ کر
مہدش درست کرد اِشت
بہر بیند تا حالیش شود کہ
چہ چہ باید ساخت۔ و چگونہ
باید ساخت +

سعادت یار۔ راس
اطلاق ہم از صفا افتادہ اِشت۔
اس را ہم ہر مائید کہ سفید کاری
پکند +

رمیزنا کامران۔ بجاری
عمارت ہم چہ قدر نادرست
اِشت +

سعادت یار۔ بے از
انجیر قیدیہ اِشت +
رمیزنا کامران۔ آیا
جلو خان عمارت ریز از
ما اِشت ؟

سعادت یار۔ بے از
ما اِشت۔ شمانا و دانش را
را نگہ گنبد کہ در وسط حیاط
مے افتد +

رمیزنا کامران۔ تاودانش
را چہ مے گوئی۔ ہمہ آثارش

لے سفید کاری۔ چو نہ قلعی کونا۔ سفیدی کونا + لے رائیہ قیدیہ۔
چرائی تعمیرات + لے جلو خان عمارت مکان کے دروازے کے
رو برو یا سامنے + لے مراتب۔ سیڑھی + لے نزد بان۔ ملوٹی کی
سیڑھی + لے بتا۔ مہمار + لے مہدس۔ اس زمانے میں
رائجیہ کو کہتے ہیں +

اُستائبنا۔ طول و عرض
تالار میانہ اش را چہ قدر
باید داشت +

رمیزا کا کمران۔ تالار
میانہ اش سے باید کہ ہفت
در پنج باشد و اطاق پذیرائی
چہار ذرع و دو پاے
انگلینس کے در طول و در عرض
سہ ذرع پماند +

اُستائبنا۔ آیا غلام گردش
را مجھ پرنا سگنید؟

رمیزا کا کمران۔ نہ خیر۔
دشت انداز آہنی سے داریم +
اُستائبنا۔ آیا بالائے سقف
بالا خانہ ہم پرنا سگنید یا خیر؟
رمیزا کا کمران۔ بے۔
یک بانگون ٹوٹش آئندہ رکہ

اُستائبنا۔ ہر ما عید کہ
آتش پر خانہ در سجی باشد و
اطاق کھسفرہ چگونہ باشد؟

رمیزا کا کمران۔ درینجا
باید کہ اطاق پذیرائی بنا گنند۔
و قدر سے ازیں پیشترک
علام گردش باشد۔ و پشت
ازاں اطاق کھسفرہ۔ و
آتش پر خانہ در محاذ سے آل
پرنا باید کرد +

اُستائبنا۔ اطاق کھسفرہ
شمال روئے سے دایرہ یا خود
جنوب روئے +

رمیزا کا کمران۔ اطاق
راستراحت ما مشرق روئے
باید داشت و چار تا تابدان
دراں پدارتھ +

لہ آتش پر خانہ۔ ہاڑچی خانہ + لہ اطاق پذیرائی۔ صلاقات کا کمرہ +
لہ اطاق کھسفرہ۔ کھانے کا کمرہ + لہ اطاق خواب۔ سونے کا کمرہ +
لہ دربرع گز۔ لہ پاء انگلیس۔ فٹ۔ گز کا گنت حصہ + لہ مجھ پر سے کی
دیوار۔ جالیدار دیوار + لہ دشت انداز۔ کٹرہ۔ جنگلہ۔ بازچہ +
لہ بانگون۔ بالا خانہ۔ مہتابی۔ یہ لفظ انگریزی بال کونی (Balcony)
سے مفہوم ہے +

و مالہ وغیرہ اشباب بتائی خود
 را ریارد دشت بکار باش
 اُستابتا۔ آیا دروگر را
 ہم با خود ریادرم +
 رمیزرا کامران۔ بے
 او را ہم رنگو۔ کہ ارہ و
 تیشہ و رندہ و برہہ و اشباب
 دروگری خود را ہیارد +
 اُستابتا۔ آیا محاذی
 ایں عمارت محوطہ چھی رہا
 مے گنید یا خود گلی +
 رمیزرا کامران۔ محوطہ چھی
 چہ ضرور است رنگی رکھایت
 مے گند +

سناظرش مشرت پائیں باغ
 باشد رہنا باید کرد +
 اُستابتا۔ پس از برائے
 متجنین چوہائے کلفت و
 طناہائے قطور از بازار
 باید آورد +
 رمیزرا کامران۔ ماچہ
 و آہن و سنگ و آجر و
 کچ وغیرہ از مصالحہ عمارت
 ہر چہ مے یابست آوردہ ایم +
 اُستابتا۔ باز من میروم۔
 فغلہ خود را ہمراہ ریادرم +
 رمیزرا کامران۔ بے
 تو برو و پرشتہ و گونیاد تیشہ

لے مناظر جمع مشط واحد۔ جمروکہ۔ کھڑکی + مے مشرت سائے۔
 قریب + مے متجنین۔ پاڑ۔ جو مکان کی تعمیر کے محلے کھڑکیوں کی بائد تھے
 ہیں + مے فغلہ۔ مزدور + مے محوطہ۔ احاطہ۔ گھیرا۔ چار دیواری +

انتخاب از تاریخ ملکم صاحب

ذکر احوال نادر شاه

پدر نادر شاه از قبیلۀ افشار است - نام او امام قلی بود - و از آنجا سیریکه در دشت است - معلوم می شود - که امام قلی مزدی صاحب اعتبار یا مقصبه نبود - خود نادر قلی هم هرگز از نسب بزرگ لاف نمی زد - مورخ چاپلوس و سیریزا هندی هم در وقتیکه می گوید - پدر نادر شاه در قبیلۀ خود مزدی معنی یه بود - حقیقت حال را درین عبارت که گوهر شاهوار را نازش باب و رنگ داخلی خود است نه بصلب معدن - بکنایه می رساند - و پستی نسب و س را می فغاند + در یکی از کتب منقول است - که نادر شاه در اوایل حال پوشتی دوزی بود - و ازیں ممر تحصیل و جبر معاش می کرد - و خود نادر شاه از پستی رزاد خویش مکدر صحبت می داشت + گویند که چون خواست دختره از خانوادۀ سلطنت ردلی رحمت پسر خود خطبه کند -

صاحبان دختر گفتند - که رسم نام چیتین است - که داماد باید
 تا هفت پشت خود را بر شمارد و بشناساند + نادر
 فرستاده را گفت - بگو که داماد شما پسر نادر شاه
 است - و نادر شاه پسر شمشیر و پسر زاد و شمشیر
 همچنین تا هفتاد پشت بر شمار + تو که نادر شاه در
 سنه هزار و صد و پنجاه و پنجاه در مملکت خراسان اتفاق
 افتاد + مؤید خان ایران واردات اوایل احوال او
 را ذکر نموده اند - (اول چیزی که می نویسد - تو که
 رضا قلی میرزا است که در آن وقت سی و یک سال
 از عمر و کشته بود - قبل از آن در مخاطر و مبارک
 بسیار افتد - و مقامات و مکاره با رنج بی شمار
 نمود - لکن در جمیع موارد شجاعت و مردانگی و تهور
 و حذاقت و مبروزی داشت + در هفده سالگی
 بدشت او بکانه که هر ساله اطراف خراسان را می تاختند
 با مادرش اسیر شد + ایام اسارش چهار سال طول کشید -
 و مادرش هم در آن صفحات کوزش باخبر رسید - بفره از آن
 خود را رهایی داده - ملک خویش رشتافت - از آن بعد
 تا زمانه که در خدمت شاه طهماسب داخل شد -
 همین قدر قابل ذکر است - که نموده شود - که طبیعت
 این مرد عجیب همیشه بر یک و تیره و یکسان بوده است -
 وقتی در خدمت بابل بیگ یک از امرای مملکت خود
 داخل گشت - و بالاخره و کس را گشته دخترش را
 بدر برد - و بحال از دواج در آورده رضا قلی میرزا

از وے مستولہ گشت - بعد از آن جمعی از قَطَاعِ الطَّبِیقِ
 را با خود مع ساخته - و در آن زمان پُر شور و شر
 بتاخت و تازی مزدوم اطراف تحصیل معاش می نمود -
 تا رفته رفته آذاری بهادر علی او بلند گشته - بخدومت
 واپس خراسان داخل شده - و پچوں در جنگ با اود بکال
 آشایر شہامت و جلالت بطور رسانید - بدرجہ امارت و
 سرداری ترقی کرد - لاکن بعد از چند سال حاکم خراسان
 از حرکات ناہنجار وے رنجیدہ او را چوب زد - و
 نادر ازیں قضیہ بغضب رفته مشہد را رہا کرد و پچیں
 می نماید - کہ در آن اوقات عجم او در کلات بر سر
 طائفہ قلیل از افشار بود - نادر از مشہد بکلات رفت -
 و پچوں قلیہ در آن سر زمین اقامت کرد - عجمی او
 از کردار و حرکات وے اندیشناک گشته او را
 برہا کرد و آن قلعه مجبور ساخت و پچیں می نماید -
 کہ بعد از آن باز بر سر کار سابق خود رفته پیش
 از پیش مجمع فریق و قطع طریق و سرق و نہب
 پرداخت - و در آن اوقات افغانان بر اصفہان
 مستولی گشته دولت صفویہ را برانداختہ بودند - لاکن
 بمؤثر سلطنت افغانہ را قوامی بلکہ ناسی نبود - ہزج
 و مزج در امور پیدا شدہ سرمایہ گزدشکشاں پُر شور
 و عوفا و از ہر طرف ہزار رشتہ بر پا بود - در پچیں
 وقت راہزنی کہ بشجاعت و کیاست ضرب المثل افواہ
 است - در احتیاج معاون و مساعدہ نخواہد ماند - لهذا

رفته جویان آفاق و محرابان مواد نزارع و نفاق در تحت
 رایت نادر جمع شده بامارت وے اتفاق نمودند - و طوے
 کشید - که بر سر سه هزار مزد برآمده خراج سگیس بر
 امانی خراسان حمل کرد - عموئے او چهل آید - که اقامت
 وے هر روزه در اردیاب است - هراس بر ضمیرش استیلا
 یافته - دم از دوستی و هوا خواست وے زد و کاغذی باو
 نوشت - که خدمت شاه طهاسب را قبول کرده وے را در
 محراب افغانان مدگار باشد + نادر اظهار رغبت و خوشی این
 مطلب نموده گفت - که اگر سلطان از جوارم گذشته وے عفو
 کند - در آینه ندرتکی ما مضی خواهد شد + و چوں را این
 امر بآسانی انجام یافت - نادر بجانب کلات رفت + از قریه که
 مشغول می شود - او همیشه عزم خود واسطه کلات راسته را
 خود می داشت - بنابراین درین وقت فرصت بدست کرده او را
 گرفت - و به دست خود هلاک ساخت - و کلات را تصرف
 شده بعد از آن بتیتر جنگ افغانی خراسان پرداخت - و
 چوں اخراج این طایفه از آن بلاد منکوره نظر می نمود - و
 را بر کار به نیروی نادر صورت یافت - سبب این
 شد - که دوباره شاه طهاسب رقم عفو بر سوابق زیارت
 وے کشیده او را مورد عنایات ساخت - و بواسطه
 فتوحات نادر میهمان پادشاهی رونق تازه یافت + از
 ادبیل حال شاه طهاسب بر نادر بغایت حسد می برد -
 تا وقتی که نادر در یکی از محروب مشغول بود - و
 شاه طهاسب فرمانی مراجعت وے از آن جنگ فرستاد -

و بچوں نادر آں فرمان را اطاعت نکند - پادشاه
 بے مایه بر سر جمع او را خارق و یانغی فغاند - راین
 خبر انتشار یافته به نادر رسید - او نیز بسمت دزبار
 پادشاهی لشکر حرکت داده پادشاه را مجبور ساخت - که
 بشرایطی که خود اِلقا کرد - راضی شده مصالحه کند -
 راین واقعه قلیله بعد از فتح مشهد رُوس داد و
 می توان گفت - که اگر طهماسب در سابق قدری اختیار
 داشت - ازین وقت بجای تمام شد - لاکن نادر با و
 باخترام سکوک کرد - تا وقتی که دید - ماده بخت غصب
 سلطنت مستبعد است - و هم از اول فتحی که و
 در خراسان دشت داد - بنا کرد - که مزدوم را
 خیالات آیند و خود بیدار کند - مانند ارد شیر بالکل
 هر شب خوابی دید - و هر روز در تعبیر آن خواب نشیند -
 از آن صحنه شب در خواب دید - که مرغارچی با مارچی
 سفید چهار شاخی بنظر وے در آمدند - پس آن مرغابی
 را به تیر زد - و کسانیکه با وے بودند - هر چه کردند - که
 مارچی چهار شاخ را بچنگ آرند - نتوانستند - تا بالاخره
 خود دشت یازیده بمشورت تمام آن را گرفت - و
 بخت راین که مرغی و مارچی در خواب دیده بود -
 منتهای مستحق گفتند - که ولایت بر رسیدن بخت سلطنت
 می کنند - اما زحمت میروا هندی مؤرخ او دیرین باب
 کمتر است - زیرا که او از وقایعی که بعد رُوس داد -
 تعبیر می کند - و میگوید - که چهار شاخ ماهی عبارت است از چهار

مملکت ایران و خوارزم و هندوستان و توران که
 بدست او مفتوح شد **یا بختک** بزرگتر کار نادر را خارج
 افغانه از ایران نمود - و بیج انعام و افضال در
 رازایه خدمت کس که مملکت را از تعدی و تجاوز
 خصم ظالم خلاص کرده بود - زیاده نبود - چهار ملک معظم
 ایران که عبارت از خراسان و مازندران و سیستان
 و کرمان باشد - و طماشب بهادارش را این خدمت به نادر
 وا گذاشت - یا بعبارت مغرب دشت از بنیر مملکت
 برداشت - فقط حق نادر دانسته شد **یا مقبول** است - که
 در همان کافه که طماشب به نادر نوشته ملاک مرئوسه
 را بکس وا گذار نمود - از درخواست کرد - که نام
 سلطان بر خود گذارد - و بجهت راس مطلب تاج
 مرصع بجواهر نفیسه منصوب یکم از امرا باد رفیرشتاد -
 نادر هیچ عنایات شاهی را قبول کرده - مگر لقب را که
 ردیه بپوشان آنکه فایده به بخشند - سبب حسد دیگران
 خواهد شد - و در همین اوقات مزاجت مابین رضاقلی
 پسر بزرگ نادر و یکم از دخترهای سلطان حسین مرصوم
 اتفاق افتاد - و نادر اگر چه از قبول نام سلطان ربا
 کرد - لکن فرصت غیبت دانسته یکم از امور معظمه
 مخصوصه بسلاطین را اختیار نمود - محکم کرد - که بکس
 که بموجب لشکر می رفته - از ملاک خراسان مرگفته
 بنام کس رسد کنند - و این همه الحقیقت معجزه سلطنت
 علی الاستقلال آن مملکت است **یا عساکر عثمانی** هنوز

بهترین اطراف عراق و جمیع آذربایجان را در تصرف
 داشتند. هنوز سپاه نادری از زحمات تعاقب افارغنه
 نیا سوده نگذشتند. که برقع اثراک در حرکت آمدند. در صحابه
 همدان با دو لشکر عثمانی مقابلت اتفاق افتاده ایشان
 را بر انداخت. و همدان و جمیع اطراف و نواحی آن
 ملکه معظمه را از عنین مستخلص ساخت. بعد از آن
 بجایب آذربایجان عطف رعنا نمود. و تبریز و اردبیل
 و سایر شهرهای معظم آن مملکت را از چنگ دشمن
 بیرون آورده به راستباده محاصره ریزواں پایتخت
 ارمنیه پرداخت. و مقارن راین حال از برادرش که
 در آن وقت از جانب و س حکومت خراسان داشت.
 خبر رسید. که افارغنه آن صفحات سرحدات و طغیان
 بر آورده اند. رینا برین فسخ عزیمت کرده بشتاب تمام
 بصوب خراسان تهنیت کرد. و نایب طغیان افغان را
 بگریختن فراه و هرات بکلی فرو نشاند. و احوال اتفاق افتاد.
 که از آن می توان دانست. که وضع این جنگ چه نوع
 بوده است. مؤرخ متبلیق او میزرا مندی گوید. هنوز
 دیگر مجلس رینو مثال آراشته و سران افغان را که
 در اردو فک تیشال می بودند. به محفل اقدس بار
 داده هنوز آفتاب یک نیزه بلند نگشته بود. که هزار
 و سی صد نیزه سر بر سر نیزه بلند گردیده سرکردگان
 مورو عطا و نوال و رؤسای افغاناں سر بریز افکند
 فحلت و انفعال شدند. خلاصه در اوقات که نادر

به محاصره پرات مشغول بود. امراى ايران طهماسب
 تنگ حوصله را بر آن داشتند. که لشکر بطرف عثمانی که
 در سرحد اجتماع کرده بودند. کشید. شکستهاییکه بارش
 طائفه رسیده بود. سبب شورش اهلای قسطنطنیه گشته.
 و نیکوچیان اول وزیر را گشته. و بعد از آن احمد ثالث
 را از سلطنت مخلع و برادر زاده او محمود خارس را بر
 جای او وضع کرده بودند. نادر رضاقلی خاں را
 بسفارت نزد سلطان محمود فرستاده پیغام کرده بود.
 که عساکر عثمانی باید آذربایجان را خالی کنند. و شاه
 طهماسب نیز نامه در تهنیت جلوس ملوک فرستاد. و
 پیش از آنکه نتیجه سفارت رضاقلی خاں که از طرف
 نادر رفته بود. معلوم بشود. طهماسب بهکست محاصره
 ایزواں در حرکت آمد. و لے کارے از پیش میزد. و
 در مصاف با لشکر عثمانی برزیمت یافته آنچه بحداقت
 و شهامت نادرى در سال قبل حاصل شده بود.
 در یک ماه از دست داد. و تا خوب ضعیف عقل خود
 را ظاهر کند. با نزدیک مصالحه کرده در آن مصالحه تمام
 ممالک ماورای رود ارس را با ترک داغدار کرد. و
 پنج محل از محال کرمانشاه را نیز باخدا پاشای وایلی
 بغداد که بواسطه او ریس مصالحت انجام یافته بود.
 گذاشت. اما رسوائی و فضیحت ریس معااهده از آن
 جهت از دیاد پذیرفت. که ذکرے در باب اختلاص امراى
 ايران که در جنگ بچنگ عساکر عثمانی افتاده بودند.

نشده بود۔ پھول اخبارِ راین واقعہ پہ نادر رسید۔ دید۔
 کہ بہانہ خودبشت بہشتِ اسحاق مقاصدے کہ سالہا در
 خاطر داشت۔ ولے رعایتِ حزم را از دست نداده در
 ابتدا قولے بنام جمیع اہلے ایراں صادر کرد۔ و
 در آل کوریجات و تقریباتِ شنیعہ بر معاہدت و معاہدیں
 نمود۔ و گفت معاہدتے کہ چند مشکلتِ بزرگ ایراں را
 تا رود ارس آرد۔ عین معاہدت است۔ و مصالحتے کہ
 خلقے از سکنہ و اہلے راین ملک را در پنجگ اعدا
 بہ شمس سپارد۔ صرف مکاوت۔ راین چہیں معاہدت
 بر خلاف محکم خدا و محبتِ علیؑ مرنضا است۔ کہ ملائکہ
 قولِ حرم او ہمیشہ را مستخلصِ شیعیان او را از دشمنان
 او از دواگہ باری مشکت مے کنند۔ بعد از را فتنہبار
 رقم مژگور مکارتیب بہ جمیع سران سپاہ مشکت رفتاد۔
 از آن مجتہد کاغذیست کہ بحاکم فارس نوشتہ است۔
 پس از اہلام شکستِ افعال و فتحِ ہرات تعجب میکند
 از شنیدن اخبارِ معاہدہ با ترک۔ و مے گوید۔ شک نیست۔
 کہ پھول ریشنوی۔ کہ معاہدہ با ترک بر حسب معمول از
 انطافِ رالی برقرار نخواہد ماند۔ مشرور خواہی شد۔ در
 انتظار آمدنِ من باش۔ کہ بحولِ اللہ علی القور بالقرے
 رزم آرمے۔ قلعه کشائے۔ در عدد مور و در شجاعت
 شیر۔ با نشاطِ جواں و فکرِ پیر حرکت خواہم کرد۔ بیت
 دشمن آتش پرست باد پیا را بگوے
 خاک بر سر کن کہ آب رقتہ باز آمد بجوے

و پنجمین سیفرے بارسلونبول فرستاده مختصراً بمسئطال محمود
پیغام فرستاد که یا مالک رابرا را مشترک ساز - یا حزب
را مستبعد باش - و از جانب دیگر خبر حرکت خویش را
با احمد پاشای وائلی بغداد فرستاد - مصالحت با دولت روسیه
شده بود مشروط بر این که جمیع ولایات که در سواحل
بحر خزر در سوابق ایام برگرفته بودند - رد کنند - دو
نفر صاحب منصب بدانجا فرستاده - تا معلوم کنند - که
توقیف در آل امر واقع نشود - بعد از انجام امور مذکور
براضعها رفت و شاه طهاسب را بسبب مصالح با عثمانی
ملامت کرد - و بعد از آن اظهار آرا می کرده طهاسب را
دعوت نمود و طهاسب نیز قبول دعوت و می نموده مجلس
ضیافت برگزین و خلع او از خلافت ختم شده چنانچه قول
ریز را عذری او را با جمیع خوانین سراسر فرستادند -
چون امرای لشکر و امنای کشور تاج سلطنت برو
عرضه کردند - دید - هنوز وقت مقتضی نیست - را با کرد - و
پس هشت ماه طهاسب را که عباس ثالث خوانند -
تاج گذاشته اداره امور جهان و تمام نظام رعیت
و سپاه را بخدمت خویش گرفت - این واقعه در سنه هزار
و صد و چهل و پنج هجری اتفاق افتاد - بعد از ادای
مراجم جلوس عباس نادر با لشکر رگرا به تسخیر بغداد
رفت - اگرچه احمد پاشای وائلی بغداد در محضر اداره
ملک داری و نظم و نسق سپاه کشی از اقبال امتیاز داشت -
و به همین سبب نادر نیز تهنیت مقبوله دیده بود - اما

معلوم بود - که اگر طوپال عثمانی با عساکر جزائر عثمانی
 بدر و سے نے رسید - بر خداقت و شجاعت او فائده
 منترتب نے شد - میرزا مہدی مے نویسد - کہ عسکر
 طوپال عثمانی کما بیش صد ہزار مرد بودند - نادر بعزم
 بمقابلہ با طوپال عثمانی در حرکت آمد - بنا بر قول میرزا مہدی
 دوازده ہزار نفر در دویر بغداد گذاشته خود با بقیہ بطرف
 سامره کہ قریہ اہست در کنار دجلہ - و از آن تا بہ بغداد
 قریب شصت میل است - روستے بنہاد - از دویہ عثمانی
 قریب دو مژبور واقع شدہ بود - جنگے ہستیار شدہ و
 محصور را اٹھاق افتاد - چنانکہ تا آن روز ہاں نوع حربے
 ہرزگز مابین ایرانی و عثمانی واقع نشدہ بود - در اول
 قلبہ را ایرانیان را شد - و سوارہ ایرانی بیک حملہ خصم
 را ہزیمت داد - اما پیادہ عثمانی پارے جلادت پیش نہادہ
 دشت از جریف بزد - و فوجے از اغراب کہ نادر را از
 ایشان چشم داشتند مدد بود - بر یک طرف لشکر و سے
 حملہ بزدند - و مردان کار کہ در تمام روز در آفتاب
 تابستان عربستان رہیدہ و دار اشتغال داشتند - بالآخرہ
 از شدت گرما و حرارت آفتاب و غلبہ عطش دشت
 شاں از کار ماند - خود نادر دو مرتبہ در میان دشمن
 اشبش گلولہ نچودہ بر زمین افتاد - و بہ راین سبب
 علم دار و سے او را کشتہ پنداشتہ روستے بہ گریز نہاد -
 جمیع راین اشباب دشت بہم دادہ سبب فتح عثمانی
 شد - و بعد از آنکہ از ہشت ساعت مستحوز از

طرفین کوشیدند. لشکر نادر بکلی متفرق گشت - و هنوز
 این خبر به بغداد نرسیده بود - که اهل شهر بر افواج
 ایرانی حمله برده هزیمت دادند - این قضیه در هزار و
 صد و چهل و شش واقع شد * اگرچه از قرار تقریر
 اتراک شصت هزار ایرانی درین جنگ تلف گشتند -
 اما را حتمال دارد - که از بیست هزار متجاوز در معرض
 هلاک در آمدند - غالباً بیس قدر هم از اتراک کشته شد -
 لکن فتح نمایان کردند - بسبب اینکه نادر نتوانست لشکر
 شکسته و پراکنده را جمع کند - تا اینکه به صحابه همدان
 رسید - که از آنجا تا معرکه جنگ از دولت میل متجاوز
 است * تدبیر و بهمت نادر چنانچه بعد ازین شکست
 بروز کرد - بیچ وقت ظهور نیافته بود - به عوض اینکه
 لشکریان را ملامت کند - تحسین کرد - و بجای آنکه تشییع
 زند - تشریف داد - آنچه از نقد و چش و دواب بایشان
 ضرر رسیده بود - همه را با مضاعف از احسان خویش
 بهره ور ساخت - و ایشان را از کشیدن انتقام از دشمن
 غدار - تخریص و ترغیب نمود - این حرکت سبب از دیار
 شهرت و کس شده از جمیع اطراف ایران لشکر بمدد و کس
 شناخت - چنانکه هنوز سه ماه نگذشته بود - که مجدداً با
 سپاه بیش از پیش در حوالیه بغداد وارد شد * دشمنان
 کویال محمل در قسطنطنیه چون خبر فیروزیه و کس را
 شنیدند - بمیل مدد و ذخیره حقه و تجه مواجب عساکر و کس
 را به توفیق انداختند - و او باوجود این حال کوشش

بلخ در دفع نادر نمود۔ نوچه از سوارہ معین کردہ
 بہ استقبال ایرانیان رفتند۔ لاکن بیک حملہ ایشان
 از پایہ در آمدند۔ و چوں راین خبر بہ طوپال عثمان
 رسید۔ ہر قدر مے توانست۔ جمع آوری سپاہ نمودہ
 بہ ملاقات غنیم شنائت۔ اما عساکر عثمانی بہ نقد از
 شکست سوارہ پایہ صبر و ثبات شاں از جای رفتہ
 بود۔ و ہر چند سر عسکر خواست۔ تخریب نادر و غیرت
 ایشان کند۔ ممکن نشد۔ در اوّل و ہلہ پراگندہ شدند۔
 و جمع آوری ایشان از چیز قدرت خارج بود۔
 طوپال عثمان خود نیز بسبب ضعف مزاج در تحت
 رواں حرکت مے کرد۔ چوں شکست بر اثرک افتاد۔
 او را بر اسبہ نشانند۔ بہ امید رایتک جانے بدر برد۔
 لاکن یکے از سپاہیان ایرانی را چشم بر لباس گرا بھایہ
 وے افتادہ۔ او را شناخت۔ با نیزہ کہ در دست داشت۔
 کار او را ساخت۔ و سیر او را جدا کردہ نزد نادر برد۔
 نادر بر گشتہ وے را خیرام کرد۔ و محکم کرد۔ تا جسد
 با سیر وے را بہ لشکر گاہ عثمانی رسانیدہ تا بر حسب
 معمول نفش وے را ندووں سازند۔ نقد از قتل
 طوپال عثمان و پراگندہ شدن سپاہ وے نادر بہجت
 محاصرہ بغداد حرکت کرد۔ بمقارن راین حال خیر
 باغی گریے محمد خاں بلوچ در فارس رسید۔ نادر بر
 حسب عجلہ وقت مصالحہ با والی بغداد کردہ۔ بہ راین
 نذر کہ ولایتی کہ در عنبر سلطان محسین قبل از

فتنه افعال در تصرف دولتمن را بران و عثمانی بوده -
 بر قرار سابق باشد - بجای فایس حرکت کرد - و
 هنوز ناعرو طغیان فایس را نطفه نیافته بود - شنید - که
 بر حال دولت عثمانی از قبول مصالحه و ایلی بغداد سر
 باز زده - و عهده الله پاشای و ایلی مصر را با سپاه
 فراوان مأمور بان سمت کرده اند - و اختیار صلح و
 جنگ را باد گذاشته که هر قسم که مصلحت و اقتضای
 وقت داند - معمول دارد - و نادر با دستخلاف بلاد ارمینیه
 و گرجستان که از مغلطات مارکب متنایع رفیها بود -
 شتافت - و پهل بر رود ارس انداخته قلیس و گنجه و
 ایروان را در وقت واحد محاصره کرد - و چون عهده الله
 پاشا نزدیکی قارص را لشکر گاه و اطراف آردو را
 بسفناق و خندق و مطریس و مورچل مستحکم ساخته بود -
 نادر بجبال راس که چون خبر محاصره شهرهای مزبور را
 بشنود - از مامن بیرون خواهد تاخت - و در میدان
 طرح جنگ خواهد انداخت - مارکب مزبوره را محاصره
 نمود - و چنانکه معمول دے بود - سر عسکر عثمانی معزور
 بزیادتی عدد خود شده در صحرائی بغاوند از اعمال
 ایروان با خضم مصاف داد - و میزرا هندی مے گوید - که
 سوار و نزدیک شصت هزار و پیداده پنجاه هزار بود - و
 چون نادر عسکر غنیم را دید - سران سپاه را جمع نموده
 ایشان را مخاطب ساخت - و گفت - لشکر دشمن پارتشبه
 مردان ما نصبت بهشت بیک و یک به نمن است - و لے

این صورت باید سبب از دیار کوشش مزدان ما شود.
 پس از آن گفت - که شب گذشته در خواب دیدم که
 جانور قوی در نیمه او تاخته قصه و کس کرد - و او
 بعد از زد و خورد زیاد آن جانور را هلاک ساخت -
 و همین فاله است نبکو - و علامت تیر - بل دلیل واضح
 بر ظفر ما - و همچنین گفت - که دشمن در پیش رو نشسته
 و دو طرف از دو نیز به قلعه ایزدان و زنگی چای پیوسته -
 اگر منور در عزم و قصور در رزم واقع شود - راه
 نجات از همه رحمت بسته خواهد بود - اگر این کلمات
 موثر جزایات لشکریان شد - حرکات او بیشتر سبب جلالت
 ایشان گشت - بعد از آن که نظم سپاه را به بهترین
 وضعی مقرر کرد - خود با جمعی از بهادران بر دشمن
 تاخت - و هر طرف رو آورد - مانند اجل محکوم و
 قضایه مبرم کس را با و کس یارای مدافعت و نیروی
 مقاومت نبود - در یک از این حملات مرثتم نام یکی از
 سپاهیان عبد الله پاشا را کشته سر او را بر نادر برد -
 و چون هنوز تنور حزب گرم بود - نادر فرمود - تا سر را
 به نیزه و در جائی که همه لشکریان عثمانی گذاشته اند -
 بر پا کنند - و ترکان را نظر بر سر سرعشکر افتاده
 پرانته شدند - و صحرای گشتگان ایشان مالا مال شد - و
 بعد از این فتح گنج و نفیس شکر گشت - و چون در حال
 دولت عثمانی حال بدین منوال دیدند - طالب مصالحه گشته
 بر همان عهد و شرطی که سابق مابین نادر و پاشای

بغداد مقرر شده بود - راضی شدند - و قارص و رایزوال با
 جمیع ممالک که در ازمنه سابقه درین صفحات متعلق بدولت
 ایران بود - واگذار کردند به درین اوقات نادر دیده -
 وقت آنست - که پزوه از روسیه کار برگیرد - خبر فوت
 عباس بن طهماسب رطبه که بسطنت بر داشته بود - هم
 درین اوقات رسید - و چون رسم متداول سلاطین
 ایران است - که هر سال در هنگامی که خودشید بنقل
 تقاطع دریعی رسد - آن روز را عید کنند - و بزجست
 اجرائیه مراسم همه انجیان و صنادیر ملک در دربار
 حاضر گردند - نادر فرمانی باحضار جمیع صاحب منصبان
 منکی و لشکری از اقاصی و ادانی صادر کرده فرمان داد -
 تا در روز مزبور بزجست اجرائیه مراسم عید در جوتگاه
 مغان جمع شدند - و همچنین فرمود - تا عمارات عریضه
 بزجست محالیه وقت که امر منزل کنند - بر پا نمایند - و
 آنچه اسباب لوازم رفاه و عیش و عشرت است -
 بلاصغ ملوکانه مهیا دارند - آورده اند - که جمعیت از صد
 هزار مستجاوز بود - اگر لشکریان نیز داخل این عدد باشند -
 شاید اغراق نباشد به چون مزوم جمع شدند - در روز
 صبح عید باحضار رؤسا فرمان داده - چنانکه میرزا هندی
 گوید - ایشان را مخاطب ساخت - و گفت - شاه طهماسب و
 شاه عباس هر دو پادشاه و پادشاهزاده در هند و سریر
 موجود اند - ایشان را یا هرکس که بر آورنده افسر سزوری
 دانید - بریاست و سلطنت بزداید - من آنچه حق کوشش

بود - بجا آوردیم - و محکمت خود را از دشت افغان و
 روم و روس خلاص کردیم و مردم همه با اتفاق گفتند -
 که پادشاهی حق کسی است که محکمت را از دشت اعدا
 خلاص کرده - و فقط هم او می تواند حفظ کند - نادر
 را با کرده سوگند یاد کرد - که هرگز اندیشه سلطنت ایران
 در خاطرش نخطور نکند - و تا یک ماه هر روزه
 این مطلب در میان بوده اضرار و امتناع طریقین
 صورت را دیداد می گرفت - تا اینکه بالاخره نادر مسئول
 مردم را با حاجت مقروض داشت - و در وقت که علی الظاهر
 سیر رضا مجتبیانید - گفت - که از زمان رحلت حضرت
 رسالت پناهی چهار خلیفه بعد از یکدیگر متکفل امر خلافت
 شده اند - شاه اسماعیل صفوی این مذهب را مشرک و
 مذهب تشیع را شائع و مشرک داشت - و از وقت که
 مذهب شیعه شائع شده است - در ایران همیشه رفته
 بوده است - هرگاه اسلحه ایران به سلطنت ما راغب
 و آسایش خود را طالب باشند - باید این مذهب را تارک
 و به مذهب اهل سنت سازند - و بی پچول امام
 جعفر از جدی رسول و عند الناس ممدوح و مقبول
 است - او را سر مذهب خود سازند و مردم همه باین
 تشریح راضی شدند - و فرمان صادر شد - که این مطلب را
 گوش زو جمیع ناس نمایند و پس نادر گفت - که صورت
 واقع را به سلطان اسلامبول راها کرده ازو خواهیم خواست -
 تا بحقیقت مذهب جعفری اذعان کرده آن را خارج

مذاهب شمارود و چنانکه چهار مرتکب در حرم بهجت نماز چهار مذهب
 محقق است - مرتکب هم بهجت را پس شیعیان جدید از مذاهب حق
 مقرر شود و اقوال عیدیه و اختلاف آراست در این که سبب
 چه بود - که نادر قبل از جلوس و ابشگی بهجت بلکه تعصب در
 مذهب شیعه اظهار میکرد - و در جوانی مغال اظهار میل و
 رغبت بطریق اهل سنت نمود - لکن حق این است - که نادر
 همیشه یک مذهب داشت - و آن خود پرستی بود - تا وقتی
 که خود را یکی از بندگان دولت صفویه می نمود - و
 مقصود بیرون کردن اقصا و عثمانی از ایران بود -
 وید - که مذهب شیعه آلت محرمیت بهجت ابراهیم مرام و
 و در وقتی که بر مراد ظفر یافته - بهجت بر اشتیصال
 خاوادو شاه اسماعیل گماشت - و عروج بر معاریج
 سلطنت او را به فکر تسخیر جهان قندهار و صحاری
 هندوستان و بغداد و موصل و سایر بلاد آن صفحات
 انداخت - مضاحت در انهدام بنیان مذهب اهل تشیع
 روید - زیرا که از یک جهت محبت خاندان صفویه به اهل
 این مذهب آمیخته بود - و از جهت دیگر عداوتی که اهل
 سنت با منتشیع دارند - عاریق برزگے بود بهجت انجام
 فتوحاتی که در خاطر داشت و میوزا هندی گوید - که در
 روز رست و ششم فوردادی مطابق سنه هزار و صد
 و پنجاه و یک هجری هشت ساعت و بیست دقیقه از
 روز گذشته با اختیار رصد بندگان دقیقه یاب و اخترشناسان
 بطلمیوس اترساب تاج شاهی بر سر دکه گذاشتند -

اجرای مراسم جلوس چنانکہ در چنین اوقات مامول
است۔ معمول داشتند۔ و تختہ مرصع زناده نادر را بر آن
نشانند۔ و علی الفور رسد بنام دے زدند۔ در یک
طرف راین شہر را کہ بیت

رسد بر نہ کرد نام سلطنت را در جہاں

نادر ایران زمین و بخشو گیتی رستان

و بر طرف دیگر انجیر فیما وقع نقش کردند۔ و ہم از
مؤرخ تاریخ دے منقول است۔ کہ مکتہ ستجاں لا خیر
فیما وقع خوانند و بانجملہ بعد از جلوس بر تخت سلطنت
نادر بجانب اصفہاں در حرکت آمد۔ و چندے در آنجا
بتہیہ و تدارک لشکر پرداختہ تسخیر قندصار را وجہ رحمت
ساخت و محبین علی خاں برادر محمود غنچائی در آن
اوقات در قندصار والی بود۔ و نادر قبل از آن کہ
بداں صوبہ توجہ کند۔ آہنجہ لازمہ راہتمام بود۔ در
بارہ آراستہ راہراں در ایام رغیاب خود بجای آورد۔
در ہمیں سال جزیرہ بخترین بدشت محمد تقی حاکم فارس
مفتوح شد۔ و بچوں ایل بختیاری اطراف اصفہاں
را در معرض تاخت و تاراج آورده بودند۔ راہدء
اشتغال ایشان را پیش زنادر خاطر ساخته بہ دفع
آن طائفہ در حرکت آمد۔ از کوهستان اصفہاں کہ تا
نزدیکی شوشتر مے رود۔ تمام متزل و ملاف ایلاست
بختیاری است۔ و بچوں کوهستان مزبور مشغول است
بر غارہای بسیار و مخاکیے بے شمار۔ و راین طائفہ

همیشه در ایام مخاطره بآں غارها پناه می بردند - و
 در نظر ما پنهان جلوه می نمود - که ایشان را در قیام
 اطاعت آوردن از چتر امانک خارج است - اما نادر
 بر مژوم معلوم کرد - که این محض توهم است - نهادن
 خود را بر قتل جهال و محفل و قویچ بشعاب کشیده
 یکم آں طارفت را بچنگ آورد - و در عرض مدت یک
 ماه جمیع اهل بختیاری را مقتاد و قزاقان بردار نمود -
 اسیر ایشان علی مراد خاں را اسیر کرده به قتل
 رسانید - و یقین که از تیغ قهر نادر رسته بودند -
 مویود عنایات و سه گشته جمعی از ایشان در جردگ
 عساکر پادشاهی انتظام یافتند - و به جهت جلدانی
 فوق العاده که در فتح قندهار از ایشان بظهور رسید -
 کاشف حکمت و مویود رافت نادر شدند - و سائر
 را از کوهستان که در سادق میکنند داشتند - کوچانیده
 محلی بهتر و به اداره نزدیک تر از براسه ایشان
 مقرر کردند - بعد از آن با هشتاد هزار لشکر از راه
 خراسان و سیستان رو به قندهار نهاد - در عرض راه
 عاقبتی که قابل ذکر باشد - رو به نداد - و به محو
 به قندهار رسید - دید اشتیقات شهر بنوعی است
 که فتح آن برودی در چتر امانک نیست - اول بخانه
 که کرد - را می نمود - که اطراف شهر را گرفته راه آمد
 و ششم الی را به آئین اطراف و حوالی منقطع گند -
 و محکم کرد - تا طرح شهر در مقابل آن ریخته

به پناه آں پزداختند - و آں را به نادر آباد موسوم
 کردند - بعد از فتح قندهار غالباً جمیع سکنه آں ملک
 به نادر آباد نقل کردند - و بعد از فوت نادر هماغنا
 مشهور به قندهار شدند - و پنجین محکم کرد - تا در
 اطراف شهر بزرگها بر پا کردند - و مابین بزرگهای
 مرزبور را با سقناقباغ کوچک وصل کردند - بنوعی که
 راه مرادیه مخصوصین با اطراف بیرون شهر بکلی
 مشدود گشت - اما بچوں نادر دید - که همه راین کارها
 اثری در خاطر افغانان نکرد - و یک سال تمام
 بیموده صرف شد - و افغانان را هنوز ذخیره بسیار
 در شهر باقی است - به فکر دیگر افتاده - شهر قندهار
 در مقابل کوچه را اتفاق افتاده بود - و حصاره بر
 کوه آں کشیده - و بزرگهای کوچک بجهت محافظت
 آں ساخته بودند - ایرانیان بعضی از بلندیها که
 سرکوب قلعه بود - به تصرف آورده توپها و خمپارها
 را بالای آنها کشیدند - و بر بروی قلعه حمله
 بردند - و بعضی از آنها را نیز بحیطه تصرف آوردند -
 قریب بخشایری یک از بزرگهای معظم را گرفته ارک
 را متصرف شدند - و بدین واسطه همه شهر به جنگ
 بهادران افتاد - و اهل شهر با جمعی از مستحقان قلعه
 در یک از قلاع خارج شهر پاری ثبات فشرده - اما
 بچوں دید - که مقاومت بیموده است - از دیر اشتیاق
 در آمد و نادر علی الفور بوعده عقوبت زلات و

او را اماں داد۔ چُنیں مے نماید۔ کہ در آں اوقات
 تدبیر نادری را قضاے مراعای خاطر و جلب مصلوب
 افارغہ مے کرده است۔ بسبب را شہار نامہ کہ در
 وقت جلوس در باپ را اختیار مذہب اہل سنت و رو
 طریقت شیعہ بہ اطراف فرستادہ بود نیمہ کینہ افغاناں
 را کم کردہ بود و دریں اوقات دید۔ کہ قزصے
 بدست است۔ کہ یکبارہ جذب خاطر ہائے راس طائفہ
 کردہ ایشاں را بخود و حکومت خود متعلق سازد۔ و
 راس مطلب را بخوبی انجام داد۔ بفضے ایں طائفہ
 ماوام حیات نادر از تنجاع ترین مردان دے محسوب
 و در مقابلہ سبیل شورش و طغیان اعلیٰ امراں ستے
 مینج بودند و در ہنگامے کہ نادر بہ محاصرہ قندھار
 را متعلق داشت۔ سرداران او تشجیر فلاح اطراف
 مے کردند۔ و ہم دریں ایام بود۔ کہ پسر بزرگش
 رضا قلی میرزا بشہامت و جلاوتے اقصیٰ انفاہ بندہ
 آوازہ گشت۔ تبیین راس مقال راس کہ والیہ قندھار
 از امیر بلخ مدد طلبیدہ و او بجانب قندھار در حرکت
 بود۔ پھل راس خبر گوش زد نادر گشت۔ رضا قلی
 میرزا را با دوازده ہزار سوار بہ دقہ دے نامزد کردہ
 شاہ زادہ لشکر دے را شکستہ و بلخ را گرفتہ از
 رود جیحون عبور و بہ عزم فتح بخارا رواں شدہ و
 پادشاہ او را بہک با جتے کشیر بہ مقابلہ رشتافت۔ و
 مصافت دادہ ہزیمتہ فاجش یافت۔ اما در ہماں آواں

زمان نادر در سیدہ کہ پسر را مراجعت امر فرمودہ بود۔
 و همچنین کاغذی بہ پادشاہ اودھک و سایر سران آل
 صفیات نوشت۔ کہ فزونند خود را امر نمودم۔ کہ
 بہ حدود ایران مراجعت کند۔ و مالیک موروثیہ اعقاب
 و انسال پشلیز خاں و بزرگان قبائل ترکمان را رحمت
 نہ رساند۔ بعضے را پس حرکت نادر را کہ فی الحقیقتہ
 نتیجہ محرم کافی است۔ نسبت بہ حسد نادر بالتسبیہ
 بہ رضا قلی میرزا مے دہند۔ لکن باید ملاحظہ شود۔ کہ
 در مراجعت رضا قلی میرزا نادر و سے را غایت اعزاز
 و احترام و با او کمال ملاحظت و احسان نمود۔ و
 چندے نگذشت۔ کہ حکومت ایران را بدو موقوف نمودہ
 خود بجانب ہندوستان رفت۔ و ہمیں دلالت مے کند۔
 کہ را پس نسبت بیجا ست و در ایام محاربہ افغان
 نادر شاہ سیفرے بدہلی فرستادہ از پادشاہ ہندوستان
 خواہش کرد۔ کہ رہنما را شاہ مابین دولتین ممول و متوقع
 آن است۔ کہ احکام بہ حکام اضلاع شمالیہ صادر شود۔
 کہ فراریان افغنہ را کہ دشمنان را پس دولت اند۔
 و از شمشیر غازیان را پس حضرت گریزاں گشتہ۔ در آل
 بلاد راہ و پناہ نہ دہند۔ بر حسب مرضی جوابے نرسید۔
 افغنہ ہمہ روزہ ہداں صفیات فراری شدہ ملاذ و ملجا
 مے یافتند۔ و در ذریابہ دہلی رہز ہر روز علیقت بہجت
 معاودت ایچچہ ایران پیدا مے کردند۔ نادر را ان پس
 حرکت نادر و غضب اشتعال یافتہ۔ فراریاں را تعاقب

کرده تا کابل جهان تکشید - و کابل و حوالی و حاشیه
 آن را بقید تسخیر در آورد - بعد ازین واقعه کاغذی
 دیگر به پادشاه هندوستان فرستاده او را بر حرکات
 سابق ملائمت سخت کرد - لکن باز گفت بعد از همه
 نقصانی در دوستی واقع نشده - و منظور آن است -
 که در آینده نیز برقرار باشد و فرستاد او بدشت
 ولید عباس نام یکی از امرای افغان که حاکم جلال آباد
 بود - به قتل رسید و نادر که احتمال دارد - چنین
 بهانه را می جست - فرصت غنیمت دانسته به تسخیر
 هندوستان مقصودت رایات فرمود و مهمل از تحریر واقع
 این جنگ چند کلمه در باب وضع سلطنت هندوستان
 در آن اوقات بے مناسبت سخا بهد بود - ملایک هندوستان
 غالب در معرض تاخت و تاز و حملات بهادران صفیات
 دشمنی بود - از زمان محمود غزنوی سلطنت از
 خاندان سلاطین هندو بیرون رفته - از آن بعد سلسله
 مختلفه از امایه اسلام بر آن مملکت استیلا یافتند -
 و هر سلسله بنوبت مغلوب دیگر شده از همان دشت
 که گرفته بودند - دادند - تا اینکه شمشیر تیمور دیکر در آن
 دیار ننگ داشت - و بعد از آن بسایر تغییرات غریبه و اتفاقات
 عجیبه نشین او در آن سرزمین سالیان دراز قتل روا
 گشتند و چون بابر بسبب غلبه اوزبک مجبور شد - که
 ملک موخویش خود دشت فغانه را رها کرده از سواحل
 رود سیحون چشم پهن شد - روی به هندوستان نهاده

اڈل کامل را مسخر ساخت۔ و بعد ازاں سلطنت دہلی را
 مستصرف شد * و ہندوستان در زمان فیروز او اکبر کمال
 راجتاشام و اقتدار یافت۔ مے توان تاریخ زوال دولت
 تیموری از فوت راین پادشاہ کہ در حقیقت پادشاہ بزرگ
 بود۔ بہاد۔ بلے در زمان اورنگ زیب دوبارہ آپے بر
 روی کار دولت ہندوستان آمد۔ و بسبب تندہی و رحمت
 و شجاعت اورنگ زیب اگرچہ در حقیقت متکبر و قوامے
 نہادست۔ الا اینکہ علی الظاہر مانند زمان اکبر مے نمود *
 اورنگ زیب آخر پادشاہے است از نسل تیمور کہ در
 واقع در ہندوستان راجتیار و اقتدار مے داشت۔ بسبب
 اینکہ ہم در عنہ او بعد از امرای سرکش کہ از ہر طرف
 آنرا عناد و کفیاں بطور مے رسانیدند۔ طاقتہ از ہنود
 کہ ایشان را مرانا خوانند۔ در اضلاع جنوبی ہندوستان
 کہ بہ دکن معروف است۔ سر بر آورده و علی الاتصال
 در اطراف و حول ملک از سرق و حوق و اشرو نہیب
 و قتل و غارت دقیقہ فروگزاشت مے کروند * نام مرانا
 ماخوذ است از ہمارا شتر کہ ملک ایشان است و حال
 * دکن را شینار دارد۔ را بہدا در عنہ شاہ جہاں راین طاقتہ
 فوت گرقتند۔ و در عرض سی سال کہ اورنگ زیب در
 بلاد جنوبی متکبر مے زیست۔ غالب اوقاتش مشغول
 تادیب و تسخیر مرانیاں بود۔ لکن دید۔ کہ تادیب و عقاد
 ساعین راین طاقتہ محال است۔ زیرا کہ ایشان با مے
 مقابلت مے ایستادند۔ بلکہ ہمیشہ در خلاف ملک میکوشیدند۔

ہر جا زراعتے بُود۔ مے چاریدند۔ یا مے سوقتند۔ و ہر جا
 قزیہ بعد از چپاول پُچوں صحرا مے ساختند۔ ہر لشکر کہ در
 عقب ایشان مے رفت۔ جنگ و گریز و قزاقی و دزدی
 و قتل و غارت اطراف لشکر بالآخرہ کار بر ایشان تنگ
 مے نمودند۔ و بہمت پدہای شبک و خیف و عادت بر سختی و
 تعب نہ بر اشب بار بُودند۔ نہ بر خُود۔ بنا بریں از ہر راہے
 فرار و در ہر جائے قرار مے توانستند کرد۔ و بعلاوہ
 اگرچہ مراتباں بدون جلاوت و بہادری نیستند۔ ہنر را
 در بیرون رفتن از جنگ دشمن مے دانند۔ نہ حملہ بر
 خصم۔ دریں صورت محال مے نمود۔ کہ اورنگ زیب
 پُژدند۔ کہ دشمنے را کہ ہنر در گریز مے پنداشت۔
 بہ جنگ یا بہ چنگ آرد۔ بعد از قوت اورنگ زیب
 امرای اسلام ہر یک در طرفے دم از استبداد و استیلا
 زدہ در ہم افتادند۔ بہ خلاف مراتباں کہ بر قرار
 سابق اتفاق کردہ در اندک مدتے ترقی غریبے کردند۔
 و بعلاوہ حملے کہ در تصرف داشتند۔ پادشاہ ہندوستان
 و غالباً جمیع محکام اضلاع و اطراف ملایک را مجبور
 کردند۔ کہ مبلغے از مضمول منگت ہر سالہ بہ ایشان
 بدہند۔ تا منازل و مزارع مزدوم در امان باشد۔ در
 سیر مستاجرین منظور است۔ کہ در سالے کہ نادر عزم
 تخیج ہندوستان نمود۔ حقّ خود شہر دہلی بہ ریس نوع
 خراج گزار بُود۔ محمد شاہ کہ در آن وقت صاحب سریر
 بُود۔ پادشاہے بُود۔ سیف الزامے۔ و تن آسان و ہموار

بہ عیش و عشرت روزگار گزاریدے کہ صاحب نادر نامہ
 گوید۔ کہ ہرگز دستش بے جام و کنارش بے دلا رام
 نبودے۔ و پانزہ از کار اغراض کردہ سررشتہ امور
 را بہ دست دیگران نہادہ بود۔ وزیر اعظم او خان
 دوران خاں نیز اگرچہ مزدے جاہ طلب بود۔ لاکن
 غالب اوقات خود را بہ لہو و لعب مقصوف داشتے۔
 و با نظام الملک صوبہ دار پرگنیہ دکن عداوت و نزیدے۔
 و بہ ہمیں سبب او را بہ دہلی طلبیدہ بود۔ تا بہانہ
 جستمہ خللے در کار وے کند کہ و محمد شاہ بہ راے و
 رویت و عقل و تجربہ بہ نظام الملک را عینا ببرد۔ تا
 راس کہ خطہ بزرگ شدہ کار از چارہ گذشت کہ بغض
 بر آند۔ کہ نظام الملک نادر را بہ تشخیر ہندوستان
 ترغیب و دعوت کرد۔ لاکن دلیلے بر راس مطلب نیست۔
 و نے توں ہم موافق قاعدہ سببے بہت راس حرکت
 معین کرد۔ کہ امیرے کہ در غایت راقتدار و از
 اشخاص اولیہ مملکت است۔ دشمن بملک خود بطلبد۔
 لاکن ہمیشہ عجز و جبن بعد از خرابی نسبت بہ چہانت
 بہ دیگران مے دہد کہ حق راہین است۔ کہ در خانہ خراب
 دہلی چوں خبر از ضعف و عجز خود داشتند۔ بہ امید
 راس کہ نادر بجانب ہندوستان نخواہد رفت۔ خود را
 تسلی مے دادند۔ اول را عتمادے بجا باہر حکام قندھار
 و شجاعت افغان کردند۔ و بعد ازاں کہ خبر فتح قندھار
 را شنیدند۔ چہیں مے پنداشتند۔ کہ نادر بہ راہیں

مراجعت خواهد کرد - حتی راین که وقتی شنیدند - که
 نادر در کابل است - خیال کردند - شاید واقعه روی
 داده سبب مراجعت وے شود - تا وقتی که شنیدند -
 که لشکر ایران از آب رسد گذشت - آن وقت بود -
 که از خواب غفلت چشمه باز کردند - محمد شاه پچوں
 پاشا مشافه صورت مخاطره را جلوه گر دید - هر قدر لشکر
 توانست - جمع آوری کرده با اعیان مملکت بضرای
 کزنال که ربه است در طرف زمین رود جتنا و
 قریب یک درجه مسافت از دهلی شتافته آردوی خود
 را بر سر پا کرده محکم داد - تا اطراف آردو را سنگ
 و سفتاق بسته - و قطارے از توپهای سنگین بیفایده
 بر بالای آنها کشیدند + پانچله حرکت نادر از کابل
 به رهندوشتاں سیرج بود - محکام ممالک عرض راه
 به اظهار اطاعت و اقیاد کردند + در کاغذے که
 به رضا محلی پسرش نوشته است - اخبار از روی خرموج
 او از لاهور تا دو باره محمد شاه را بر تخت نشانند
 به تفصیل ممدرج است - اول خبرے از جنگ قوچه از
 سپاه ایران با مقدم لشکر هند و غلبه ایرانیاں
 مے دهد - و بعد از کوششے که برای منع مضمق
 شدن لشکر سادت خاں به لشکر محمد شاه نمود - و
 فائده بر آن مترتب نشده بود - مے نویسد - و بعد از آن
 مے گوید - بدین مضمیں که پچوں راین مدد به محمد شاه
 رسید - مستنظر گشت - و سنگر خود را رها نموده در

میدان صفی محاربت آراشت - و ما که در آرزوی
 چنین روزی بودیم - قراول بجهت صیانت آردو گذاشته
 و از قادیرو متعال را شتعتانت بختی - بر دشمن حمله
 بردیم - تا دو ساعت تمام تنور حزب گزم بود - و
 آتش توپ و تفنگ خرمن سوز عجز اعدا - بعد از آن
 بعون الهی بهادران شیر شکار صفی خصم را برسم
 زده ایشان را منتفرق کردند - درین مقام تفصیل
 ناقص اعظمی مرا که کشته و زخمی و اسیر شدند -
 می نویسد - از مجتهد مقتولین خان دوراں - و از
 مشورین سعادت خاں را ذکر می کند - و بعد میگوید -
 که راین جنگ دو ساعت طول کشید - و در دو
 ساعت و نیم عساکر ما غنیم را تعاقب کردند - هنوز
 یک ساعت از روز باقی بود - که مغرب حزب بگلی از
 دشمن پاک شد - و چون را شتکات آردو ایشان مستحکم
 و مضبوط بود - فرماں دادیم - که از یاورش دست
 بردارند - خزانه پشپار و چند رفیل و قدری از
 توپخانه پادشاه پسندوستان و لغاری غنائم از هر قسم
 بسبب راین فتح بدست افتاد - و از ربیشت هزار
 منجاوز از دشمن بر خاک هلاک افتادند - و خیلی بیش
 ازین نیز در قید اسار درآمد - و بعد ازین جنگ
 بنی القور لشکر محمد شاه را احاطه کرده راه مرادوت
 به اطراف و حوالی را بر ایشان مشرود ساختیم - و
 تپها و خیمهها را بجهت با خاک یکسان کردند

انتخابات عمیتا نمودیم۔ پھول اختلال و اغتشاش عظیم
در آردوئے ہندوستان راہ یافتہ بیچ وجہ رادارہ بہتر
نبودند۔ محمد شاہ از روئے اضطرار لاہر شدہ بعد از
یک روز در پنجشنبہ ہفتہم ذی القعدہ نظام الملک
را آردوئے ما فرستادہ۔ روز دیگر خود با اعیان ملک
به حضور رسیدہ در وقتیکہ محمد شاہ رو بہ آردو
مے آمد۔ بہ ملاحظہ راین کہ ما گزکائیم۔ و او نیز از
سلسلہ گزکائیہ و خانوادہ گزکائیہ است۔ فزئید عزیز
نصر اللہ ریزا را تا بیرون آردو باستقبال فرستادیم۔
و پھول وارو نجمہ پادشاہیہ ما گشت۔ نظر بہ ملاحظہ
قرابت اصلی آپتہ لازمہ احترام پادشاہیہ وے نمود۔
مقبول داشتیم۔ و او تہر سلطنت خود را بہ ما سپردہ۔
و ما محکم کردیم۔ کہ کسے متعوض سراپردہ شاہی و
مستحقان سراہے سلطنت و امرا و اعیان مملکت نشودہ
دریں وقت پادشاہ و حرم پادشاہی و جمیع اکابر و
اعاظم ہندوستان کہ از آردو حرکت کردہ اند۔ بہ دہلی
رسیدہ اند۔ و ما نیز در ہیئت و نیم ذی القعدہ
بجانب دہلی حرکت خواہیم کرد۔ ارادہ راین است۔
کہ نظر ملاحظہ نسبت محمد شاہ و قرابت اصلی کہ
فیما بین است۔ او را دو بارہ بر پادشاہی ہندوستان
مقرر نمودہ تاج سلطنت بر سر وے رہیم۔ و
خداے را کہ بانجام چنین کار ما را قدرت دادہ۔
و قائلے کہ دریں مکتوب نقل است۔ ہچیک از معجزات

ایران و هندوستان افکار نه کرده اند - رهنمایان
 نسبت شکسته که در کونال یافتند - بنور بعضی از امرا
 و احتیاط بعضی دیگر می رهند - و می گویند - که بعد
 ازین فتح باز نادر را خیال مراجعت به ایران بود
 به این معنی که راضی شد دو ملین اشترکینک گرفته
 از سیر ملک بر خیزد - اما چون سعادت خاں که در
 اردو بی نادر از جمله اسرا بود - واسطه راس امر
 بود - و به راس واسطه توفیق داشت - که وزارت را
 به او بدهند - شنید - که راس منصب را بنظم الملک
 داده اند - نادر شاه را گفت بدین برود - لکن راس
 محض افسانه است - هیچ سببی از برای شکست نرنال
 بهتر از بی دلی و هراس لشکر نیست - چنان هراس
 بر رهنمایان راه یافته بود - که هم در جمله پشت کرده
 و قریب بیست هزار نفر از ایشان به قتل رسید
 بدین راس که بخضم ضرر می رسید - بعزت راس که
 از لشکر نادر نوشته اند فقط پانصد نفر کشته شدند -
 راس عدد هم را خیال دارد - کمتر است - از آنچه
 در حقیقت تلف شده اند - اما هیچ مناسبتی به عدد
 قتلا به هندوستان ندارد - و از طبیعت نادر هم
 بقدری که می دانیم متنبه داشت - که نتیجه چنین
 فتح بزرگ را خود نه فحیده و موقوف بر حسد و جبهه
 چند نفر امرا به اسیر کرده باشد - اشباهی که نادر
 را بر تسخیر هندوستان مجبور کرد - مزقوم گشت -

علی التَّحْقِیقِ رِجَالِ دَوْلَتِ رَدْمِی بِرِخلافِ مَوَدَّتِ مُقَرَّرَةٍ
 مابینِ مُتَمَلِّکِیْنِ عَمَلِ کَرْدَنَد - افاغنه را کہ از شمشیر
 نادرِ گُریخته مُکُودَنَد - پناه دادند - و در ایں پناه دادن
 اِجتمَالِ مے رَفْت - کہ رُوزے ایں طائفہ قُوَّتِ رِکْرَفَتِ
 باز مُتَمَلِّکِیْتِ از دِست دادہ را مُتَصَرِّفِ و مُجِدِّدِ سَبَبِ
 حَزَبِ اِیراں شُومَد - سَفَرائے کہ نادر در ایں باب
 ہدای صَوْبِ زِفَرِ شاد - نہ جواب و نہ اِذْنِ مُراجعتِ
 یاقَتند - باو جُودِ ایں کہ نادر مکرر کاغذِ رِنوشت -
 اگرچہ گویند - کہ ایں عَمَلِ نہ از بابِ عداوتِ بَلکہ
 زِ بَہْتِ تَعَوُّقِ در کارِ و عَدَمِ قِبَصَلِ اُمُورِ در خانہ
 بُود - لاکِن ہرچہ بُود - بہانہ دُرُشتے و حُوبے بُود
 برائے ایں کہ نادر ہدای سَمِتِ حَرکتِ کُند - اِتا
 اَمْرِ دِیگرے کہ سَبَبِ اِغْوَایے او بہ تَشْخِیرِ ہندوشتاں
 شُدہ باشد - نئے تُو اں یافت - مگر خِوارِ مِشِ زِیادے
 زِ بَہْتِ تِناخت و تاراج و مَشْغُولِ دِاشْتِنِ لَشْکَر - و
 مُتَمَلِّکِیْتِ ہندوشتاں را از تَوَالِجِ دَوْلَتِ اِیراں سَافِشِن -
 اِتا ایں مُطَلَبِ آخِرِ را اگر ہم گاہے در خاطرش
 حُطُورِ کزدہ باشد - باید مُجَرَّدِ دِیدِنِ اُنِ مُتَمَلِّکِیْتِ دَانِشتہ
 باشد - کہ بہ وِیجِ وِجہِ صُورِتِ پَذِیرِ نِیست - و پِناؤِ عَلِیہِ
 رِجَالِش را از سَرِ بَیروں کزدہ باشد - و ما مَجْبُورِ بَہِمِ
 بہ اِحْتِرامِ کَرْدِنِ پُچُنِیْسِ عُلُوِّ بَیْتِیْتِ کہ در ہماں آئے
 کہ مُطَلَبِے بہ ایں بَرزَنگی فَاوَزِ اِست - ہِمتِ بَر تَرِکِ
 اُنِ گُماشتہ بَکَلِ قَطْعِ نَظَرِ اِذْ اُنِ مے کُند بِسَبَبِ

راین که نه تنها یکبارہ چشم از مملکت بدین وسعت و
 سلطنت باین عظمت و مملکت بپوشید - بلکه بنده و بست
 کارے ہم کہ فائدہ آل سجود او راجع شود - نمود -
 مگر حرکت مزدانہ و مملکت و مملکت کہ در حق محمد شاه
 نمود - بلہ نہ راین بود - کہ بیچ ملک ہندوستان را
 صاحب نشد - لارکن ممالک کہ متصرف او شد - در
 ازمینہ سابق ہمہ متعلق بہ ایران بودند - در عہد نامہ
 کہ در آل اوقات نوشته شدہ است - ممالک کہ در
 راین اطراف آب رسد است - بہ ایران واگذار شدہ
 حد دو مملکت مقرر شد بہ تفصیل ممالک مشطورہ در
 عہد نامہ ازین قرار است - کہ جمیع ولایات کہ در مغرب
 رود اتک و آب رسد و نالای سنگا کہ طغیہ از
 آب رسد است - واقع است - یعنی پیشاور و مضافات
 آل و اضلاع کامل و غزنین و کوہستان افغان و
 ہزارہ و قلعہ بکر و سنگہ و خدا داد و سائر بلاد -
 و راہبا و مسارکن جوکیا و بلوچستان وغیرہا با ضلع
 نتہ و قلعہ رام و قزیر ترمین و قضیہ چن و سنولی
 و کشا وغیرہا از اعمال نتہ و جمیع مزارع و قریہ و
 قلاع و قضبات و سواحل از سرچشمہ رود اتک با
 جمیع راہبا و سنگہ کہ آب مزبور با شعبہای آل
 بدراں محیط است - تا بالای سنگا کہ مصب رود است
 بدریا - مفوض بدولت ایران باشد و القصد تمام جوارات
 و خزائن کہ در ساہباہ دراز سلاطین گوزگاریہ در

هندوستان جمع کرده بودند۔ محمد شاه به نادر داد
 و امراد انجیاں ریز متابعت دے کردہ آپٹھ از نقد
 و انجاس نفیسہ مالک بودند۔ بمالک علی الإطلاق
 سپردند۔ بعد از اخذ راس ہدایا بقیصر مالیه از بلاد
 و مالک دور دست طلبیدند و در تاریخ بنگالہ مشطور
 است۔ کہ ہنوز اندکے از حکومت سرفراز خاں در
 بنگالہ نگزشتہ و درست استقرار نیافتہ بود۔ کہ شخصی
 از جانب قمر الدین خان وزیر رسیدہ خبر دود
 نادر شاه را بہ دہلی رسانید۔ و مالیه سہ سال گذشتہ
 را طلب کرد۔ سرفراز خاں بصوابیر حاجی احمد و سایرین
 کہ اہل مشورت او بودند۔ نہ تنها اداے مبلغ کرد۔
 بلکہ حکم کرد۔ تا خطبہ و رسکہ بنام نادر شاه خوانند۔
 و زدند و با بھلہ مبلغے سگلیں بر مستولین اہل دہلی
 نیز حمل شد و اما دادن وجہ بر مردم چنداں صعب
 نبود۔ کہ طریقہ اخذ آں و بھل محصلین و خبر مزبور
 از اہلے خود ہندوستان بودند۔ قریب غنیت داشتہ
 بناے اخذ و جلب گذاشتند۔ و بھمت ہر دہ ہزار
 روپیہ کہ بہ خزائنہ نادر رسانند۔ چہل یا پنجاہ ہزار
 براے خودے برگرفتند۔ و بدین سبب مردم را اذیت
 و آزار مے کردند۔ تا آپٹھ دارند۔ ہر روز دہند۔ ہوئے
 کہ جمعے کثیر از مردم از قوط شکنجہ و عقوبت ہلاک
 شدند۔ و بسیارے از معتبرین ہنود یا بھمت راس کہ
 در معرض استحقاق و استحقار در نیامند یا بسبب

این که مال را عزیزتر از جان می داشتند - خود
 خود را تباه کردند - در اعلا طبقات پند و نوحه گشتن
 و متجمل مرشوائی و فضیحت نشدن عموماً دارد -
 هیچ طائفه در عالم نیست - که در وضع زندگی مثل
 بنود کم احتیاج به پول داشته باشد یا به مثل
 این طائفه پول دوست باشد و در وقتی که نادر
 بجانب دینی در حرکت بود - رعب و هراس عظیم بر
 مردم مشتولی شد - و بعد از موجود او نظم و نسق
 که در لشکر و سبب اعتماد عموم الهی شد و
 نادر خود در یکی از سرالای سلطنت در شهر فرود
 آمد - و بعضی از سپاهیان را بحالات فرشتاد - تا سبب
 آرامی و حمایت رعایا شوند و در تاریخ فریز صاحب
 مستور است - که محکم کرد - تا هر کس از لشکر بآن
 و سبب بالنبه به امای ملک حرکت خلاف کنند - غنی القور
 گوش و دماغش بیده او را منته کنند - تا رسه روز
 همه آرامی گذشت - اما در شب چهارم بعضی از اشرار
 خبر فوت نادر را در اقوا انداختند - و خبر غنی القور
 شایع شده عوام کالانعام از جا برآمده بر ایرانیان
 که در اطراف شهر زحمت محافظت مقرر بودند - حمله
 بزرده بے خبر بر سر ایشان تاختند و وایرانیان بچون
 دشته دشته متفرق و بے خبر بودند - تا رقتند - بدانند -
 چه خبر است - همه را عرض مشیر ساختند - و چیزی
 که بیشتر سبب نفرت از دنايت طبع امراي دهلوی

است - این است - کہ بچوں میں خبر بدیشاں رسید -
 عساکرِ ابرائی را کہ بچست حفظ و حمایت ایشان مقرر
 شدہ بود - عوام رہبرِ دہم - بلکہ بعضہ از ایشان بہ تلافی
 آل بیچارگان مدد کردند و نادر بچوں میں قضیہ را
 شنید - چند نفر فرستاد - تا مردم را بفرمانند - کہ خبر
 بے پا و خطر در دشت است - انا کسانے را فرستادہ
 بود - نیز گشتہ شدہ و نادر با کسانے کہ در دور او
 بودند - آل شب را در سراے خود گذارید - و در
 طلوع فجر سوار شدہ در میان شہر رفت و خواست -
 تا شورش مردم را فرو نشاند - انا میں معنی سبب
 را زیاد شورش عوام شدہ سفارت آغاز کردند و ہمہ
 موعظانے کہ تاریخ نادر را نوشتہ اند - اتفاق دارند
 ہیں کہ نادر تھے خواست - بہ خلق ازبیتہ برسد - یا
 برساند و فریزہ صاحب کہ خود معاصر است - و دریں
 واقعہ حضور داشتہ است - مے نویسند - کہ نقشے بہ نادر
 انداختند - لاکن خطا کردہ بہ یکے از اُمرا کہ نزدیک
 دے بودند - رسیدہ از پا در آورد و بچوں نادر حال
 بریں مشواں یافت - و لشکر ہم دریں وقت از اردو
 بشہر رسیدہ بودند - حکم بہ قتل عام داد و ہمیں کہ
 دشت لشکریاں بہ شنشیر رفت - دشت عوام الناس
 از حرکت امتداد - از طلوع آفتاب تا وصول شش بوسط
 سما گشتہ بود - کہ بالاکے ہم مے ریخت - گویا تا وہیں
 میں مردم را شعلہ فشیر کفایت نہود - کہ آتشے در

یکے از محلات زبانہ کشید۔ و بہ جمیع اطراف شہر سراپت
 کردہ خرمین سوو جان و مال تیرہ روزاں گشت *
 ناور بقہ از آل کہ محکم بہ قتل عام داد۔ بہ مشہور
 روشن الدولہ کہ در وسط شہر بود۔ رفتہ قرار گرفت۔
 و بیچکس را یارای آنکہ بے بشفاعت بکشاید۔ نبود۔
 تا رایں کہ بالآخرہ محمد شاہ با دو نفر از وزرا پیش
 رفتہ ابقای مردم را درخواست نمود * ناور گفت۔
 پاوشاہ ہندوستان نباید۔ ہرگز سخنش بہرہ برد۔
 و علی الفور محکم داد۔ تا دست از گشتار بردارند۔
 و چنانکہ جمیع مؤرخین نوشتہ اند۔ فی الفور اطاعت
 شد۔ و ہمیں دلالت قوی است بر نظم و نسق کہ در
 لشکر دے بودہ است * حدی قتل بہ اختلاف ذکر شدہ
 است۔ و از وضعی کہ رایں گشتار واقع شد۔ مشکلی
 است۔ کہ تحقیقاً بتوان معین کرد * فرہر صاحب
 صد و بیست ہزار مے بنویسد۔ و یکے دیگر از محسوران
 فرہنگستان قریب نصف رایں عدد مے گوید۔ یکے از
 معتبرین مؤرخان ہندوستان ہشت ہزار ذکر مے کند۔
 رایں قول بہ صواب اقرب مے نماید * دو نفر از امرا
 کہ عمان بر انجمن رایں رفتہ بر ایشان مے رفت۔
 بچوں صورت واقعہ بدیں نوع اشجام یافت۔ گریختہ
 بہ قلعہ کوچک کہ قریب بدہلی بود۔ پناہ بردند۔ عساکر
 نایدی ایشان را تعاقب کردہ بچوگ آوردند۔ و با
 ہر کس کہ گماں مے رفت۔ یا ایشان در آں کار دستہ

داشته اند - به قتل رسانیدند - قریب چهار صد نفر از
اینان غرضه تلف گشتند - چند روز بعد ازین داعیه
عروسیه پسر دوم نادر با یکی از شاهزادگان خانوادۀ
نیمور واقع شد - محافل سوگ و سوز به مجالس سور و
شور مبدل گشت و غالب امایه دهلی مردم بی مایه و
لغو و لعب دوست اند و یکی از مصنفین هندوستان
گوید - که بسیاری بر رفیق ایرانیان افسوس میخوردند -
و هنوز لشکر ایران دهلی را زنا نکرده بود - که مقلدها
و بازیکرها بنای تقلید را گذاشته همان روشواینها را
در آل ایام کشیده بودند - در مجالس سبب عیش و
سرور شد و الفقه ایام اقامت نادر در دهلی پنجاه و
هشت روز بود - قبل از آن که دهلی را زنا کند - با
محمد شاه خلوت کرده تا مدتی در صحبت مشغول بود -
ظرف نصفه این است - که نصایحی که در باب رفواری
دولت و دوام حکمت و سعادت در کار بود - بوسی نمود -
بعد از آن امرا و اعیان را طلبیده ایشان را باطاعت
و دلخواهی محمد شاه سفارش نموده - و در آل باب
ناکید بیع فرمود - و همچنین کاغذی بدین مضمون بمقام
اطراف فرستاد - بعد از ترغیب ایشان به سلوک در
چادۀ مستقیم متابعت و انقیاد نوشت - که من و
محمد شاه یکرویم در دو بدن - اگر خدا سخاوت خیر
مطعنان شما را بقتلش به پادشاه گوش زد من شود - نام
شما را از صفی خلقت محو خواهیم کرد و باطله اگر چه با

امرای رتلی بوج خوشی سُلوک کرد۔ اما ازیں حکایت
 معلوم مے شو۔ کہ پچہ نوع ایشان را شناخته است و
 روزه از قمر الدین کر در آن اوقات وزیر نمود۔
 پُر رسید۔ چند زن در سراے داری گفت۔ هشت
 صد و پنجاه چ نادر روزه به محدام کرده گفت۔ صد
 و پنجاه زن دیگر از اسرا بخانم وزیر را بفرستند۔ تا
 منصب رین باشیگری داشته باشد چ مقدار غنیمت را که
 از پند و تناسل برود۔ مختلف ذکر کرده اند۔ بعضی گویند۔
 که منخاوت از هشتاد بلین استر کینگ نقد و چش بود۔
 از همه کمتر تخمین کرده اند۔ بخیلے بیش از سی بلین
 است۔ و بیشتر آن جواهر نفیسه بود چ در عرض راه
 شنید۔ که بعضی از جواهرهای شاهی را لشکریاں مخفی
 کرده اند۔ بنا بر این محکم کرد۔ تا اشپای جمیع لشکر را
 چستجو کرده هر جا جواهر مے یافتند۔ مجزوء خزانہ کردند۔
 اگر چه لشکر را پس مخفی را مکره داشتند۔ لکن جز اطاعت
 راه دیگر نداشتند۔ و همین دلالت قوی است بر
 کامل نظم و انضاط که در عساکر مے بوده است۔ با
 جمیع امرای رابراں که در این باب صحبت داشتند۔
 را پس حرکت نادر را حمل بر تدبیر مے کردند۔ نه بر
 مجمل و جریس۔ بلکه مے گفتند۔ که نادر مے داشت۔
 که سب سیر به رشکار و عسکر مشتغی به کارزار رود۔
 اما با این همه با قاطعہ لشکریاں مروّت و عزت بانی سُلوک
 مے کردند چ در تاریخ میزنا مندی مسطور است۔ که

در پنج قندهار سه ماهه مواجب لشکریان را به انعام
ایشان داد- و ضعف ریس مبلغ بخد از پنج کرنال-
و باز هم بیشتر قبل از ریس که از دهمی حرکت کنند-
در حق عساکر بزل اخصاں کزد و در مراجعت از
هندوستان رنج و کلفت بے نهایت بسبب راهشده او
گرمای و حرارت هوا عاید حال لشکریان دے گفت-
و عبور از رود پنجاب و آنک نیز بجهت حادثه که
بر پهلما رسید- در غنڈہ تعویق افتاد- و همچنین وقت
معلوم شد- که کوہستان پهلما کابل به عزم چپاول
آردوئے او کر ہستہ اند- بنا بریں نادر کساں فرستاد-
تا آل ظائفہ را مبلغ خیلہ داده از آل اراده باز
داشتند- و ریس صورت نیز سبب تعویق حرکت لشکر
شد و پچوں وضع ملکہ کہ ریس لشکر از میان آل
باید عبور کند- و اسباب و اثاثہ و اموال عظیمہ کہ
ہمزہ داشتند- و خطرے کہ بر اندک راجتشارش آردو
مترتب مے شد- ملاحظہ شود- نئے نواں بر پیش بینی
و غایت اندیشی کہ دریں مقام بکار ببرد- نادر را
لامت کزد و پچوں بخد از مراجعت از هندوستان
سه سالہ خراج رایراں را به رعایا بخشید- و جسے کشیر
از ازبای صنایع و منطرب و مخفی از هندوستان آورده
بود- مردم را گماں ریس شد- کہ دولت بے نهایت
پنجاب شاہ و لشکر افتادہ- بخد ازیں به عیش و
عشرت صرف اوقات خواہند کزد- و همچنین از

قزاقهاے دراز امانیے رابراں فیصل ندیده بودند - مگر
 تصویب آں جانور را در تماشیل و آثار قدیمه - و پچوں
 نادر فیلمایه بسیار از هندوستان به رابراں آورد - امانیے
 آں محفلت وے را ثانیے خاچور و تانیے انوشیرواں بلکه
 از هر دو بزرگتر خوانند به مقبول است - بکه بعد از
 فتح هندوستان عساکر نادری مابیل آرام بودند - لارکن
 نادر خوب می دانست - بکه انجام آرا میے لشکر بد تانیے
 رکشور است - ولذا بعد از عبور از رود ایک چناب یکے
 از امرا را بکه در آں وقت بر بلاد هند حکومت داشت -
 پیش نهاد خاطر ساخته در حرکت آمد - در اول مهضت
 نادر شاه بجانب هندوستان امیر مزبور اظهار هواخواهی
 کرده بود - بجهت رابراں که این معنی را حمید راشیقلال
 محمد می دانست - اما پچوں بنا بر معاہدے که مابین
 محمد شاه و نادر شاه وقوع یافت - مما لیک وے ضمیمه
 دولت رابراں گشت - تغییر تدبیر داده خزانن محمد را
 در قلعه امرکوٹ نهاده محمد حرکت مذکور نمود - لارکن
 پچوں مستقر حکومت او را گرفته بهار تاراج و غارت
 دادند - از دیو رانقباد پیش آمده محمد را بجایت نادری
 سپرد و نادر آنچه داشت - از وے گرفته حکومت هند
 را کمانے السابق به او گذاشت باین شرط که خراجگذار
 دولت رابراں باشد و یکے از امانیے مانگند که دریں
 اواخر از جانب حکومت هندوستان به سفارتی رسد
 مأمور شد - کتابے نوشته - در آں منظور است - بکه در

عند محمد شاه که خبر تهافت نادر شاه منتشر شده موجب
 در ضامین خلایق انداخته بود - میر نور محمد عباسی کالوری
 که بر حسب وراثت در ضلع سیدی که سیری نیز خوانند -
 و اضلاع دیگر فرمانروا بود - و بعلاد و حکومت ظاهر
 بعضی از امارت نسبت به خاندان او اعتقاد باطنی داشتند -
 چون هراس صادق علی خان را که در آن وقت از جانب
 محمد شاه صوبه دار شده بود - مشاهده کرد - قصد یافت
 با او قرار داد - که سه لک روپیہ گرفته حکومت رسد را
 با او بگذارد کند - صادق علی خان نیز راضی شد - قدری
 از مبلغ مزبور داده شد - و باقی هنوز باقی است - این معامله
 در سنه هزار و صد و پنجاه و هجری صورت گرفت - و در
 هزار و صد و پنجاه و دو نادر شاه لشکر کالوری را شکسته -
 امرای این طایفه به قلعه امرکوت که در بیابان بائر واقع
 است - پناه بردند - لکن بالاخره امر برین قرار یافت -
 که سلسلہ کالوری تسلماً بعد نسل حکومت رسد مقرر
 باشد مشروط بر این که هر ساله خراج معین بسلاطین
 ایران بفرستند و همچنین می نماید - که محکام ادبیل این
 سلسلہ خراج مزبور را سالیانه میداده اند - میر نور محمد
 در سنه هزار و صد و هشتاد و پنج و هجری فوت کرد -
 و هشت نفر بعد از او از سلسلہ کالوری در رسد حکومت
 کردند - تا در سنه هزار و صد و نود و هفت که میر
 فتح علی تاپر عبده البی را که آخر سلسلہ کالوری است -
 بیرون کرده رسد را مالک شد - و محکام حال از نسل

او هستند - **اِشتیاء** + **قلعه** امر کوٹ از **صوبہ** سندھ محسوب -
 و در ریست و شش درجه و بیست و سه دقیقه عرض
 شمال و صد و شانزده درجه و بیست و پنج دقیقه طول
 شرقی واقع است - و درین اوقات از توابع راجه خود پور
 است - در وقتیکه مہایوں از ہندوستان گریخت - اول
 راجہ امر کوٹ پناہ برد - و تولد پسرش اکبر کہ از غایت
 اِشتیاء از تفریف مستثنی است - در آن قلعه شد -
 اَلْقَصَہ بعد از فتح سند نادر شاہ بہ ہرات رفت - و در آنجا
 جوار ہرات و غنائی کہ از ہند آورده بود - بنظر خلایق جاہ
 گر ساخت - و بر تخت طاؤس محمد شاہ کہ مَرصع بود با تمام
 و انواع جوارہ لقیسہ - نشسته صلاح عیش در داد - و
 تا چند روز وجوہ مملکت و تواد سپاہ و سایر طبقات
 ناس بساط نشاط گسترده اوقات بہ لتو و لعب مفرود
 داشتند - لکن نادر چہنیں مے نماید - کہ ہمیشہ از بیکاری
 و تعطیل لشکر اندیشناک بود - لهذا بعد از اَلْقَضایِ ایام
 عیش از ہرات در حرکت آمدہ با پسرش رضا علی میرزا
 ملاقات نمود - و او سایر شاہزادگان را بہ ہدایای
 مہوکانہ و عواطف پدرانہ محبت شدہ ساجتہ بجا رب
 عطیف رعنان عزیمت نمود - و در آنجا بہ تہیہ اسباب
 مَرور از رود جیوں پرداختہ تا دیوبند پاؤشاہ مجنار را
 کہ در ایام غیاب او بہ ہندوستان بر خلایق معاہدت
 مابین فرصت غیبت دارشنتہ اطراف خراسان را در
 معرض تاخت و تاز آورده بود - وجہ ہمت ساختہ

سبب حرکت نادر بدان صفحات بهم از اول برهم معلوم
 شد - او را اراده ایس که بسط نخور مملکت اینس سمت
 دهد - نبود - زیرا که میدانست اداره و نگه دارائی همایک
 مفتوح در آن اطراف از چیز امکان خارج بود - و لے
 میخواست - از همان زمهرے که آن طایفه هر ساله با مالیه سرحدات
 ایران چشاندند اند - بایشان پیمشانده ابو الفیض خاں که
 در آن اوقات سردار اوزبک بود - و خود را از نسل پیکنیز
 میدانست - چون خبر حرکت نادر را شنید - هراس بر فے
 مشتولی گشت - و وزیر خود را فرستاد - مگر به اظهار اقیاد آیه
 بر آتش قهر پاوشاه زند * نادر وزیر و لے را با عذر ملاقات
 کرده با او گفت - که اگر ابو الفیض خاں خواهد - که خود را
 از هلاک و مملکت خود را از خرابی ایمن دارو - باید بدوین
 تهاون بقدم فرمانبرداری پیش آید - و هم در آن وقت که
 این گفتگو در میان بود - لشکر ایرانی بجانب بخارا کوچ
 کرده پنج روز بعد از عبور از جیحون در دوازده میل بخارا
 فرود آمدند * شهر بخارا از جیحون بیش از پنجاه میل
 مسافت ندارد * لکن نادر از بالای رود خانه عبور کرده
 بود * بالاخره قضیه پایتخت ختم شد - که ابو الفیض خاں
 خود با تمام امراے ملک بسرا پرزده نادر شاه رفته و بهیم
 سلطنت را بر پای و لے نهادند نادر او را محترم داشت
 محلے شایسته در مجلس زیست او معین ساخت - و چند
 روز بعد همایک او را باو واکدار نمود و او را دوباره به
 ایالت خویش مقرر نمود - مشروط بر ایس که کمافی السابق

بجيوس حد مابين مملکتين باشد - و ايس معاشرت بمزاجت
 مابين دختر ابو الفیض خاں و برادر زادۀ نادر استحكام
 يافت * چنانچه کثير از ايلات ترکمانيه و ادومکيه برضاي
 ابو الفیض خاں در سلب سپاه نادرى انعطام يافتند -
 بخدا از آن متموجر خوارزم گشت * ممايک خوارزم که در
 سمت مغرب بخارا واقع است - از دو طرف رود جيوس
 گرفته تا سواحل بحر خزر ميرود * البرز امير آل ملک
 مکرر اطراف بلاد ايران را غره صبر نهب و غارت ساخته
 بود - و جيوس خبر توجيخ نادر را بدان صوب شنيد - به
 حصانت قلعه و حصانت عقل خود معتبد و مغرور گشته
 پاي مقاومت بر زمين مخالفت افشرد * پادشاه بخارا
 چند کس بدو فرستاده او را به اطاعت و انقياد نادر
 نصيحت کرد - و آل تبه روزگار نه تنها پيشرو و شتاب
 او را بخوار فهميد - بلکه فرشتادگان او را به قتل رسانيد -
 ايس حرکت که بر خلاف جميع قوانين است - موجب اشتغال
 نادر و غضب پادشاه ايران گشته - بخدا از آن که لشکر
 و سۀ را شکست - و سۀ را اسير کرده باريشت نفر از امرای
 بزرگ او بقتل رسانيد - و ممايک او را به طاهر خاں که
 پناہ بر توکل ميرزا هندی نوادۀ ولي محمد خاں چغليزي و
 با سلاطين توران بنی عم بود - بخشيد * و در زمستان
 هجدهم سال که هزار و صد و پنجاه و سه هجری بود -
 بجانب کلات رفت - هم از اوایل عمر نادر را به کلات تحلقه
 تام بود - و بخيال ايس که آخر عمر را در آنجا بسر برد -

محکم کرده بود۔ کہ استحکامات آن را تعمیر و اصلاح کنند۔
 و سرانجام بهجت مقام خود در آن بسازند۔ و آب انبار را و
 بزرگسا و تالابها بهجت فائده زراعت رسانا کنند۔ و همچنین
 فرمان داد۔ تا جمیع خزان را بدلتجا برمداد در کتاب بنیز
 صاحب مشطور است۔ کہ کلات قریب یک درہ در شمال
 مشرق در راہ مژو شاہ جہاں در جائے واقع است۔ کہ
 آن را اثر در کوه گویند۔ و اطراف آن ہمہ کوهستان
 است۔ و آن کوهنیش بسیار بلند و فقط دو راہ تنگ
 دارد۔ بشر از آن کہ بقدر ہفت میل بالا مے روند۔
 سطح نمودار مے شود۔ کہ قریب دوازده میل محوطہ آن
 است۔ و چشمہ آب سرد بسیار دارد۔ و غلہ و دسر
 در آنجا بفرادانی حاصل مے شود۔ سکندہ آنجا در چادر
 زندگی مے کنند۔ فقط سمارتیکہ دریں سطح نیکو آیین
 بنظر مے آید۔ دو بئرج و عمارت کوچک از مزار است۔
 کہ نادر بنا کردہ است۔ بئرجہا را بہجت محافظت راہ
 و خانہ را بہجت مقام خود نادر ساختہ اند۔ و بچوں
 سطح مژو را رہا کردہ بقدر پانزدہ میل دیگر بالا روند۔
 بقدر کوه مے رشد۔ در آنجا سطح دیگر بہ نظر مے آید۔
 کہ اگرچہ بہ بئرجہا قطعہ اول نیست۔ اما در حاصل
 خیزی بآں برابری میکنند۔ دریں جاہ نیز دو بئرج کوچک
 ساختہ اند۔ کہ سرکوب راہ است و فقط بنا نیست۔
 کہ بہجت استحکام قلعہ کلات ساختہ شدہ است۔
 اشکالے کہ در گردن کلات و قلعہ سفید است۔ ہماں

منصوبت راه است - و چوں بر قلعه کوه واقع اند - اگر
 سنگی از کوه بغلطد - اگر سبب تنهایی نشود - سبب راه
 دشمن نخواهد شد و القصد بعد از اقامت قلیله در کلات
 بمشیت مشهد که پاسبان تحت مملکت قرار داده بود -
 رفت - و در مدت سه ماه اقامت در مشهد وادعیش
 داده علی الاصل به بسط بهسایط نشاط و انبساط
 اشتغال و زریذ - در مدت پنج سال پنج پادشاه مغلوب
 شده بود - اشرف و محسن دو امیر افغان - محمد شاه
 پادشاه هندوستان - ابوالفیض خاں پادشاه بخارا -
 و الیز و الیز و الیز و الیز - و ایران از جنگ میل اجانب
 استقلال یافته - حدود مملکت از طرف شمال تا رود جیحون -
 و از جانب مشرق تا نهر امک رفته بود - و برعیا بود و
 نادر مأمور بود - که عشق عثمانی را از سواحل دجله و
 فرات برانند - اما رعایت نام و جنگ افاضه آن میکرد -
 که اینها بر انتقام خون برادرش ابراهیم خاں که در جنگ
 لژی کشته شده بود - پندازد - ابراهیم خاں مرده
 رشید و بهادر بود - و نادر بوسی اعتمادی تمام داشت -
 و بعد از قوت دسیه پشیر او را چوں قهرمان خود رعایت
 میکرد - در وقتیکه لشکر بهجت مشیه و تادیب لوزکیه
 بجانب داغستان در حرکت بود - قضیه روه داد -
 که سفک بر همیشه امیر جمیع الایه ایران زد - و
 بخوبی واضح کرد - که انجام مملکتی که اوارو آن موقوف
 به راس و رویت و خواهرش یک نفر حاکم یا استقلال

اشت - چه خواهد بود - فوجی که اغلب آن اناغذ بودند -
 پیش رفته - و بجای آن فوج العاده کاربر لژیون متنگ
 کرده بودند - نادر به تعجیل از راه مازندران بهر ایشاں
 می رشتافت و وقتی در یکی از محلهای مازندران از پشت
 درختی گلوله به وی انداختند - که دست وی را زخم
 کرده اشبش را سقط نمود - رضا قلی میرزا که در آنجا
 حضور داشت - رفی الفور به طلب آن شخص مرکب
 بر آنکیخت و جمعی دیگر نیز متابعت وی کردند - اما
 بسبب دروغهای زیاد نتوانستند کسی را پیدا کنند *
 جرات خود را در میان درختان زده بدر رفت - و وی
 بعد از چند روز گرفتار شد و میرزا مهدی گوید - که
 نیک قدم تمام ملام ولادر ستمانی بدخواستی آقا میرزا
 ولدر ولادر مصدر این حرکت شده بود - آقا میرزا در
 از این صندور این خیانت به معرض سیاست در آمد -
 بچوں با نیک قدم اقرار جان بخشی شده بود - او را
 از هر دو چشم کور کردند - این واقعه اگر چه اثری
 غریب در خاطر نادر کرد - لاکین باعث فتنی عظیمت
 وی نشد - و بچوں به دارغستان رسید - طوالت لژیون
 دشت از جان مشتبه به مقابلهت وی پای مقتداست
 ششروند - کوهستان آن صفحات نیز محمد بهادر شکر این
 طایفه گشته - چنانکه علی بر ایشاں متعذر می نمود -
 شجران لشکر ایرانی از جنگ به تنگ آمدند - و دولت
 روس از بیم آن که مبادا بچوں نادر لژیون را مغلوب

ساخته به پلاو رودسیه پردازد - در بیشتر خاں بارستعداد
 و تهیه اشیا محاربت مشغول شده - و این عمل
 سبب اطمینان لشکر گشته - بیشتر از پیشتر نبات
 و تریزیدند - تا بالاخره نادر بعد از سه روز قلیل و زیان
 زیاد مجبور به مراجعت شد - از رودزیک در جنگل مانده
 به کس تیر انداختند - از پسرش رضا قلی بدگماں شده
 بعد از مراجعت باحضار او فرمای داد - و بجهت رود
 او محکم کرد - تا او را گرفته از حلیه بصرعی ساخته
 یک از محرمین مقتدر فرستاد که دو سال بعد این
 مقتدر به ایران رفت - می نویسد - که شخصی که در جنگل
 به نادر تیر انداخت - به تحریک رضا قلی میرزا مضر
 آن امر شد - و رضا قلی میرزا آنچه رشوت و قابلیت
 داشت - اما شدید العمل و ظالم بود - و می گوید -
 که در آنای که نادر به هندوستان رفته بود - خبر فوت
 او به ایران رسید - و چون رضا قلی میرزا این خبر را
 شنید - نام پادشاهی بر خود نهاده شاه طهماسب پیکار
 را که در سمرقند بود - بقتل رسانید - آنچه قتل
 طهماسب بر همین نهج واقع شد - که محمد در مذکور میگوید -
 لکن بعضی را عقیده آن است - که این کار محکم نادر
 بوده و هم او گوید - که چون نادر از کار پسر آگاه و
 مجرم او متیقن گشت - در کابل ترمی و محطوفت با
 و کس گفت - که اگر بخطای خویش اقرار نموده از کرده
 نادم شود - ترک ما مییافت از گناه او خواهد گذشت -

پسر ازین معنی ابا کرده سخنان درشت گفتن آغاز
 نهاد - و گفت - فخر من است - که عالمی را از چنگ
 ظالمی رانی دهم - لاجرم سقط گفتن پسر مورث سقط
 کردن پدر گشت بکندن چشمش فرما داد به احتمال
 دارد - که محمدرضا را که این خبر را از بعضی از متمسکین
 نادر شنیده باشد - و الا هیچ وجه نمی توان این قول
 را قبول کرد به میرزا مهدی صریح می گوید - که نادر
 با خواست بد گوهران فریب نخورده بایں عمل شنیع اقدام
 کرده و یکی از اطباء فرنگستان که در اواخر ایام
 حیات نادر با دے بود - بیگناهی رضا قلی میرزا را
 ثابت میکند - و بعد میگوید - که نادر از کرده پنهان
 پشیمان گشت - که پنجاه نفر از اُمرا را که در آن واقعه
 حضور داشتند - به بهانه ایفکد چرا شفاعت نکردند -
 بقتل رسانید + از روزی که در مازندران تیر باور
 انداختند - روز بروز خشونت طبعش برروزه داشت -
 و فاعل نشدن بمقصود در جنگ لژی نیز تمهید را
 معنی گشته گوش بقول مؤمنان رضا قلی میرزا کرده
 در حالت غضب او را کور کرده به گویند - که چو
 چشم تیره العین خود را کشد - گفت - قضایح اعمال
 تو سبب این امر شد به رضا قلی گفت - تو به چشم
 مرا کشدی - بلکه چشم و چراغ ایران را کور کردی +
 میرزا مهدی گوید - که بعد ازین واقعه نادر نه بر خود
 آرام و نه بر دیگران روا داشت - بعد ازین قضیه

آنچه از دے مقول است - قبايح افعال وے است - مگر
 جنگی که در عرض سه سال با عثمانی کرد - و دیس حرب
 نیز هیچ یک از بهادرها و دلیرها که در محروب سابقه
 از دے دیده شده بود - مشاهده نشد - لشکر ایرانی
 کوششها برای تسخیر بصره و بغداد و موصل کردند -
 وے کارے از پیش ببردند و در اول سال دیگر نادر
 بهجت مقابله عسکر عثمانی که تا قریب بایزداں رفته
 بودند - حرکت کرد - و گویند - که میخواست در همان
 صحرای که ده سال پیش با دشمن جنگیده بود - بار دیگر
 با خصم دشت در کمر زند - اما سردار عثمانی تزییده رفته
 بمرز نهاد - و در دشت سپاهیان خود بقتل رسید -
 و بعد از قتل سر عسکر بروج و مزج بحال لشکریان
 راه یافت باسانی هزیمت یافتند - ایس آخر دیس قتل
 است که نادر کرد - و در همین اوقات پسرش نصر الله
 عسکرے از عثمانی را در دیار بحر هزیمت داد - اما نادر
 چون از حال خود مستحضر بود - در مصالحه با مزدک
 تمحیل کرد و دیس مصالحه از آنکه مذاب جعفری را
 پنجم مذاب قرار داده رکنے مخصوص بهجت ایشان در
 مکه بنا کنند - ذکرے نشد - قرار بویس شد - که اسرای
 طوقین را بیابد - و از خارج ایرانی در عرض راه مکه
 و مدینه حمایت و رعایت شود - و تمام ممالک عراق و
 آذربایجان متعلق بایران باشد - مگر بعضی جاها که در
 زمان شاه اسماعیل بدولت عثمانی تعلق داشته است +

اتفاق کلیه کسانی است که تاریخ نادر را نوشته اند -
 که در پنج سال آخر ایام سلطنت ظلمی که او بر رعیت
 کرد - در پنج تاریخ نقل نشده است و همچون دولت
 هندوستان بدستش افتاد - عرق سخاوتش در حرکت آید
 بخراج سه ساله را به رعایا بخشید - لکن دولت اثر خود
 را کرد - خواجش زیاده کردن پیدا شد - آنچه داشت -
 به کلات فرستاده علی الاتصال باستحکام آن کوشید -
 و بخراج سه ساله که بخشیده بود - استرداد کرده نه تنها
 مواجب لشکر را از آن میداد - بلکه روز بروز بر خزان
 علاوه می کرد - و طریق اخذ این دوجه بوجه بسیار
 از ظلم و اذیت و آزار بود و نادر می دانست - که به
 جهشت میخانه که به مذهب اهل سنت داده بود - دل
 مردم باو مأیوس نبود - و ازین جهت که علمای ملت را
 متشایر این امر می دانست - بیشتر تعذری می کرد - و
 هم بدین سبب به کسانی که هنوز معتقد مذهب شیعه
 بودند - اعتماد نداشت - یا بعبارتی دیگر از جمیع اهل
 ایمان ایمن نبود - زیاده اعتمادی که داشت - به افغان
 و ترایک بود - که در لشکر می بودند - امرای این دو
 طایفه در نزد وی کمال احترام داشتند - و هر یک از
 امرای ایران که صاحب اقتدار بودند - یا در مزاج مردم
 رنج داشتند - به بهانه از پاس در آورد - این کارها
 بالطبع سبب تنفر طایع و ازباجار مغلوب گشته - در
 اطراف مملکت هر جا سر می بود - کردن کشید - چنانچه

فارس و شیروان و مازندران هر سه در یک وقت باغی
 شدند - و این اخبار زیادہ موجب اشتعال مشعل
 غضبش گشته - ازین پیش اگر یک یک گشتند - ازاں
 پس شهر بہ شهر گشتہ سیر نگشتند - چنانچہ بیزا ہندی
 گوید - مردم منازل خود را راکزده از ظلم او بہ غارت
 و بیایانہا مادی گردیدند و بہ منقول است - کہ در وقتیکہ
 بہ تادیب یا از پسر تغویب برادر زادہ خود علی محلی خاں
 کہ در سیستان باغی شدہ بود - در حرکت آمد - ارادہ
 کرد - کہ تمام ایرانیانہ کہ در لشکر وے بودند - بہ قتل
 رساند - و شک نیست - کہ درین وقت تغویب مزاحش
 بہ حدے بود - کہ قویب بہ جنوں رسیدہ بود - و لهذا
 بعضی از امرای معتبر کہ شنیدند - نام ایشان نیز در
 قہرشت کسانے است - کہ نادر عزم قتل ایشان را
 دارد - استخلاص خود را در استتلاک وے دیدند - و بہار
 نفر بہ این عزم قدم جلالت پیش نهادند - از آنجند
 محمد علی خاں افشار و صالح بیگ سرتیپ فوج خاصہ
 بود - در شب بہ بہانہ کار ضرور بہ نیمہ او تاختند -
 و چون مردم معتبر بودند - قراولان ایشان را مانع
 ننگہ بدرودن نیمہ رفتند - صدا نادر را از خواب
 بر آنجخت - و خون دو نفر از ایشان را ریخت - لکن
 صالح بیگ شمشیرے بر او زہ از پایے درآمد و طبیعت
 این مرد غریب از ملاحظہ و قانع مخطیہ ایام حیات
 او بہتر نوشیدہ مے شود - چون نسبہ شایستہ ندانست -

پهنیسی می نماید - که در ادب اهل حال قوت بدنی و عزم
 ثابت و ذکا و ریاست طبعی او سبب امانت و بهین
 امثال و اقران گشت - و جدت طبع و دفراسبت
 ذایع او اگر چه محمود و تجریت زیاد شد - لکن هرگز
 تجریت تهذیب نیافت - ویرانی و هرج و مرج
 مملکت او را به خیالات بزرگ انداخت و دپوش
 کوششهایی که در باب اخراج افغانه کرد - و غیره و غیره
 و درین باب ملاحظه شود - می توان گفت - که غصب
 نام سلطنت بی جا نبود - بسبب اینکه مدتها بود -
 که در حقیقت این امر با او بود - اگر بعد از آن
 استعفا می کرد - خطر عظیم هم بجهت خود و هم بجهت
 ریشته که بشجاعت و کاروانی او از جنگ اعدا خلاصی
 یافت بود - داشت + بعد از آنکه افغانان را از ایران
 راند - و در محاربات با عثمانی فتوحات نمایاں کرد - و
 قندهار و کامیل را به حیطه تصرف آورد - به تدریج
 و حکمت دشمنان مملکت را در دست ساخت + اسباب
 تسخیر و شدوستان مرقوم شد - اگر چه سبب خرابی
 هزاره خلایق شد - لکن شاید هیچیک از سلاطین
 آسیا نتوانستند بدین عظمت با کمتر گناه نکرده اند +
 دولتی که از شدوستان به جنگ آورد - با عیث
 این شد - که تجمل و احتشام قدیم ایران را تازه
 و مرقوم آن مملکت را بلند آوازه کرد - و تاخت
 و تازگی که به بلاد بخارا نمودند - فقط در هرات

و بجای بود به رحمت آراءے - بلکه بر قوت و شهرت
 ملک و رتبت افزود - و از حرکت مزوان که بالقسم به او شاه
 بخارا و سلطان هندوستان کرد - معلوم می شود -
 که استیضاکام بنیان اقتدار خود را در شهرت شمشیر و
 قوت تدبیر می دانست نه در قناعت مشکت و بسطت
 سلطنت - بنا برین اعم ازین که ملاحظه کارنامه که در
 اوایل برای ایران کرد - بشود - یا نظر بر شجاعت و
 شہامت و کاردانی که در ایام حیات از وی ظاهر شد -
 کنیم - یا مروت و مدارات که در هر یک از مقتضات
 انگار کرد - یا کارنامه مجزوعه که از وی صادر
 گشت - بهر ملاحظه این پادشاه مشتق و سزاوار کمال
 ستایش و تحسین و شایسته و مستوجب نهایت تکریم
 و تمجید است - لکن تفسیر که در اواخر عمر در
 رزاجش پیدا شد - و جود و بدگمانی که بر طبعش
 غلبه کرد - او را از بے رحم ترین ظلم ساخت - گویا
 مقدر شده بود - که ایران از همان دشتی که شربت
 حیات یافت - ضربت مات یابد + در همان اوقات که
 مزاج نادر مبتلا به ریس اختلال عظیم بود - هنوز
 خیال ترقی و تقویت ایران را در خاطر داشت +
 بشمار مائیل بود - که بازار تجارت ملک رواج یابد - و
 مجتبی می دانست - که اگر جهازهای تجارتی ترتیب
 یابد - باعث ازدیاد دولت و اقتدار رتبت و مملکت
 خواهد بود - لهذا به استعانت یکے از انگریزان در دریای

گیلان شروع به این کار کرد - لاکرن این عمل فائده
 به حال ایران نه بخشید - و محاسب حسد روسیه گشته
 سبب خرابی کارخانه تجاری انگلیز که تازه در آن
 صفحات بنای کار گذاشته بودند - شد و همچنین
 محکم کرد تا سفارین تجارقی در خلیج عجم تزیین دهند -
 و چنانکه عادت ظلمه بی باک است - محکم کرد - تا
 چونیکه بحسب بنای مراكب ضرور است - از مازندران
 آرند - که مسافت آن زیاده بر شش صد میل است -
 و نه رود و نه گاری باری در عرض این مسافت یافت
 می شود و رعایای دولت مابین بخیر بودند - که باری
 کار که بزرگ صورت تیرفت - مدد گشته - تا ده سال قبل
 از این چوب های تراشیده و بکار گرفته در کنار
 دریای بوشر دیده میشد و همچنین محکم کرد - که
 سنگ مزمر از آذر بایجان به جهت تزیین سرائی
 کلات و مشهد ببرند - که حمل و نقل آن کمتر از
 چوب های کشتی سبب زحمت مزوم نشد - در هزار و
 هشت صد و ده صیسوی مؤلف اوراق جائی را که
 مزمر از آنجا می برده اند - دید - و هنوز قطعه های
 بزرگ مجامع تمام در آنجا بسیار است - که بعد
 از فوت نادر کسی مکتف نشد است + معدنی این
 سنگ ها در کنار مجریه ارومیه است - و تا مراغه
 بقدر پیچیده میل مساحت دارد + باجمعه یک از دلایل
 قوی که نادر مایل به تربیته تجارت بود - این است

که یک از تجار معتبر انگلیز سه سال قبل از فوت او
 در دقته که ایران از جود و انصاف و محکم و بیداد
 و ایران بود - باز دوی او رفته گفت - که مثلی از
 مال او را در شورش راستر آباد به غارت برده اند
 نادر محکم کرد - تا آنچه از دوی برده اند - یا بکینیم
 مشترد سازند - یا اموال کسانی را که در غارت دقته
 داشته اند - فروخته بهای آن را در عوض بدهند

انتخاب از اخلاق جلالی

لایح دُوم در تدبیر منزل

لمعه چهارم در سیاستِ اولاد

اولاً باید - که دایره لائق - مقتدر المزاج براسه او
 تعیین کنند - چه کیفیت مزاجی و نفسانی در موهود سرایت
 کند - و چون در شریعت حقه و ایدیه است - که تعیین
 راسم در ژوئیه به قلم کردن اولی است - متابعیت آن
 باید نمود - و همانا رحمت در تاخیر آن باشد - که بعد از
 تاخیر نامه لائق تعیین نمایند - چه اگر نامه ناملازم
 تعیین کنند - همه عمر از آن در گذورت باشد - و ازین
 رحمت رعایت نام کردن از حقوق فرزندان است بر
 پدر + و چون رضاع تمام شود - بناویب او مشغول
 باید شد - تا کسب اخلاق ذمیمه نکند - چه قابلیت ایشان

بر کمال است - و کسب طبعیت بر ذرات در نفوس مبرکوز
 است - چنانچه سابقاً بیان رفت - و در تهذیب اخلاقی
 او بر وجهی که گفته شد - تأسی به طبعیت نموده ترتیب
 بگذاشته - و چنانچه اول آثار قوت نیز جایست - چنانچه
 گذشت - غلبه جای دلیل خجاست و فضیلت باشد - پس
 چنانچه این خلقت از مشاهده رود - در تادیبش اهتمام
 زیاد باید نمود - اول تادیبات آنکه او را از مخالفت
 با خدا و که به رد اهل موصوم باشند - منع کلی نمایند - چه
 نفوس صبیان بمنزله لوح ساده باشد - و قبول صورت
 بسوالت نماید + بعد از آن او را شرائع دین و آداب
 سنن ربماوزانند - و بمواظبت بر آن دارند - و بر اشتغال
 از آن زجر و تادیب نمایند بقدر طاقت و بمقدار قوت
 او چنانچه در احکام شریعت مقرر شده - در سن هفت
 سالگی او را بخانه امر کنند - و اگر در سن ده سالگی
 تزک کنند - او را بضرب تادیب کنند - و او را بمذمت
 اخیار و بمذمت اشرار بخیزات تخریص دهند - و از
 ضرر و تنقیص نمایند - و اگر به جمعی اینان نماید - مذمت
 کنند - و اگر به قبیح مبادرت نماید - بمذمت تحویل کنند -
 و تا میسر باشد - سرزنش صریح نکنند - بلکه حمل بر
 سهو کنند - تا موجب جزا است او نشود - و اگر پوشیده
 دارد - بهتکبیر او نکنند - و اگر بتلوار افتاد - در
 خلوت او را توبیخ - بلع کنند - و در فتح آن فضل مبالغه
 نمایند - و از معاودت پشیمانانند - و از تکرار توبیخ و

مُکاشفت را ختر از نماید - که مبادا بسلامت عادت کند -
 و وقاحت در او راسخ شود - بِمُقْتَضَايَ الْاَنَاسِ حَرِيصٌ عَلٰی
 مَا مَنَعَ بر معاودت حریص گردد - بَلِکِهٖ مُحْسِنٌ رَجُلٌ بکار
 دارند - و باید - که در نظر او لذاتِ اَکْلِ و شَرِبِ و
 رِبَاسِ فَاخِره را مُسْتَحْتَفِ گزدانند - و در خاطرش قرار دهند -
 که جامه های مُنَقَّش و مَلَوْنِ شَبَدُو زَنان است - و مردان
 باید - که خُود را اَزِیں مُرْتَفِع دارند - و مَطْمَحِ نظر آب و
 عِلَفِ سَاعَتِ عَادَتِ بهارم است - و اوّل آدابِ طَعَامِ خُورَدَن
 چنانچه خواهد آمد - او را رِیاضاً موزند - و تَفَهِّیْشِ کنند - که
 غرض از خُورَدَنِ صَحَّتِ است نه لَذَّت - و اَعْنَوِی و
 اَشْرَبِ بِمَقْدَرِ اَدْوِیِّ است - که بآں دَفْعِ جُوعِ و عَطَشِ
 کنند - و چنانچه اَدْوِیِّ را بِقَدْرِ ضَرُورَتِ و مَصْلَحَتِ
 دَفْعِ مَرَضِ تَنَاقُلِ باید کرد - اَعْنَوِی و اَشْرَبِ بِنِزَاجِ قَدَرِ
 سَدْرِ جُوعِ و دَفْعِ عَطَشِ باید - و او را از تَفَهِّیْشِ
 در طَعَامِ مَنَعِ کنند - و بِاِقْتِصَارِ بر یک طَعَامِ مَأْمُلِ سازند -
 و اِشْتِهَائِ او را ضَبْطِ کنند - تا به هر طَعَامِ اِقْتِصَارِ
 تواند کرد - و بِلَذَائِذِ مَشْغُوفِ نباشد - و گاه گاه او را
 نازِ رَتَبِی دِهَدند - تا بوقتِ ضَرُورَتِ بآں تواند ساخت -
 و رِیاسِ آدابِ از غَیْرِ اَعْنِیَا شَت - و از اَعْنِیَا نیکوتر
 باشد - و شامِ را از چاشتِ بَیْشَرِ دِهَدند - تا مَرُوزِ
 خِوَابِ و کَسَالَتِ بَرُو غلبه نکند - و گوشتِ به رِاعِیْتِ اَلِ
 دِهَدند - تا مَحْبُوبِ رِثَقِ و بِلَادَتِ نشود - و از حَلَوِا و
 مِیوهِ و اَطْعَمَ سَرِیْعَةً اَلِ اِسْتِحَالَهِ او را مَنَعِ کنند - و از

آب در میان طعام خوردن منع کنند - و هر چند همه کس
را از مشکرات اختیار واجب است - در کودکان بحسب
عقل مبالغه بیشتر است - چه به نفس و بدن ایشان
مضر است - و بر غضب و تهور و وقاحت و تکلیف
باعث شود - و این ملکات ردیه در او مستحکم گردد -
بلکه او را از مجالس این طائفه بے مصاحبت منع باید کرد -
و از سخنان قبیح شنیدن مانع باید شد - و تا از وظایف
آداب فارغ نشود - و تعب تمام نکشد - طعامش ندهند -
و از کارهای پوشیده او را منع کنند - تا بر قیام دیر
نشود - چه هر آینه باعث بر پوشیدن قبیح تواند بود - که
در آن فعل تصور کرده باشد - و از خواب روز و خواب
بسیار در شب منع کنند - و از جامه نرم و اشباب تنعم
ممنوع خیش و سردابه در تابستان - و آتش و پوشش در
زمستان اجتناب دهند - و به حرکت و پیاده رفتن و
سواری کردن و ریاضات مناسبه او را عادت دهند -
و آداب برخاستن و نشستن و سخن گفتن چنانچه خواهد آمد
بیاموزانند - و به ترتیب موع و تزئین و ملائیس زنان
او را زینت نکنند - و انگشتری تا وقت حاجت نرند -
با و ندهند - و از مفاخرت بر اقوال پدران و اشباب
دنیوی او را منع کنند - و از دروغ گفتن باز دارند -
و بجای از سوگند خواه راست و خواه دروغ ننه کنند -
چه سوگند از همه کس قبیح است - و بحسب شروع اگر چه
راست باشد - مکرره است - مگر آنکه متعین مصاحبت وینی

باشد - و اگر مردان را بسوگند احتیاج باشد - کودکان را
 هیچ احتیاج نیست - و بخاموشی و اقتصار بر جواب و
 در پیش بزرگان مستمع بودن و سخن نیکو عادت کردن
 مایل گردانند - و بزرگ زادگان را احتیاج بدین آداب
 بیشتر باشد - و باید که معلم دیندار و عاقل باشد - و بر
 ریاضت اخلاق واقف - و بطهارت ذیل و وقار و
 بیست و مروت مشهور - و از اخلاق ملوک و آداب
 مجاست و مواصلت با ایشان و محاورت با هر طائفه از
 طوائف مردم با خبر - و باید که دیگر ابناءى جنس بلکه
 بزرگ زادگان که آداب کربیه متعلی باشند - با او در
 مکتب باشند - تا ملول نشود - و آداب از ایشان فرا گیرد -
 و بواسطه مشاهده ایشان در تعلیم سخن بیشتر کند - و چون
 معلم او را بضرب تادیب کند - از فریاد و شفاعت منع
 کنند - چه آن شیمه مالیک و ضعیف است - و معلم باید -
 که تا تفسیر ظاهر از مشاهده نکند - بضرب اقدام
 ننماید - و چون بضرب حاجت افتد - در اقل باید - که
 به شمار اندک و الم بسیار باشد - تا عبرت گیرد - و بر
 معاودت جرات نکند - و او را بر سخاوت ترغیب کنند -
 و خطام دنیوی را در چشم او غوار و حقیر سازند - چه
 آفت محبت زر و ریم از آفت سموم و افایى بیشتر است -
 و ایام غزالی (رح) در تفسیر کربیه و اجتنابی و
 آن لقب الاضنام می فرماید - که مراد به افسانم زر و
 ریم است - و ابراهیم علیه السلام دحا فرموده - که مراد

فزونندان مرا از عبادت زر و سیم و دلبستگی بآن دوری
 ده - چه مشاهده جمیع مفاسد محبت آنست - و در اوقات
 غفله ایشان را شخصتی بازی کردن دهند - بشرط آنکه
 مشغول بر تعجب زیاده و ارتزاکاپ قبیح نباشد - و این
 آداب از همه کس مستحسن باشد - و از جوانان نیکوتر -
 و بچوں قوت تمیز در او غالب شود - او را تفهیم کنند -
 که غرض اصلی از اشباب و نوجوانی حفظ صحت است - تا
 بدن چندینکس نفس استعداد و اثرات بقا حاصل کند - بماند
 پس اگر اهل علم باشد - به ترتیبی که مذکور شد - او را
 تعلیم معلوم نمایند - و اگر اهل صنعت باشند - بعد از آنکه
 از آداب و اجزای شریعت فارغ شده باشد - به تفهیم آن
 مشغول سازند - و اولی آن است - که در طبیعت کودک
 نظر کنند - و از احوال او تفرس جویند - که استعداد
 کدام علم - و صنعت بیشتر دارد - او را بآن مشغول
 دارند - هر چه مقتضای کمال ميسرر لما خلق له هر کس را
 استعداد هر صنعت نیست - بلکه هر یک را استعداد
 صنعتی خاص است - و در تحت این سرے است
 غایب - که سبب قوام عالم و انتظام احوال بنی آدم
 است - و حکمای سابق در طایع موقوف نظر نموده اند -
 و او را به هر صنعت که بحسب اوضاع نجومی لائق
 حال می دیده اند - مشغول می ساخته اند - چه هر کس
 که مستعد صنعتی باشد - باندک سعه تکمیل آن تواند
 کرد - و بچوں غیر مستعد باشد - سحر او در آن تعطیل

روزگار و تصبیح انهار باشد - و اگر طبعش مطاعم صناعت
 نباشد - و آلات و ادوات مساعد نه - او را بر آن
 ممکن نیست ندراند - و به صناعت دیگر نقل کنند بشرط آنکه
 از تثبیت بر آن یاس گلی شده باشد - تا موجب اضطراب
 نشود - و در اثنا به هر فن ریاضتی لائق که تحریک
 حرارت غریزی کند - و بدو حفظ صحت و نفی کسل و
 بلادت باشد - عادت نماید - و چوں صناعت بیاموزد -
 بسبب و غیر معیشت از آن انارش کنند - تا چوں حلاوت
 آن دریابد - در تحمیل آن کوشد - و در دقائق آن صحت
 سبقت گیرد - و نیز بر تعیش از کسب جمیل که رشیه
 انهار است - عادت کند - و به برزخ که اندر پدر و
 مادر باورسد - اعتماد نماید - چه اکثر اولاد افغیا که
 به ثروت پدران مغرور شوند - از تعلیم صناعات محروم
 شدند - و بعد از تقلب روزگار در معرض ضیاع افتادند -
 و چوں در اکتساب و تعیش بآن مستغرق شود - اول
 آفت - که او را متاعل سازند - و حاصل او را جدا کنند - و ملک
 فرس فزندان را در میان خدم و حشم تزیینت نکوندند - بلکه
 با ثقات بطرف فرستادند - تا بحشونت عیش عادت کرده اند - و
 عادت موسسه و یمین نموده - و کسی که بضاعت این
 طریق نشو و نما یافته باشد - اصلاح او مشکل شود -
 خصوصاً که بسوق درآمده باشد - چوں چوب خشک که
 راست ساختن آن دشوار است - سقراط حکیم را
 چوں پیر رسیدند - که چرا سخا لطیف تو با جوانان بیشتر

است؟ ہمیں جواب گُفت + و در تزویرت و فحشا
 بآنچه لائق ایشان باشد - از ملازمت خانہ و مباحثت در
 حجاب و عفت و حیا و خصال کہ در زنان بیان رفت -
 تزویج باید نمود - و ہنرهای لائق آموخت - و چون بہ
 شوہر رسید - در تزویج ایشان با کفوے تعیل باید نمود +
 این است طریق تزویرت اولاد + و چون در اثنای این
 مباحث و وعدہ شرح بعضی آداب واقع شدہ - راجح
 ضروری است - و آن آداب اگرچہ مخصوص کودکان نیست -
 دریں باب مذکور شد - چہ موثق بر قابلیت ایشان بیشتر است +

آداب سخن گفتن

باید کہ بسیار نگوید - چہ بسیار گفتن نشانی رخصت
 و دماغ و سفاقت عقل و موجب سقوط مہابت و تقلت
 وقع باشد + حضرت عائشہ صدیقہ رضی اللہ عنہا فرماید -
 کہ حضرت مصطفیٰ صلی اللہ علیہ وسلم کہ طویطہ خوش آواز
 و ما یفطن عن الہوئے بود - علیہ افضل الصلوٰۃ و السلام
 التخیلات - سخن را عنیدال فرمودے - برترے کہ در مجلس کہ
 متمادی شدے - کہانتے کہ بزبان خفایق ترجمان آن حضرت
 جاری شدے - توانفتے شمرود + ابو ذر جہر گُفتہ - چوں کہ
 را بینی - کہ بے حاجت سخن بسیار مے گوید - یقین داں -
 کہ دیوانہ است + و تا آنچه خواهد گُفت - در خاطر مقرر
 نمند - بتلفظ نیاورد - و محکم گُفتہ اند - فکر مراما اندر قل -
 و سخن مکرر نگوید - مگر آنکہ احتیاجے ہاں واقع شود - و

آن هنگام باید - که از تکرار به تنگ نیاید - و هر کس که
 حکایت کند - اگر چه بر آن واقف باشد - باید که دقت بخورد
 بر آن اظهار نکند - تا آن کس سخن تمام نکند - و سخن که
 از غیر او پرسند - جواب نگوید - و اگر از جماعتی پرسند -
 که او داخل ایشان باشد - بر دیگران سبقت نگیرد - و
 اگر کسی بجواب مشغول شود - و او بر بهتر از آن قادر
 باشد - صبر نکند - تا آن کس سخن تمام کند - پس جواب
 خود بگوید بر وجهی که طعن در مستقدم نباشد - و تا سخن
 که با او گویند - تمام نشود - بجواب اشتغال ننماید - و در
 محاوره و مباحثه که در حضور او گذرد - چوں باو دخیل
 نه داشته باشد - دخل ننماید - و اگر سخن از او پوشیده دارند -
 اشتیاقی منع نکند - و با جزو گتران مجلس سخن بکنایت
 نگوید - و آواز باعتدال بر کشد - نه پست نه بلند - و
 اگر سخن مشکل افتد - به تشبیل روشن گرداند - و بے مضاحت
 به اطناب نکوشد - بلکه طریقه ایجاز رسد - و الفاظ غریبه
 و کنایات بعید استعمال نکند - و از نخش و شتم احتراز
 نماید - و اگر احتیاج به تغییر از امری فاحش افتد - به تزیین
 و کنایت اکتفا کند - و از مزایج شنیع که موجب سقوط
 مروت و حدود استیانت و جالب خف و عداوت باشد -
 اجتناب واجب داند - و در هر مقامی کلام بر وفق
 مقتضای حال راند - و در مکالمه بدست و چشم و آبرو
 اشارت نکند - مگر اشارتی لطیف که مقتضای مقام باشد -
 و خواه بحق خواه باطل اصلاً با اهل مجلس خاصه با بزرگان

و سبب آن کجاست و خلاف نوزد - و با کسی که مبالغه با کسی
 مفید باشد - راجح نکند - و در منظره شرط انصاف نگاه
 دارد - و سخن دقیق با کسی که فهم او بآں نرسد - نگوید - و
 با هر کسی بقدر عقل او سخن کند - چنانچه حضرت رسالت پناه
 صلی الله علیه و سلم فرمود - *سَخْنُ مَعَاوِشٍ اَكْلُ قَبِيحٍ اَمْرًا*
اَنْ تَكَلِمَهُ النَّاسُ عَلٰى قَدْرِ عَقْلِهِمْ * و عیسی علیه السلام
 فرمود - *وَلَا تُصْنِعُوا الْحِكْمَةَ عَنْدَ غَيْرِ اَهْلِهَا تَطْلُوهُمْ* * و
 در محاورت طریق ملاطفت مزنی دارد - و حرکات و افعال
 و اقوال بیچ کس را محاکات نکند - و سخن مؤخرش نگوید -
 و چوں پیش برزگه سخن گوید - ابتدا زبجیرے کند - که
 بفال مبارک باشد - چوں بقای دولت و دوام سعادت
 و نظائر آن - و از رغبت و نمانی و مہنتان و دروغ
 گفتن و شنودن بکلی اجترار واجب داند - و با اہل
 آں مداخلت نکند - و باید - کہ شنیدن او از گفتن بیشتر
 باشد - و از حکیم پرسیدند - کہ چرا شنفتن تو از گفتن
 بیش است - گفت - زیرا کہ مرا دو گوش داده اند - و
 یک زباں - مضمره

یعنی کہ دو بشنود و یک پیش گو

آداب حرکت و سکون

در رفتن تعجیل نکند - کہ نشان طیش است - و تاائی
 زیاده از حد نکند - کہ علامت کسل است - و چوں
 مستکبران نخراند - و بہ شیوہ زنان و مختثان خود را

منجمانند - و طریقہ اعتدال نگاه دارد - و پیشداد باز پس
 نہ رگردد - کہ آن شیوہ منجمان است - و پیوستہ سر
 در پیش ندارد - کہ آن دلیل غلبہ حزن و فکر است -
 و در مرقوب نیز اعتدال نگاه دارد - و در نشستن پای
 دراز نمکند - و یک پای بر دیگر نهد - و بر زانو
 نہ نشیند - الا در خدمت پادشاه و استاد و پدر و کسی
 کہ مشایخ ایشان باشد - و سر بر زانو دشت نهد -
 کہ علامت محزون و کسالت باشد - و گردن کج نکند - و
 از حرکات عبت مثل بازی یا ریش و دیگر اعضا احتراز
 کند - و انگشت در بینی و دهن نکند - و از مفصل
 انگشت و غیرہ بانگ بیرون نیاورد - و از تشاؤب و تمطی
 اجتناب کند - و آب دهن و بینی چنان نیندازد - کہ
 حاضران مشاهده کنند - یا آواز آن بشنوند - و رؤوفند
 نیندازد - و بدست و سر آستین و دامن پاک نکند - و
 چوں بہ مجلس رود - فروتر از جایگاه خود بلندتر از آن
 نشیند - و اگر بزرگ مجلس او باشد - ہر جا کہ نشیند -
 جائز بود - چہ صدر آغشا خواہد بود - و اگر بے وقوف نہ بر
 جای خود نشیند - چوں واقف شود - باز بجای خود آید - و اگر
 بجای خود خالی نیاید - باز گردد - بے آنکہ مضطرب بے کراہت بخود
 راہ دہد - و پیش غیر حرم و خدم جزئی و دست برہنہ نکند -
 و از زانو تا ناف بہ بیچ حال برہنہ نسازد - نہ در خلا
 و نہ در ملا - مگر عند الاحتیاج - مثل قضای حاجت و
 غسل و نظائر آن - و در پیش مردم نخسید - و اصلاً

به پشت باز نیفتد - خاصهٔ رکه در خواب غلط کند - چه
 بایں ہیئت تحفتم سبب زیادتی آں شود - و اگر در میان
 بخوس خواب بر او غلبه کند - اگر تواند برخیزد - و الا
 خواب را به حکایت یا فکرے یا غیر آں از خود دفع
 کند - و اگر با جماعت باشد - و ایشان خواب کنند - یا
 موافقت کند - یا بیرون آید - و حاصل آنکه بر وجه
 مملوک کند - که مژوم را ازو نفرت و زشتی نباشد - و
 اگر بعضی این عادات بر او ثقیل نماید - تا آن کند - که
 ملامت که بر اشد آں مترتب شود - شنج تر و ثقیل تر
 از تحمل مشقت است در کسب آں *

لمعه پنجم در رعایت حقوق پدرال و مادران

چون مقتضای عقل و نقل مقرر مصلحت واجب است -
 و بعد از نعم الهی هیچ نعمت در حق فرزندان پسران
 نعمت پدر و مادر نیست - چه پدر سبب صورتی وجود
 اوست - و بعد از آں وسیله تربیت او به تهیه اغذیه
 و ایسه و ضروریات - که سبب بقای او و جلوگیری بکمال
 نشو و نما است - و باز واسطهٔ حصول کمالات نفسانی او
 چون آداب و هنر و صناعات - و باذرائع مشقت و تعب
 جمیع اشباب و قیومی می نماید - و براسی او و قیومی سازد -
 و آں را باو از زانی می دارد - بلکه بایشان او بر خود

می نماید - و مادر در سببیت و وجود شریک پدر است -
 بآنکه تحمیل مشقت حمل و مقاسات خطر ولادت و آوارج
 طلق کرده - و اول قوتی که سبب حیات فرزند شده -
 خون بدن اوست - و مدتی بدید حفظ و سیاست و نیریزیت
 او نموده - و از فوق شفقت خود را فدای او دانسته -
 و ازیں رحمت که محبت والدین فرزند را محبت طبعی است -
 و ایشان را در رعایت حقوق فرزندان احتیاج به تکلف
 نیست - بخلاف محبت فرزندان ایشان را - در شرایط امر
 اولاد به احسان بر والدین بیشتر از عکس است - پس
 مقتضای عدالت آن باشد - که پدر والدین را تابع طاعت
 خالق داند - چنانچه در آیات اعجاز غایات و احادیث
 هدایت سمات بجاوسطه از عقیب آن مذکور شده - و چون
 استغنا ساحت الهی از آن متعالی است - که مفلسان
 کوئی نیستی در مقابل نعم نامتناهی او باده شکر
 یا مکافات تواند در آمد - و نهایت اقامت ساریکاں درین
 راه اعتراف بجز و قصور است - بخلاف پدر و مادر -
 که موجب احتیاج ایشان ظاهر - پس ازیں وجه حقوق
 ایشان بر رعایت اولی باشد - و بحسب قواعد شریعت نیز
 مبالغه در حق الناس بیشتر از حق الله است - چه حضرت
 حق سبحانه و تعالی بآیه مطلق است - وَ إِنَّ اللَّهَ لَعَلِيمٌ
 عَنِ الْعَالَمِينَ + قضیه محقق در رعایت حقوق والدین بسبب
 ریزش تواند بود - اول دوستی خالص بجان - و تعظیم بارخ
 بزمان و ارکان - و امتثال اوامر و نواهی ایشان بقدر

امکان - مادام که مؤدّی بمُعَصِیْتِ یا قُوْتِ مُضَلَّتِ مُکَلّی نباشد -
 و اگر مؤدّی به یکے از اینها شود - بر سبیلِ عِجَالَتِ مُحَالَفَتِ
 باید کرد - نه بر سبیلِ مُجَادَلَتِ - اَلَا در صُوَرَتِی که شَرَعاً
 و اَرْجَبِ باشد - اِمَامِ غَزَالِ رَحْمَةُ اللهِ عَلَیْهِ از اَشْرَعِ اَعْمَالِ نَقْلِ
 فرموده - که در شُبُهَاتِ اِطَاعَتِ وَالِدَیْنِ و اَرْجَبِ اَسْت - چ
 جائے مُیَاحَاتِ + دَوْمِ مُسَاعَدَتِ بَا اِیْشَانِ در مَصَالِحِ مَعَاشِ
 پیش از طَلَبِ بے مَنّتِ و تَرْقِیْعِ عَوُضِ - مادام که مؤدّی
 بِخُذُوْرے نشود + رُؤْمِ رَاطِبِ خَیْرِ خَوَاسِمِ اِیْشَانِ در رُؤْمِ
 و عَلَانِیَةِ - و مُحَافِظَتِ بَرِ و صَایِکِ اِیْشَانِ - خِوَاهِ در حَیَاتِ
 اِیْشَانِ و خِوَاهِ بَعْدِ از وَفَاتِ - و پُچُوں عَقُوْقِ پِدَرِ رَاطِبِ
 رُوحَانِیَّتِ غَالِبِ اَسْت - و مُحَقَّقِ مَادِرِ رَاطِبِ جِسْمَانِیَّتِ -
 و لِهَذَا تَنْبِیْهِ در حَقِّ پِدَرَاں و مَحَبَّتِ اِیْشَانِ بَعْدِ از قُوْتِ
 تَمِیْزِ حَاصِلِ شُکُو - و حَقِّ مَادِرَاں در مَبَادِیْ حَالِ مَعْلُومِ گَزُوْد -
 و بَایْیَنْ سَبَبِ مُبِیْلِ اَحْفَالِ بَا اِیْشَانِ زَیَادَةِ اَسْت - پَسِ اَدَاکِ
 حَقِّ پِدَرَاں بے اُمُوْرے که رُوحَانِیَّتِ بَرِ آں غَالِبِ باشد -
 مِثْلِ اِطَاعَتِ و دُعا و شِئَا اَنْسَبِ باشد - و قَضَاکِ حَقِّ
 مَادِرَاں بِجِسْمَانِیَّتِ مِثْلِ بَذْلِ مَالِ و تَرْذِیْبِ اَشْبَابِ مَعَاشِ -
 و پُچُوں عَقُوْقِ رُفِیَّتِ اَسْت مُقَابِلِ رَاہِیْ فُضِیْلِتِ - پَسِ اَوْ
 رَاہِ نَدَحِ، ہِمِ باشد در مُقَابِلِ اَنْوَاعِ ثَلَاثَةِ - و کَسَاوِیْ که
 بِمَنْزِلَةِ وَالِدَیْنِ باشد - پُچُوں اَجْدَادِ و اَنْحَامِ و اَحْوَالِ و
 بَرَادِرَاں بَرُوْرُگِ و دُوسْتَاں حَقِیْقِی - ہِمِ مَثَابِعِ اِیْشَانِ
 بَا یَدِ دَاشْتِ - بِقَدْرِ اِمْکَانَ مَوَاسَاتِ بَا اِیْشَانِ بَا یَدِ کَرْدِ -
 و در حَیْثِ صَحِیْحِ اَسْت - کہ رَہْتَرِیْنِ نِیکو کارِ ہَا اَسْت -

که شخص دوستان پدر خود را رعایت نماید - و بگوید که سابقاً ذکر نموده شد - که قربت روحانی نیز معتبر است - با معلم که پدر نفسانی است - همین طریق بلکه زیاده مشوک باید داشت +

لمعه ششم در سیاست خدم

بخدمت عقل خدم - بمنزله دست و پا و دیگر جوارح شخص باشد - چه ایشان بکارها اقدام نمایند - که اگر نه ایشان باشد - شخص را به نفس خود متوجه آنها باید شد البته محضه اند اعضا که خود در آن استعمال باید کرد - و اگر نه این طایفه باشد - اسباب راحت منقطع گردد - و از حرکات و ترددات متوالی به هیچ صنعت و فضیلت اقدام نتواند نمود - با آنکه اسباب سقوط وقار و مهابت شود - و انواع تعب و مشقت به شخص عائد گردد + پس باید که ایشان را و دایع الهی دانسته شکر و حمد ایشان واجب داند - و با ایشان طریق رفی و مدارات مشوک دارد - و زیاده از حد اعتدال ایشان را کار نفرماید - و اوقات راحت برای ایشان تعیین کند - چه هرگز ایند ایشان را نیز ملال و کلال و ضعف باشد - و دواعی طبیعت در رجعت موقوف - و ملاحظه باید کرد - که در بحر زفرت میان او و ایشان اشتراک است - و شکر آنکه حق تعالی ایشان را مأمور او داشته بجا باید آورد - و بر ایشان بجز نباید کرد چنانچه حضرت صمیم مکارم اخلاق علیه الصلوٰۃ و التحیات

مِنَ الْمَلِكِ الْخَلَّاقِ فَرَمُود - در ماکول و مَبْسُوس ایشان را
 با خود برابر باید داشت - و پچوں کس را برای خدمت
 قبول کند - باید - که اولاً به اِیمان نظر ملاحظه حال او
 بکند - و اگر بخیر درین باب میسر نشود - بفرست و
 کیاست اِستغانت نماید - و اصحاب صور متخالفه و تخطیبات
 متفاوته را راغبیتار بکند - چه غالباً مَخْلُوق تابع خلق است -
 و خلاف آن نادر - و حکمای قوس گفته اند - نیکوترین
 چیز از زشت صورت اوست - و در حدیث نبوی است
 اُتِلِبُوا الْخَوَاصَّ عِنْدَ حُكَّانِ الْوُجُوهِ فَرَمُوده - که پچوں
 رسول بجائی فرستند - باید - که نیکو نام و خوبصورت باشد
 چه تحسن صورت اول نفیقه است - که از شخص رسد -
 و در حدیث دیگر است - که همه پیغمبران خوبصورت و
 خوش آواز موده اند - و باید - که از مغاولان پچوں اخور
 و اغرج و اقرع و ابرص و نظائر آن اجتناب نماید -
 و پچوں امارات کیاست از خادم مشاهده نماید - باد باجبتاب
 باشد - چه در اکثر حال حلیت و مکر باین خصلت باشد - و
 جای بسیار باندک عقل درین باب بهتر از عقل بسیار
 با وقاحت است - چه جای بهترین خصلتهاست - و خادم را بکاریکه
 اثر قابلیت آن در او مشاهده و آلات آن او را مساعد
 و طبع او بآن ملائم باشد - مشغول باید کرد - چه هر کس
 را قابلیت کاریست - و همچنینیکه از اسب حراشت نماید - و
 گاو کز و فر را نشاید - از هر کس غیر از آنچه قابلیت آن
 داشته باشد - چشتم نتوان داشت - و پچوں بخادم کارے

مُرجع کنند - بظهورِ اندک خطی او را از آن کار معزول
 نباید کرد - چه این فعل مُتنبهتکا و کوتاهه بینان است -
 و هر آیینیه بعد از عَزَل او بدله باید - و نتوان دانست -
 که بدل و بهتر از او باشد یا بدتر ^{او} و در دل خدم مُقتَر
 باید داشت - که ایشان را جدائی از او به هیچ وجه در حساب
 نیست - تا بهم به معرفت نزدیکیتر باشد و یوفا و کرم لائق تر -
 و اسم موجب مزید رَحمت ایشان - تا شرط هوا داری و
 جانشیناری - تقدیم رسانند - چه هرگاه که دوام اختلاط
 خود با مَخْدوم تصور نماید - خود را در مال و اسباب شریک
 او داند - و نعمت و مکنّت او را نعمت و مکنّت خود
 شناسد - و چوں داند - که علائق ایشان مستحکم نیست -
 و بآنندک چیزی که قابل زوال - خدمت او را عاریت شمارد -
 و شرط اِشفاق بجا نیارد - بلکه از برای روزِ مفارقت
 ذخیره جمع کند - و اصل در خدمت آنکه باعث برآں
 محبت باشد - نه ضرورت - تا خدمت عاشقانه کند -
 نه مزدورانه - و بعد از آن باعث رجا باشد - نه خوف -
 تا چوں محتبانه نباشد - بارے مزدورانه باشد نه مظلومانه -
 چه هرگاه کسی را به تحریف بر کارے دارند - البته او را
 ذوقِ باطنی بآن کار نباشد - و بقدر دفع ضرر برآں اقدام
 نماید - و باید - که مصالح خدم را بر مصالح خود مُقدم دارد -
 و کوی سارد - که کارها که بایشان مُتعلق است - از سر
 نشاط کنند - نه از روی ملالت و کُزه - و در اصلاح حال
 ایشان مراتب نگاه باید داشت - و ایشان را بَلطف امیدوار

و از قتر خائف باید ساخت - و اگر یکی از ایشان بعد از
 تویر گناه مراجعت نماید - بَعْقُوبَاتِ لَارِقَةِ او را گوشمالی
 باید داد - و بمحززد راین از او توبه نباید شد - و اگر بتکرار
 تجارب معلوم شود - که قابل اصلاح نیست - او را برودنی
 طرح باید کرد - تا بمجاورت او دیگر خدمت نشوید - و
 شده از آزاد بخدمت آویخته است - چه میل بنده بانقیاد
 و اطاعت و تادب بانحلاق و آداب سینه بیشتر است - و
 و هم انقطاع کمتر - و از طبقات خدمت و عبید آنکه در او
 عقل و نطق و حیا و جلالت بیشتر باشد - برای خدمت
 نفس تعیین کنند - و آنکه رعفت و کفایت و کسب در او
 بیشتر باشد - برای تجارت - و آنکه قوی تر و بر افعال
 شاقه صبور تر - برای عمارت - و آنکه بیدار تر و بلند آواز تر -
 برای حراست - و اصناف بشدگان رس اند - یکی حر به طبع -
 و دیگر عبید به طبع - و رسوم عبید به شهوت - و اول را
 بمنزله اولاد تربیت باید کرد - و رسوم را بمنزله دواب و
 مواشی - و رسوم را بقدر ضرورت به دایم مشتهیات نگاه
 باید داشت - و بحسب مضامین کارها فرموده و از اصناف
 اُمم عرب به نطق و فصاحت و دما ممتاز باشد - و اما
 به حواس طبع و قوت شهوت موسوم - و از ایشان حبشه
 به وفا و ثبات قدم معروف اند - اما به کبر و عدم تحمّل
 بموان موصوف - و بحکم به عقل و سیاست و لطافت و ریاست
 ممتاز - اما به حکمت و حرص و نفاق متمیز - و رسوم بونا و
 امانت و کفایت موسوم - اما به تحمّل و نوم معلوم - و بهند

تقوتِ حدس و وهم و چشمتی و چالاکي موصوم اند - اما بسبب
 محب و حقد و مکر موصوم - و تزک بشجاعت و خودت
 خدمت و محسن منظر مذکور - اما بخدر و فساد و قساوت
 و بے حفاظي مشهور +

مغرب در بعضی لواحق

سمتِ اولی در وصایای افلاطون

مے گوید - خدای را بشناس و حق او نگاه دار +
 و همیشه بهمت خود را بر تعلیم و تعلم مقصود دار و اهل
 علم را بکثرت علم را متعالی کن - بلکه باجتناب از شرور و
 فساد اختیار کن + و از حق تعالی چیزی نخواه که زوال
 را بمنفعت آل راه باشد - بلکه از و باقیات صالحات طلب
 کن + همیشه بیدار باش - که شرور را اسباب بسیار
 است + آنچه نباید کرد - بازو نخواه + و بدانکه انتقام
 الهی از بنده نه بر طریق غضب است - بلکه بطریق تادیب
 و تنزیب است + به تناسی حیات باشته قانع باش -
 تا موتی شایسته آن مقصود نباشد - و حیات را شایسته
 مشمر - مگر آنکه وسیله انتساب خیر باشد - بخواب و آسایش
 میل کن - الا بعد از آنکه در سه چیز مجاسه نفس
 کرده باشی - یک آنکه تاثر کنی - که در آن روز هیچ خطا

از تو ذائقه شده یا نه - دوم آنکه اندیشه کنی - تا در آن
 روز هیچ خیر انساب نموده یا نه - سوم هیچ عمل به تقصیر
 فوت کرده یا نه + یاد کن که پیش از حیات چه بودی -
 و بعد از آن چه خواهی شد + هیچکس را ایدها ممکن - که
 کارها در عالم در معرض تغییر و زوال است + بد بخت
 آنکس بود - که از تذکر عاقبت غافل بود - و از گناه باز
 نایستد + مزایای خود را از چیزه که از ذات تو خارج
 باشد - مساز + در ابصار خیر مستحقان موقوف سوال
 ایشان مباش + حکیم مشرکس را که به لذت از لذات
 دنیوی شاد شود - یا از مصیبت جزع کند + همیشه یاد
 مرگ کن - و بزرگان عبرت گیر + حساست مردم از
 بشیاری سخن بے فایده او بود - و از اخبار بجز بیکه از
 پیوسته باشد - دانشناس - و بدانکه کسی که شر بر کسی
 خواهد - نفس او قبول شر کرده باشد + باز اندیشه کن -
 آنگاه رگو - آنگاه فعل آور + دوست همه کس باش -
 زود بخشم مرو - تا غضب عادت تو نگیرد + حاجت
 محتاج بفرما میفکن + ع چه دانی که فردا چه حادث شود؟
 گر رفتار را معاونت کن - مگر آنکه بخوے بدگر رفتار
 باشد + تا سخن هر دو خصم فهم نمایی - محکم میان ایشان
 کن + بقول تشا حکیم مباش - بلکه بقول و عمل
 هر دو باش - که رحمت قوی در پی جهان ماند - و
 رحمت عملی بدان جهان رسد و آنجا ماند + اگر در نیکی
 رنجی بری - رنج نماند و نیکی نماند - و اگر از بدی

لذتے بابی۔ لذت نماند۔ و بدی ماند + ازاں روز یاد
 کن کہ ترا آواز دہشد۔ و از آلتِ اجتماع و منطق محروم
 باشی۔ نشنوی۔ و نگوی۔ و نتوانی یاد کرد۔ یقین دال کہ
 متوجہ بجائے شدہ کہ آنجا نہ دوست شناسی نہ دشمن
 پس اینجا کسے را بنقصان محسوم مدار۔ و جائے
 خواہی شد کہ خداوندگار و بندہ یکساں باشد۔ پس اینجا
 تکبر مکن۔ توشہ مہیا کن۔ کہ چہ دانی کہ ریحیل کے
 خواہد شد + بدانکہ از عطایای الهی بیچ ریحیل بہتر
 از حکمت نیست۔ و حکیم کسے است۔ کہ فکر و قول
 و عمل او متوافق باشند + نیکی را کمکات کن۔ و بدی
 را در گزار + در بیچ کار از کارهای بزرگ آں عالم
 ملالت منماید۔ و در بیچ وقت تهاون مکن۔ و از خیرات
 تجاوز جائز مدار + بیچ سبتہ را در انساب حسنہ وسیلہ
 مساز۔ و تزکی اولیٰ بہجت ضرورے زاعل مکن۔ کہ
 از ضرورے دارم اعراض کردہ باشی + حکمت را دوست
 دار۔ و سخن محکمہ شنو + ہوائے دنیا از خود دور کن۔
 و از آداب سنوڈہ امتناع مکن + در بیچ کار پیش از
 وقت شروع مکن۔ و چوں بکارے مشغول شوی۔ از
 رویہ فہم و بصیرت اشتغال کن۔ ہوا نگری معجب مباش۔
 و از مصائب شکستگی و خیاری بخود راہ مرہ + با دوست
 معاملہ مچنان مکن۔ کہ بحاکم محتاج شوی + با دشمن معاملہ
 چنان کن۔ کہ اگر بحاکم عرض رود۔ ظفر ترا باشد +
 با بیچ کس سفاہت مکن۔ و با ہمہ کس تواضع کن +

بیچ متواضع را حقیر مشمر + در آنچه خود را مغرور
داری - برادر خود را ملاست مکن + به بطالت شاو مان
مباش - و بر سخت اعتماد مکن - و از فعل نیک پشیمان
مشو - با هیچکس جدال مکن - همیشه ملازم سیرت عدل
و مواظب خیرات باش +

سمت دوم در وصایای ارسطاطالیس

مترجم کتاب سر الاسرار که بامر مأمون خلیفه کتاب
مذکور را از گفت میونانی بعربی نقل کرده - در صدر آن ترجمه
می گوید که چون ارسطاطالیس که وزیر اشکندر و اُستاد
او بود - بواسطه سیری و ضعف از ملازمت او تخلف
نمود - و اشکندر بر بلا و عجم راستیلا یافت - و در میان ایشان
از باب عقل و کبیاست و اصحاب بخت و شجاعت بسیار
بودند - و در انقاس ایشان خوف و خجل سنگ بود -
و راستیصال ایشان از قانون عدالت و مروت مودر
می نمود - در امر ایشان متعجب شد - و کتابت ارسطاطالیس
نوشت مشحون بقانون تلطف و لطف و در آن اثنا این
معنی درج کرد - که بواسطه لغت از دولت محاوره بستم
جبریت در امور بخاطر راه می یابد - از جمله درین صورت
در کلمات مضائق بے نور تدبیر خاطر مشرق حکیم بیرون
شدن متعذر است - هر وجه که میسر باشد - که سخن در
نظم اسباب ملاقات فرمایند + ارسطاطالیس در جواب
نوشت - که همانا رای فرزند جلیل و مستطاب زبیل را

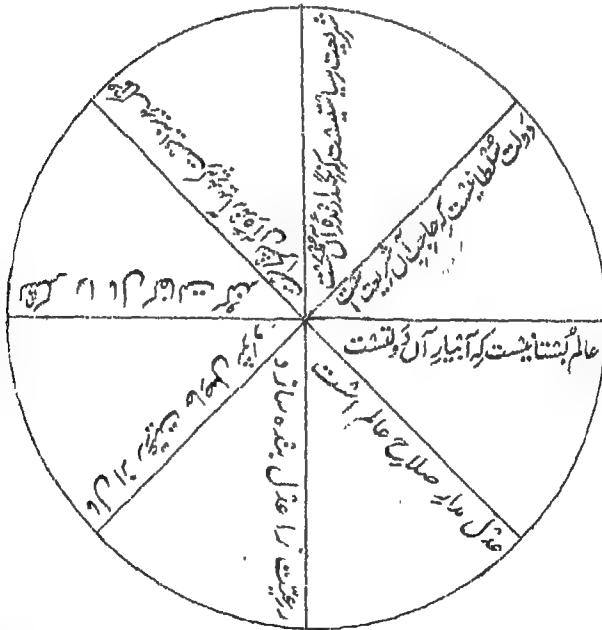
معلوم باشد - که تحلف از خدمت نه بنا بر عدم رغبت
بصحبّت اعلیٰ - بلکه بنا بر پیری و ضعف بنییه و قنوت
قوی است - و چون مصاحبت میسر نیست - درین رساله
دستورے بیان کنم که در جزو یات بآں رُجوع مکنی - و
بآں از صحبّت من مُشتغنی شوی * انا امرای عجم و فضلای
ایشان - بدانکه اگر توانی که ایشان را هلاک مکنی - تغییر آب
و هواے ایشان نمیتوان کرد - و هرآینه شنبیه بایشان
پیدا شود - پس چند کن - که ایشان را باخسان بنده
نمود سازی - تا همه مخفیّ شوند - و از همه بندگان تو
مطیع تر باشند - بعد از آں می گوید - پادشاهان چهار صنف
اند - یکی آنکه با خود و رعیت هر دو سخی باشد - دوم آنکه
با خود سخی باشد - و با رعیت لیثم - رسوم آنکه با رعیت سخی
باشد - و با خود لیثم - چهارم آنکه با خود و رعیت هر دو
لیثم باشد - و رُقسیم اول بارتفاق محمود است - و رُقسیم دوم
و چهارم بارتفاق مذموم - و در رُقسیم رسوم خلاف است -
و محکماے عهد بر آند - که محمود است - و محکماے فرس بر آند -
که محمود نیست - بلکه مذموم است - و سخاوت آنست - که بقدر
حاجت اهل راسخفاق برسانی - و هر که ازین مرتبه تجاوز نماید -
و بحدّ افراط گراید - از سخا بانشراف انحراف یافته باشد - و هر
پادشاهی که بزیادت از آنچه ممکن است او باشد بخشندگی
نماید - البته سبب فساد ملک او شود * اے اسکندر ابا
تو بارها حُفّفته ام که اضل در سخا و کرم و بقای ملک
آنست - که طمع در مال مردم مکنی - و از مجنای سخا و

کرم آنکه رستم جابر ندری - و از غیب پورشیده مزدوم
تفتیش بکنی - و از افعای که با کس روی - یاد بکنی - و
تأسی فضل و احسان آن است - که نیکان را گرامی داری -
و با مزدوم گشاده رو باشی - و جواب بحسب مزدوم بگوئی -
و از خطای جاهلان در گذری - آه اشکدر ! عقل مایه
تدبیرات و آیین کمالات و نقائص است - و اصل همه
فضائل و اول آلاء عقل محبت نام نیک است - چه از
سلطنت و ریاست لذتها مقصود نیست - بلکه مقصود از آن
نام نیک است - چه هر پادشاه که دین را تابع خود دارد -
و استغنائ ناموس الهی کند - ناموس الهی او را بکشد -
آه اشکدر ! باید - که پادشاه بلند همت و صاحب رای
و فصیح و شیرین زبان و بلند آواز باشد - و سخن کم
گوید - و به اراذل نه نشیند - و بچوں بیرون آید - زینت
لایق منصب سلطنت بکار دارد چنانکه از دیگران ممتاز
باشد - و رعایت بازرگانان که از بلاد بعیده بمملکت او
آیند - واجب داند - تا موجب انتشار صیبت جمیل و میل
قلوب و کثرت تردد تجار شود - و بآن سبب مملکت مشهور
گردد - و بآنندک مساعدت که بایشان کند - نفع بسیار یابد -
و خنده بسیار بکند - چه کثرت خنده بکسبت و وقار را از
دانا دبرد - و محمد پیری و ضعیف حرارت غریزی شود -
آه اشکدر ! در شهوت حریص مباش - که آن از خواص
خنایر است - چه فخر باشد در چیزه که حیوانات خسیسه
در آن بر تو رانج باشند ؟ و افراط در آن مؤدی

بضعت بدن و نقصان عمر است - و بسبب کسب اخلاق
 زنان + از احوال مشکینان و ضعیفان غافل مباش - و
 تفحص احوال ایشان واجب داند - که موجب رضای خالق
 و جذب مملوک خلایق است + محبوب و عدالت درخیزه کن -
 تا در خشک سال به وصله نشینند + چنان کن که اهل
 صلاح از تو ایمن باشند - و اهل فساد خائف + آه
 انسکندر ! ترا بارها وصیت کرده ام - باز تاکید میکنم -
 که در خون ریختن دیر مباش - که اهلک حیوانات مخصوص
 بحق است - و حقیقت حال مجز علام الغیوب کس را معلوم
 نیست - و شاید که بسبب نفی که شخصی از آن بری باشد -
 یا او را در اقدام بدان جرم عذر باشد - قتل او روا
 داری - و چه جرمی اضعب ازین باشد ؟ و از مهر مس
 اکبر یعنی رادربیس عکبر السلام بمن رسیده - که چوں مخلوق
 قتل دیگری کند - ملائک آسمان در حضرت باری ناری کنند -
 که فلان بدو تو در قتل بدو دیگر بتو تشبیه کرد - اگر آن
 قتل بقصاص باشد - حضرت حق فرماید - که او را محکم من
 بحق قصاص گشت - و اگر بظلم باشد - فرماید - لعنت و
 جلال من که خون گشوده را مباح کردم - پس ملائکه در
 هر تشییع و استغفار دعا به بر او کنند - تا زمانه که
 بقصاص رسد - و این بهترین حالی او باشد - و اگر خود
 دبیرد - نشان غصب خدا به قائل باشد - چه بعد از بدید
 و عقاب شدید و اصل شود + زکمت عهد کن - و سوگند
 اصلاً یاد کن و چوں یاد کردی - هیچ وجه از آن برنگرد -

کہ مملکت بسے از سلاطین یونان بشامت سوگند دروغ
 و نقض عهد بفساد انجارید و بر چیزے کہ از قوت شود
 تا سقف منامے - کہ شیمہ جنبیاں و ناقصان است و اہل
 مملکت خود را بکسب فنون علوم امر کن - و کسے را کہ
 در علم فائق شدہ - بمزید عنایت و تزیینت مخصوص دار -
 کہ راین خلعت سبب زیادتی محبت تو در دلہا شود - و
 موجب رونق ملک و بقای ذکر جمیل - و پادشاهی یونانیان
 بیاہن ہمیں دو خلعت دوام داشت - چہ ایشان رعایا را
 بہ تحصیل علوم امری فرمودند - بمزید کہ دختران در خارجہ
 پدران فرائض و آداب نوامیس و مجملہ اصول طب و
 مجرم مے دانستند و از دست کسے کہ معتد تو نباشد -
 چیزے مخیر - و از محافظت خود غافل مباش و آن قصہ
 را فراموش مکن - کہ پادشاہ ہند فتح از برائے تو فرستاد
 و از مجملہ آن کینیز کہ بود کہ او را از حظورایت برادر
 پروردہ نمودند - تا طبیعت او قریب با فاعی شدہ بود - و
 غرض ایشان از آن قصہ تو بود - و من راین حال را
 بفرستاد دریافتم - و تو را تنبیہ کردم و آے اشکدر! بیک
 دلیل محکم مکن - و چوں دلائل متعارض شوند میل بطرف
 اثبات کن و آے اشکدر! عدل صفت از صفات الہی است -
 و بعدل آسمان و زمین قائم شدہ - و بعدل پیغمبران مبعوث
 شدہ اند - و عدل صورت عقل است و بعدل مالک قلوب
 و رقاب تو آن شدہ - و اہل ہند گفتمہ اند - عدل سلطان
 بہتر از خصم زمان است - و سلطان عادل انفع است

از مظهر و اہل - و در بعضی احوال بشریانی رفته بود - کہ
 ملک و عدل دو برادر اند - کہ بیچ کدام را از آن دیگر
 راستتر نیست + بعد از آن مے گوید - کہ کیفیت ازین باب
 اسباب نظام عالم بہمدیگر در صورت دائرہ شریفہ و صبح
 مے گنم - تا صورت توالی و تشابک ایشان محسوس و مشاہدہ
 گردد - و زہدہ راین کتاب و خلاصہ مطالب آن راین دائرہ
 است - و اگر بقیہ آن بتوفیق شد مے - کافی مے بود +
 صورت دائرہ راین شد +

تذکرہ مصنف

ملا جلال الدین دوانی فاضلیست در زبان عرب - و
 کامی است به زبان فارس - صاحب تصانیف کثیر المنافع -
 چنانکہ از آن مجتہد یکے ہمیں لواعظ الاشراف فی مکارم الاخلاق
 مشہور بہ اخلاق جلالی است - کہ بعد سلطان نصرۃ الدین
 حسن بیگ خان باریتدعای صاحب عالم و عالمیان سلطان
 ظیل ولی عہد شاہ موصوف بسلک تخریر کشیدہ .

انتخاب از رُقعات میرزا
 غالب۔ رُقعات میرزا قیتل
 و انشاء بہارِ عجم
 مکتوبات بخدمت بزرگال
 از رُقعات میرزا غالب
 عریضہ اول

جناب عالی ! امروز کہ آدینہ روز سیزدہم از اپریل است۔
 فرصت نامہ رنگاری یافتہ ام۔ و عذرِ تفسیر سے خواہم +
 زحمت مباد۔ کہ لاڈ و لیم گوندس بیکٹنگ بہادر۔ بروہ
 بست و ششم از مارچ بدیں دیار رسیدہ ہوئے رسیدنی

فرود آمد - و بعد از دو روز لشکر و بازار لشکر را بدشت
 جمعیت از هم گسست - و مردم را برفتن دستور داد -
 از آن مجتهد بخیارم خاصه به شتمله روان شد - صاحبان رسکڑ
 جا بجا در شهر رحمت اقامت افکندند - مولوی محمد محسن و
 مولوی سید محمد دو شب را روز عتکدو راقم را آرامگاه داشته
 کاشانه در غور گنجایه خویش به همسایگی کویطی رسیدن
 بکرایه گرفتند - و در آنجا فرود آمدند + شاه دہلی با نواب
 عالی جناب نه پیوست + رفیق صاحب رسکڑ بہادر ہمیشہ
 صاحب رسیدن بہادر بہ بازگاہ خسروی و رسیدن مختاران
 شاہی بمصور گوزنری صورت بست + سپیس + بچیم اپرین
 صلاے بار دادند - و گروہ گروہ مردم پایہ بہ پایہ زبیں
 بوسیدند + رسم منع نذر از میان برخاسته بود - و نیز
 پذیرش بہ سزا قرار نیافت - ہر کس درخواست نذر گزاری
 و ہر کس خواست - ہماں گوزنش بجای آورد + نخستین بار
 نواب فیض محمد خاں بہادر مرزبان + محمد با برادران و پسر
 خود سعادت بار اندوخته یک صد و یک اشرفی پیش کشیدہ
 و بہ قبول نذر و عطایہ خانم الماس نگین پھنڈ نشاٹ
 افروخته + دویس بار از جاگیرداران و گروہ - مثل نواب
 امین الدین خاں و اکبر علی خاں و دوندے خاں + زبیں
 پس امراے شاہی و علمائے و کلا و کار گزاران و قتراب
 سزکار - ہویدا باد - کہ در این ہنگامہ میر حامد علی خاں
 داماد اعظم الدولہ میر فضل علی خاں نیز ملازمت حاصل
 ساختہ - و بہت اشرفی نذر کردہ و بہ یافتن انگشتی آہود

یافتہ + دیگر چہ نویسم - کہ مقصود مجز را پس قدر اظهار
نموده است +

عریضہ دوم

خداوند رحمت سلامت ! جوہری عرض جوہر بے آرمی
کزد - آبرو سے عہد وفا بزد + ہر چند چوں سنے را نسزد
بہ ملازماں زحمت بے حساب دادن و پا از جادو ادب
فرا تر نہادن - اما چہ کنم - کہ چارہ مجز ابرام نہ دارم -
بے کسی عذر خواہ گشتن من است - ایدوں صرفہ
حق بشتن در اں مے نگرم - کہ ملازماں کس فرستادہ اندرجیت
و رہبر لال را محصور بخوانند - و در انجمن بنشانند -
و آنگاہ مرا یاد فرمایند - تا بیایم و سر کلاوہ گفتگو بشایم +
آریچہ گفتہ آید - ما حاصل آں ہمہ حرف و سخن ایں باشد -
کہ اسد اللہ دام پرست شما و سر رشتہ توانا بیش بدست
شما است - حالبا از اندوہ تنگدستی دل ریش و درماندہ بکار
خویش است - دستش گیرید و بیک ہزار روپیہ ردیگر
بکارش آئید - سخن شما ضائع نخواہد رفت - و مسودہ مند
خواہد بود - ہم برائے ایں بیچارہ و ہم برائے شما + چہ
خوش باشد - کہ ہم امروز عتبار ایں اتفاق نیز گرفتہ آید -
تا ہر چہ پس ایں پزودہ زمان است - روے نماید + زیادہ
جہ ادب + در یوزہ گمر اسد اللہ +

عریضہ سوم

بہت محنت جناب نواب صاحب رقبہ و کعبہ دو جہاں
مذہ ظلمہ العالی ! آداب کورنش سجا آورده معروض میدارد۔
بندہ امروز آہنگ ملاقات یکے از صاحبان انگریز دارد۔
لیکن از آنجا کہ مشکش بیرون شهر در چھاؤنی قریب بارغ
مخلدار خان است۔ رہی از سطوت آفتاب مرداد خیلے
ہراسبان است۔ اگر پاکی عنایت گردد۔ در سایہ عطوفت
گرامی ارہ رگرایے مدعا تواند گردید۔ مگر ایتناس رایتکہ وقت
ملاقات دوپہر روز بر آمدہ قرار یافته است۔ بہاراں فرماں
باید داد کہ ہرگاہ آدم قلائی رہاید۔ پاکی ہتپایے او برند۔
چہ آل وقت جناب در خیاب راحت خواہند بود + رزیدہ
جز تسلیم چہ عرضہ دارد۔ فقیر اسد اللہ +

از انشاے بہارِ عجم

عریضہ چہارم

دشگیر بے دشت و پایاں ! دشتِ دشواری کشادہ باد!
دیر است۔ کہ دشت بُرد سرِ پنجرِ روزگار دشتِ ایں بیدشت
یکدشت شکست۔ پیش آنکہ چوں دشتار دشت بر سر نہاد۔
دشتے بہجتبارید۔ و روبروے ہر کہ بدستور دشتوانہ دشت
بر دشت گشتہ دشتے نہ سپردہ۔ چوں زبردست دشتوان

بالا دست را دشتے داد کہ دشتگیرے ہر دشتے تواند نمود۔
 دشت پیش آورد۔ اینکہ کارے از دشتم آید۔ ششتر
 دشت دشت بدشت یک دشت است
 دشت دشتی و دشت را دشتور

عریضہ پنجم

عالی جاہ! از نوشتہ کلاب راے دریافت شد کہ ہنگام
 درخواست پاسخ نیاز نامہ بر زبان گرامی رفت۔ کہ انکوں
 خاکسار را ہاں خدا یگانہ چہ سروکار۔ کہ خامہ گوہرے
 بنامش ریزد۔ ہرچہ گزردہ دل گردید۔ گناہے نداشت۔
 کہ شایان چھیں سزا باشد۔ آدمم بر اینکہ اگر چہیزے
 سرزدہ باشد۔ گذشتنی است نہ رگفتنی۔ چہ بزرگان گاہے
 گناہ از خوداں ندیدہ اند + بیت

کم گناہے گناو من باشد
 پیش آل بخشش از شمار افول

عریضہ ششم

والا جاہ! سائر خداوندی پایندہ باد! نیاز بندگانہ پایانے
 ندارد۔ کہ گزارد۔ ناچار بدل پیچزدہ اند کے از آنچہ نوشتنی
 است۔ بروے خامہ سے سپارد۔ و آل این است۔ کہ
 دی پاسے از روز برآمدہ پیکے رسید از اختر مگر۔ مژدہ
 رسانید۔ کہ از سروکار والا ہمگی کار و بار نام زدم گردید۔
 انکوں زود رسیدنم باید۔ چوں سامانے ندارم۔ سخت لاجرم۔

اگر کوشش گرامی بجائے تو آند رسانید - بروے کار آید

مکتوبات بجانب همسرال

از رُفعات میرزا غالب

نامهٔ اوّل که از دہلی بہ برادرِ خود
میرزا علی بخش خاں نوشتہ بودند

برادر صاحب دہلیان گرامی تر از جان سلامت !
مداری خاں مے رسد و نامہ را مے رساند - آنچه از
کلاسے نا رواے من در آنجا باشد - بکے پسپارند -
و نیز آنچه نزد متا حقہ بردار ودیعت است - ہم بنام
رکرفتہ رہانند و شنبہ مے شود - کہ ثواب بدہلی مے آید -
بارے از صدق و رکذپ راہں خبر رقم کنند - و نیز آنگی
دہید - کہ شما نیز ہنپاے ثواب مے رسید یا نہ ؟ من
آں مے خواہم - کہ اگر خبر عزیمت ثواب دروغ بودہ باشد -
خود بہ قیروز پور رسم - و شرف قدم بوس عثم عالی مقدار
و مسرت دیدار شما دریاہم و عمر و دولت روز افزوں
باد !

نامه دوم بنام شیخ امیر الله سرور تخلص

حضرت سلامت! رسیدن دلتواز نامه دل را تنومند و
 شاخ آرزو را برومند ساخت و رگه از تا رسیدن پاسخ
 نامهای خویش می گنبد - و از خدا شرم ندارید - من خود
 از جانب شما رنگارانی داشتم - که عجاید - و چه در سردارید -
 بارے پزده از روی کار شما بر گرفتارم و دانستم - که
 یک چند مرا فراموش کرده بودید - ناگاه و زود جناب مولانا
 شراب علی صاحب بدها بقیه اتفاق افتاد - شنیدید - که غلانی
 از سخت جانی هنوز زنده است - مهر کن و مجتهد - خواستید -
 که بنامه یاد آورید - از فراموشی روزگار گذشته اندیشه
 کردید - لاجرم دروغی چند برزیم بافتید و آن را دیباچه
 نامه ساختید - بهر حال دیر بمانید! و از دهر جز نیکی
 نه بینید! و به پای می بلند رسید! از حال من پرسیده اید -
 چه گویم - که بگفتن نیززد - چنانکه گفته اند - **فردو**

شکسته دل تر از آن ساغر یگور یغم

که در میان غار آگنی ز دور رہا

خیره سرو آشفته رای - نه زبان سخن سراے - و ز دل
 از سرایبگی بر جای - چهار سال می گذرد - که مقدر
 باجلاس کوشل در پیش است - و دلم از فقره زیم و
 امید ریش - محلی که قطع خصوصیت تواند کرد - بر نیامده -
 و هنگام بپایان رسیدن تیره شب ناامیدی در نیامده -
 حالیا بر آن سرم - که پخوان مجزو اعظم کوشل اشرف الامرا

لارڈ روئیم گوندس بیٹنٹنک بہادر بدیں دیار در آید۔ بہ دانش
 در آویزم۔ و داد خواہم۔ و راستہ عالیٰ صدور محکم اخیر کنم۔
 گروہی بر آند۔ کہ نواب عالی جناب بہ دہلی نخواہد آمد۔
 و ہم از آن رہ گذرما بہ انجیر خواہد رفت۔ اگر پنجین است۔
 بدامن و روزگار من! و آوخی از دورے راہ و درازے
 کار من! خواستہ اید۔ کہ نتائج طبع والای شما بشگرم۔
 و از سراویدہ مایہ کام و زبان خود بہ شما از مغانہ فرستم۔
 فرصت آن گنجی؟ و دماغ آن کو؟ آمد آید نواب گوزر و
 دیوڑو اخبار از ہر در۔ ترتیب افراد مقدمہ و تمہید
 نگارش حال۔ سنجیدن اندیشہ مایہ رنگارنگ۔ و سگاییدن
 اندازہ بیاں۔ آن مایہ دشتیاری و فطحتی اسی چشم از کسے
 ندارم۔ کہ چوں در قے انشا کردہ باشم۔ نقل آن تواند
 برداشت۔ یا چوں دفترے از بہر نگارستن پریشاں کنم۔
 آن اوراق پراگندہ را فراہم تواند کرد۔ بہر رنگ چند روز
 دیگر معاف دارید۔ و تا زمانے کہ بمن پیوندد۔ گاہ گاہ بنام
 زنگ زدایے آیینہ و داد باشید۔ اوراق اشعار بہ نظر
 انجالی نگریستہ ام۔ و از مجملہ بزرگانے کہ در آن افراد
 مذکور اند۔ رمیزد حیدر علی افصح را فرد کامل دیدہ ام۔
 روشنی پسندیدہ و طرزے گزیدہ دارد۔ و ہمین است طرز
 مکرمی شیخ امام بخش ناسخ و خواجہ حبیدر علی آتش و دیگر
 تازہ خیالان لکھنؤ و غزلے از آن بزرگوار محض کردہ اید۔
 اما ندانم۔ کہ در محسن مطلع تصرف شماست۔ یا نہ و کاتب۔
 چہ در محسن اخیر مضرع اول کہ بہ اسطلاح عمر و ضیاں

آں را رنجو نامند۔ زحاف بے مزہ واقع شدہ۔ کہ بر صاحب طبع سلیم نہفتہ نے ماند۔ دانم در اصل مضرع لیس چھیں خواہد بود۔ فرو

نہ خریدار کا حصہ ہوں نہ حق بائع کا
میں وہ دانہ ہوں کہ گر جائے کف میزاں سے

نامہ سوم بہ یکے از دوستان کلکتہ

کرم گشترا! والا نامہ رسید۔ و نوید فراق دایمہ میرزا احمد بیگ رسانید ہمے گفت۔ کہ بدہلی سے آیم۔ وعدہ فراموش راہ گوداؤند۔ و ناقہ بسر منزل دیگر رائد ہمے گرفتہ۔ کہ خاطر دوستان عزیز نہ داشت۔ چرا بحال خود سالان خود نہ پرداخت؟ و سایہ از سرشاں باز گرفت؟ و اے بے یارے یاراں! و دریغ بے پیرے پسران وے۔ ہر چند از مرگ نتوان نالید۔ و گشتن تار و پود پندار ہستی را چارہ نتوان کرد۔ لیکن انصاف بالے طاعت است۔ ہنوز ہنگام مزدن میرزا احمد نہ بود۔ چرا آں قدر صبر نکرد۔ کہ بہ کلکتہ رسیدے و زوے نظر فروزش دیگر بارہ دیدے؟ چرا آں مایہ درنگ نوزید۔ کہ حامد علی جوان گشتے و کارما بہ اندازہ دانش وے رواں گشتے؟ حیف کہ ہمیں پسرش خود سال است! باشد کہ بحقیقت سرمایہ پیر دانا و بگزد آوزدن زرمایہ پر اگندہ وے توانا نباشد۔ و باشد کہ بچوں آں سرمایہ فراچنگ آرد۔ بباد وہ۔ و بر فروستان رستم گند۔ و کہیں برادران را ناکام گذارد۔

و هر آینه درین حال ایستاده باید هوشمند و حق شناس -
که گزیده چاره بر آید - و غمخوار عی بے پدر ماندگان نناید -

بیت

مرا باشد از دلا و طفلان خبر
که در طفلی از سر بر قدم پدر
والله که تیمار آل بیچارگان عین فرض و فرض عین است
هم بر شما و هم بر میرزا ابو القاسم خاں - یکسے راین
جماعه در نظر باید داشت - و غافل نہ باید بود *

از رُقعاتِ میرزا قیتل

نامه چارم

نورِ جبین مروت و مَلُکُوتِ عارضِ مَقُوتِ سَلَمُوتِ اللہ تعالیٰ!
لغافیه خَطُوطِ دیرِ دَوزِ که پانزدِ مِیمِ شہرِ حال بود - بطالعه
در آمد - پشیار بجا کزدید - که از محکمِ حضورِ عدول نکزدید +
ہزار ما آفرین بر سلیقہ و شعورِ شما ! باللہ ! کہ مریضی
بزرگانِ شما بر فتنِ صاحبِ بہ شکوہ آباد نہ بودہ است و
نیست - و حق بجانبِ راین صاحبانِ است - زیرا کہ محلو
دو دمانِ ایشان مُقْتَضِیِ آل نیست - کہ فرزندانِ ایشان
اطاعتِ عمال میکنند - بیکن نزدِ من راین اطاعت در اصل
اقتیادِ محکمِ حضورِ است - و با اطاعتِ عادل چہ سروکار -
اشخافِ ازیں معنی بعینہ اشخافِ از محکم ولی نعمت است -

حالا ہرچہ از حضورِ ارشاد مے شود - بجا آئید - راین
 نہایت در اصل تزیینت شما ست - البتہ در چند مے از
 کار تحصیلداری آگاہ خواہید شد - و پریروز کہ چہار شنبہ
 بود - از خدمت خاں صاحب مقرر شدیم - زبانے آدم خود
 دیرروز دریافت کردیم - کہ اسباب خاں صاحب ہمہ روانہ
 شدہ بود - خود برائے رخصت در خانہ رفتہ بودند - کہ
 شاید یک پاس روز برآمدہ خود ہم روانہ شدند - یعنی دیرروز
 کہ پنج شنبہ تاریخ پانزدہم بود - خاں صاحب مع الحیر از
 لکھنؤ روانہ پرگنہ شدند + و دیگر آئیکہ من ایں وقت تنگ
 وقت بودم - از ایں سبب بہ ماہیں ارتقا و تزییدہ شد -
 بعد ازیں خط طویل خواہد رسید - از تفصیلات حضور چہ
 عجب کہ وقت روانگی خود ہر جا کہ بدولت و اقبال تشریف
 برند شما را نیز در رکاب خود سرفراز فرماہند + زیادہ
 خیریت +

نامہ پنجم

خواجہ خواجگان - ذو النجہ و العلہ - غارین نہال بلاغت
 در زمین انشا سَلَّمَ اللہ تعالیٰ ! بعد اشتیاق مے کہ مافوق
 آں متصور نباشد - واضح باد کہ مکتوب دل نواز مرثوم
 بہشت و یکم شہر حال بصاحب آدم جالیوس زماں بقراط
 دوراں حکیم اعلیٰ خواجہ محمد خاں صاحب رسیدہ نشاط بر
 نشاط ارزانی داشت + صاحب من ایں خط ہفتم است -
 کہ بشما نوشتہ مے شود - دریں مدت ہمگی دو خط صاحب

رسیدہ است۔ خط در ڈاک جناب عالی تلمع نے شود۔
 من کہ دو سہ خط رسوائے ڈاک فرستادم۔ سبب این است۔
 کہ در خانہ تلخ الدین حسین خاں نوشتہ بہ ایشان دادم۔
 کہ موقوف عریضہ خود کہ اسعی غلام حسین خاں صاحب روانہ
 مے نمایند۔ بفرستند + معلوم نیست۔ کہ رسوائے این دو خط
 ہم خطے بشما رسیدہ یا نہ + اگر البتہ مے رسیدہ ہیں خط
 مے نوشتید۔ لیکن نے دامن۔ آدم خاں صاحب را چہ بلا
 زد۔ کہ خط نرسانید + خلاصہ ترجمہ پنج مسودہ پیشتر
 فرستادہ شد۔ حالا دو مسودہ حال ہم ترجمہ شدہ مے رسد۔
 وہ یا یازدہ رقعہ دیگر ماندہ باشد + پیشتر در خطہ احوال
 دربار نوشتہ بودم۔ خدا داند۔ رسیدہ یا نرسیدہ +

نامہ ششم

منشی صاحب والا قدر سلکم تعالیٰ ! عجب مسودہ
 نوشتہ اید۔ کہ ملا ٹھوڑی باید۔ کہ درس آں از خدمت
 صاحب استفادہ نماید۔ بشرط فرصت در یک روز تماش
 را مے توانم دید۔ و اصلاح کرد۔ لیکن دریں روز ما کہ
 ضیق فرصت است۔ دو سہ روز خواہ کشید + مختصر آنکہ
 غزل عمویہ شما مے رسد۔ باید رسانید۔ و دو غزل نو کہ
 دیروز چاویدہ ام۔ بخدمت فرستادہ شد + نقل آں بزداہیدہ
 و این کاغذ را نگاہ دارید۔ و بر کاغذ جداگانہ این دو
 غزل و سہ غزل دیگر کہ پیشتر بخدمت رسیدہ است۔
 نوشتہ بگذارید + من از دست رسیدہ جی ریخت یافتہ نزد

شما می آیم - و این کاغذ و آن کاغذ هر دو را خواهیم گرفت +
و جناب آغا صاحب براس شما وقت شام شیر فائوده درست
کرده اند - شاید دو گهر طی پیش از شام برسد - و احیاناً
اگر بقدر چراغان بفرستند - پس تعجیل در طعام بکار
نخواهند برد - و تقریب پختن شیر فائوده این شد - که
شب وقت تواضع شما گفتید - که من چیز نخورده ام -
و من در دست شستن اصرار کردم - باز شما گفتید -
که حاجت بدست شستن نیست - قدری از شیر فائوده
خواهم بنوشید - همین حرف باعث دریافت شدن فزونی رغبت
طنج شریف به شیر فائوده گردید + زیاده خیریت +

نامه هفتم

بلاغت آفرین من ! صاحب کلاں برودن مجله یا دو شنبه
مختصراً خواهد آمد - هنوز مبهم است - تا دوپهر معلوم خواهد شد -
اگر روز دوشنبه قرار می گیرد - محمد جمال باورچی را نزد
شما روانه می کنم - که امروز اسباب ضروری حسب درخواست
خریده و بیاورد - و فردا شام مشغول طنج شود - یا فردا صبح
حاضر شده مواد طنج را سرانجام دهد - و شام بپزد -
و اگر روز مجله معین شد - این جا هم ضرورت طنج
داعی خواهد شد - درین صورت شخصی از اقربای او یا
پسرش که در طنج مثل نامبرده باشد - خواهد رسید -
اطلاعاً بقلم آمد +

نامہ ہشتم

خواجہ عالی جناب من ! مجھ کو دیگر خدمت سے رسد -
 باید گرفت - و مجھ کو اول یہ محکم کالاسی بد بریش مالک
 بہ فقیر رو باید کرد - و چہار روپیہ از مرستم گرفتہ دو روپیہ
 بآں زن کور باید رسانید - و دو روپیہ بہ شاہ علی خاں ارباب
 تخلص باید داد + و از خان مقبور باید پزرسید - کہ خط
 دیروزہ کہ در اہام بارہ رمیزا حاجی صاحب بزدہ بودی -
 یہ کہ دادی ؟ زیادہ خیریت + دوائے مذکور گویے بسیار
 کرد - دو روز خوردم - امروز ترک کردم + آغا رجب
 ایں وقت نشسته اند - یک بہل بہ اتفاق دو کس
 بدوارزدہ روپیہ تا اکبر آباد انفصال یافتہ + ہنہاں دریں
 فکر است - کہ شخص چارمین ہم ہم رساند + اگر امروز
 و فردا ہم برسید - خوب است - و الا ہمیں رہہ کس
 اکتفا و زربیدہ براہ مے افتد + چوں ایں کتاب ہنوز ابتداء
 ندارد - لہذا ابواب و فصول آں را بہ صوغی ممتد تخریر
 نکرده ام - و ثلثیکہ خطبہ و ہرچہ تنج آں نوشتہ میشود -
 آں وقت سوزنیہا چندان دوشوار نیست + زیادہ خیریت +

از انشاء بہارِ عجم

نامہ نہم

جان من ! خواہش نیک یار باد ! آرزو شد میخواست -

کہ اندکے از پشیر پئے رنجائے دُوری کہ بہ او رُو داد۔
 بر زنگارد۔ خامہ رُو سپاہ وید و کاغذ کوتاہ۔ ناچار بدل
 گذاشتہ۔ رنگارنش سرگذشت مے گراید + خوشم بہ راینکہ
 خوشی نامہائے ایشان پئے ہم رسیدند + گناہ بخشید خود
 کہ آرزو کردہ اند۔ شایستگی شامت۔ وگرنہ دریں ہنگام
 کرا سر آں کہ بر سر پھنیں سخن آید + آرمودہ ام۔
 کہ بیک دم ہزار گناہ مے ستم۔ و درے از بخشایش
 نے زخم۔ واسے بر من ! و آفریں بر ایشان ! آرموگار
 جہانیاں ہموارہ۔ بریں دانش دارد ! بخدا ! کہ بستگی
 از آں شائستگی کردار نے داشت۔ و تا بزیست نخواہم داشت +
 پچوں ماہے چند بر آمد۔ کہ از خوشدے خود آگاہ نداشتند
 گوئند شکر رنجی رسیدہ بود۔ کہ شنبہ پز خامہ را از شاہراہ
 نامہ رنگاری باز داشت۔ آنگوں کہ پئے بہ رکیبہ بردید۔ و
 تن بہ رنبار دادید۔ رنگارے از خوشدے ایشان بہ تختہ
 دل رنگاشتہ۔ کہ گاہے ناپدید نہواند شد +

ابیات

از گناہست ہمہ گذر کردم | کینے تو ز دل بدر کردم
 شاد مے باش و یاد مے آور | دوستان را بہ مؤدے خوشتر

نامہ دوم

خوشی انگور رسید۔ شیریں کام گردانید۔ خوشامیو
 کہ پارسیاں از رُوسے بزرگی ریش بابایش دانند۔ و تازباں

بہ جان و دل فخر پیش خوانند خوشه اش را خوشیہ پزدویں توان
 خواند۔ اگر از دانهای پزدویں شیریں جان بخش بر آید و ہر
 دانہ اش را گوہر یکتا باید شمرد۔ اگر آب گوہر مستقی
 افزاید و از نزاکت پوشش سواران آب ہموارہ در گرداب
 شرم سرگردان۔ و از رشک شیرہ اش لب شیریں دہن
 ہمیشہ زیر دندان و نامش را اگر بر زبان گردانند۔ زہر
 یابند۔ تا بہ پزدویں چشمش نگزینند۔ بیچ نہ بینند و آویز
 گوش خوبان است۔ کہ از زمرود ساختہ آب مروارید درو
 پڑ کردہ اند۔ و یا گوہر دل پاکان کہ از ہوا و ہوس
 پزداختہ می ہنر خدا درو در آورده اند و درختش کہ
 بار دار است۔ پھول بار نہد۔ دخترے نراید۔ و آن دختر
 ہوش از سیر جانے مہاید و خموش گفت آنکہ گفت۔ بیت
 تاک را سیراب ساز آے ابر نیساں در بہار
 آب تائے می تواند شد چرا گوہر شود

نامہ باز و ہم

اُبھائے نغمہ پُر مغز فرستادو آں مہرباں رسید۔ کام
 جان را شیریں گردانید۔ وہ ! چه میوه کہ گلش مولا است
 و بارش انبیا۔ دیدن مانند این شیریں پیکرے ندیدہ۔ و شنیدن
 در بیچ شیرینی این گوئے مزہ نشنیدہ۔ **ابیات**
 ز سبزی بہر زمرود لب گشادہ | بہار تازہ در سبزی نہادہ
 زہے مخمے بکشت کار کشتند | کہ زیر پوشش مومے سرشتند
 برنگ دردمنداں زرد مخصار | نگاہ پختگی سازد نمودار

چو شیریں پیکرش خُجُباں بدیدند زبے خوش چنته کارے زرد رُوئے	بصد خواہش لب او را کیبند که دارد دوستش هر تازه خُوئے
نمود شیرین و فرمادی نماید	کسے را این سخن بادرنیاید

نامه دوازدهم

فرد

دشمن زندگیت موبے سفید رُوئے دشمن سیاه باید کرد
از داروئے شنیده شد که نزد شماست - و پیر را جوا
مے سازد - هر چند خواہش را این گوئد دارو درخواست سیاه رُوئے
است - مگر بسخن آنکه سیاهی اگر همه گناه است پیراں
بسفید رُوئے مے خزند - و پیدی اگر همه نیکی است به موبے
روا ندارند - اگر اندکے برائے دوست فرستاده شو - هر آینه
رُوئے را سیاه نموده هر موبے را به سپاس گذاری گماشته آید +

بیت

پیرانه سرم سر جوانی دارو
اے تازه جواں پیڑ خدا بخشه ده

نامه سیزدهم

بیت

از نامه تو پیدا موبے نوازش آمد
شاید بکنر کارم پشماں رسیده باشی
نامه دل نواز از جاں رسید - هر موبے تنم گردد نوازش

گروید + در مجتنبی رهنه بانے رک پاس رهنر تواند داشت -
چشم دوخته نمود - در دیده نئے آمد - گُلان مجزوم - رک
نیافریده اند - رک ستایش گرامی گوهر گوش شنیدن شد -
خواستم - رک آرزوے دبیز بخامه سپارم - از آن شو پیشگامی
رفت - شنید بریده رسید - آنکوں دل نئے شکنجه - یا گامے
چند پیش رهنه یا دشتری رهنه - رک نمود رسم +

نامہ چہار دہم

فرد

ریامود ز پا پوشت رو بے پا نوازی را
کسے کو پا رهنه در راہ بخشش از سر سامان
مجتنب پا پوش رک از راہ بے پا نوازی برائے پا رهنه رهنه راں
پیر و خالساے پا براہ رهنه نمود - از ہنگامان توان
پیشگامی بخشید - چوں رسید - اگر باد پائے خامه مانند رهنه
روزگار بہ ہمنہ رشتابی شب و روز گزشت نماید - از گشتادگی
میدان رساں آن بخشش بے پایاں گامے نہ رهنه باشد +

نامہ پانزدہم

از من بر من رهنه بان تر - نامہ گرامی در ہنگامے رک
دیده در رکیں نمود - رسید - برائے کاریکہ رهنه شد - بے آنکہ
از آن شو چشمکے رود - پیش رهنه است - و ہنوارہ ہمیں
آرزو رک کوششم رگہ از کار بکے گشتاید - و کارے از

دشتم آید۔ کہ آفریں و ستایش را شاید + پس از چندے
بخت بکام مے شود۔ رشتائی نگنید +

نامہ شائز و ہم

در ہنگامے کہ بادِ فیروزی از ہر سو مے وزید - و
گلابانگِ فرخی و کامرانی بگوشِ جہاں و جانیباں مے رسید۔
پیکے بادِ رفتارِ مُردوۂ فیروزے فیروزِ گڑھ رسانید۔ دوکانے
سپاس بدگاہِ داور بجا آورده نشاویانے شادی بلند آوازہ
ساخت + کاریکے دریں کارزار از دستِ آلِ شیرِ بیشہ
جوانمردی آمد۔ رُوکشِ کارنامہٗ رستم و اسفندیار است۔
فیروزی بخشِ دلیراں پس شکونِ فرسخ را آغازِ کار مے
سجیدہ گزداناد ! **قطعہ**

خوش کارنامہ ایست کہ آمد بھئے کار | پس کار از تو آید و مزداں چہیں گنند
یابند دستِ گر بہ سچنِ خنجر و کماں | بر دست و بازو مے تو ہزار آفریں گنند

مکتوبات بطرفِ خرداں

از رُتعاتِ میرزا غالب

رُقعہٗ اول

نورِ دیدو غالب آشفته نوا یوسفِ میرزا کہ چہ گویم از

رقعتش بر من چہ رفت - فرا رسیدہ باشد - کہ ہرزہ رہ
 بُریدند - و سِرِّج رہ روی کشیدند - جَدِّو مابعد وُ خود را
 بہ فرسخ آباد نیافتہ باشند - ہارے سعادتے کہ در غمگساری
 و خدمتگارگو خال فرسخ خال اندوختہ اند - مُفت ایشان
 است + میر ہندی کہ بہ بجے پور رقتہ اند - و یار عزیز
 یوسف علی خاں کہ در بنارس جا دارد - سلاہما بہ شما
 از مغال مے فرشتند + کاش بیابید - کہ تا آں ہمہ کہ رزق
 من فراہم است - از من رہستانید + نامہ شما بہ من
 رسیدہ است - و رایی کہ من مے نویسم - پاسخ آن است -
 زہار با مردم آں شہر میاویزید - و طرح ستیزہ مرزید -
 گفتار موزوں کہ آں را شعر نامند - در ہر ول جایی
 دیگر - و در ہر دیدہ رنگے دیگر - و سخن سراپاں را
 ہر زخمہ جھنیشے دیگر - و ہر ساز آہنگے دیگر دارد - از
 دید و دانست دیگران چشم پوشید - و در افروں آگاہی
 خویش کوشید - اسد اللہ غالب +

از رُقعاتِ میرزا قلیل

رُقعتہ دُوم

خواجہ امامی صاحب سلم اللہ تعالیٰ ! دیروز رُقعتہ
 رسید - و مضمون دریافت گردید + البتہ رُقعتہ کی
 خالی از مزہ نیست - برائے اینکے خوانندہ را ازال لذتے

دست دهد - باری طریق نوشته شد - و بیشتر این حرکت
 به ایمان عمومی شماست + آدم بر ذکر دیگر - به تاریخ
 هفتدهم سه گهری شب گذشته رکاح بر میر تقی خوانده
 خواهد شد - به جناب قبله و کعبه یعنی جلا انجید خود عرض
 باید کرد - که بر روز یکشنبه مرستم را برای منند خواهیم فرستاد
 پوشیده نماند - که در رکاح زیاده از سه آدم - که یک
 از آن حاجی کربلائی صاحب هستند - خواهند نمود + خلاصه
 این که فردای رکاح بر موصوف و زوج اش زعفرانی پوش
 خواهند شد - و به تاریخ رشت و دوم رستم ساجی به عمل
 خواهد آمد - و فردای آن چنانندی - و رشت و چارم یعنی
 شب رشت و پنجم مجلس عروسی مرتب خواهد شد +

مرقعہ رسوم

بلند دستگاه من سلامت ! ازین غزل شما معلوم شد -
 که طبیعت شما موزوں و مناسب با فن شعر است - لیکن
 بسیار متوجع این نباید بود - چرا که لذت این بے پیر
 آدمی را از تحصیل علوم شریف باز می دارد - کم کم
 گفته باشید - مضایقه ندارد - و فنی که قدری عربیت بهم
 خواهد رسید - و در صحیح و غلط قوت مجتهد پیدا خواهد شد -
 آن وقت تعلیم اسرار این فن بهم به عمل خواهد آمد + این
 هر دو خط را حواله میاں امیر محمد که آن شب از بانه
 آمده بودند - هرگاه بیایند - باید نمود - یقین است - که
 برای گرفتن فرمایش میرزا مغل خواهند آمد +

رقعه چہارم

خواجه امامی صاحب سلمکم اللہ تعالیٰ! دیروز بہاس خاطر
شما در مقدمہ شیخ محمد حسین عرضی بجای معلوم فرستادہ
بودم۔ اگرچہ دستخط شدہ است۔ راقم را از اول
ہمیں گماں ہو۔ لیکن بہاس خاطر شما نوشتہ شد توکری
در سرکار ایشال خیلے مشکل است۔ کسانیکہ ایں سرکار
را ندیدہ اند۔ ہوس دارند۔ و آنہا کہ توکر اند۔ در فکر
توکر بسر مے برند۔ لیکن توقفے کہ در توکر توکری رو
مے دہد نہ از سبب بر نیامدن تنخواہ ہشت۔ در انتظار
بر آمدن تنخواہ اول تنخواہ دیگر جمع مے شود۔ بیچارہ ایں قدر
پول بخانہ ندارند۔ کہ از تنخواہ دشت بردارند۔

رقعه پنجم

نستیرین تو بہار انشا پرورداری و عند یلیب شاحسار
بذلہ طرازی حفظکم اللہ تعالیٰ! یقین مکی است۔ کہ یغور
آمدن فقیر بہ ایں طرف ہم شغل فارسی بطور خود باعمو
شفیق داشتہ باشید۔ من ہم در دورہ روز مے رسم۔ لیکن
خدا کند۔ کہ باران پابستہ۔ گزو و غبار سہل است۔
و آتا در کوچہاے نکھو راہ رفتن خیلے دشوار خواہد بودہ
آدم بر مطلب۔ چار انار و یک ناشپاتی و یک رہی و
چند دانہ انگور و چند تا ٹوبانی و قدرے ریشہ و کشمش
کہ از محصور برائے من آمدہ بود۔ بچشم نزد شافرسادہ شد۔

باید که بطور مناسب میانبر خود را حصه خود بگیرد + زیاده
خیریت + مکرر آنکه بعد تمام نمودن رقعده ایک رکابله کیده
که سیزده سیده دارد - هم عنایت شد - ایما هم می رسد +

رقعه ششم

خواجہ امامی صاحب سلمکم اللہ تعالیٰ ! بعد اشتیاق
مخفی فائدہ - کہ از دیروز در محب ریگستان اُفتاده ایم -
کہ هیچ ہم نے رسد - امروز مقام است - فردا گنج -
لیکن مقام امروزہ دریں ارض ذات الرمال بر من ناگوار
است + چُنکے مار بر آمدہ بود - پیادہ گشتند + دیگر آنکہ
چُنچ روپیہ بدست ہمیں آدم می رسد - رگفته پیش خود
نگاہ دارید - و ہر گاہ مردم معلوم ریاید - باید داد کہ بچاہ
به مصرف خود در آرد +

رقعه ہفتم

عزیز از جان من ! پریروز یک خط راجعہ عموم صاحب
شما نوشته در ڈاک رسانیدہ ام - یقین کہ رسیدہ باشد
یا برسد - در ہماں خط سطرے چند برائے شما ہم است -
ملاحظہ خواہید کرد + حالا از طرف عبارت شما خاطر فقیر
جمع است - لیکن اندک خط پیدا باید کرد - کہ رو برائے
تخصیص ہمیں معمور است - و فتنے کہ خط پیدا شد - خط
گجا - و بدانید - کہ بہترین علوم و علم تحصیل معاش و
ہم رسانیدن ترغیب در امثال و اقراں است - خوشا وقت

فردی بیکه بزورِ بازو حق والدین ادا نماید - از اظہارِ شُما
 مے بارد - کہ چیزے خواہید شد - بہر حال از فارسی حرف
 زدن دشت بر نخواہید داشت - کہ راین دولت نصیب ہرکس
 نھے شود - و دیگر چیزے از کتاب حاصل مے توان کرد -
 راین بغيرِ صحبت دشت نھے دہد - ہرچند مشکل است -
 برائے شُما پُر آسان است - زیرا کہ تشویداتِ شُما ہمہ
 روزمرہ است - آرخہ در خطوط مے نویسد - ہمیں در
 حرف زدن بکار برید - حالہ ہم فارسی شُما قابلِ مذمت
 نیست - راین قدر ہشت - کہ کم حرف مے زید - و در
 حرف زدن دم بند مے شود - راین خوب نیست - روانی از
 ہمہ چیز ہنتر است + امروز دریں جا مقام بود - فردا
 ماہیم و کوچ پیشتر + زیادہ خیریت +

از انشاء بہارِ عجم

رقعہ ہشتم

عزیز من ! از رستم پڑہیز و از آزارِ مزوم گریز کارے است
 سترگ - چہ ہر گاہ رستم کار از زور و رستم در ماندہ تمش گیرد -
 بیشتر رستم رسیدہ نگذارد - و کمتر بہ بہانہ دیگر از پا در آرد +
 سب تازی کہ آہو گیر گردد دیگر آہوش چوں ریزہ گردد

رقعہ نہم

برادر من ! دریں سراے ناپائدار خوابے کمں و آبے

مخواه - کہ دے نیاسائی - و اندکے سیراب نشوی - ناکے بزدار -
 کہ بکار آید - و کارے کن - کہ پیشانی نہ زاید - ہرچہ دیر
 نپاید - و بشتگی را نشاید - جہاں رُوزے چند - انجام کار
 باخداوند - از ہمہ غنیمتہ بہ او پیوندد - و دل از ہمہ
 بزداشته بہ او بند +

رُقعہ دہم

ناز پرور من ! کاہ پارینہ بزباد دادن از پائے مزدی
 دور است - و از باد فروشی نزدیک - اگر دشتے باشد - در
 آستین دارند - بروزگار بکار آرند +

رُقعہ یازدہم

عزیز القدر ! از نوشتہ کوتوال جہاں آباد دریافت شد -
 کہ تنے چند خانہ بدوش گنہم نامے بھ فروش بہ پیرایہ
 دزدیشی آراستہ و بسجیدگی و آراستگی پیرااستہ در بازار
 فرود آمدند - و بزبان آرائی و جادو بیانی دل باشندگان
 آں جا بدست آوردند - از پیدا و پنهان ہمہ آگاہ شدند -
 آنگاہ پیشہ نمود فرا گرفتند - روز ما بروش مردان خدا
 مے پردازاغتند - و شبہا بدزدی مے ساختند - در اندکے
 اندوختہ مردمان گرفتند - و رفتند - باید کہ پئے آٹھا
 شناختہ گرفتار سازند - اندک نوشتہ را بسیار دانند +

انتخاب از سکندر نامه

خراج خواستن دارا از سکندر و جواب دادن او

که بیداد نتوان ز بیداد رشت
که هم دیویر خانه است و هم غول راه
بجز ده رفیقند به ساغر برد
شود سیل و آنگه بدیبا شود
درم بر درم چند باید زنهاد
همان گنج نامحذره را محذره بگیر
سراشام در خاک ہیں چون نشست
کز و گنج قارون فرو شد بگل
چه آمد بجز مزدون نامراد
که ماند از قفای تیر زن دورشت
چنین گفت کان شاه فیروز بخت
بر آسوده بود از هوشهای دهر
گے پڑھے کزد و گاہے زنی
خرمقد مونس خرد خویش او
سجن شد بے بر نمطهای تنگ

دیا تا ز بیداد شویم دست
بچه بندیم دل در جهان سال و ماه
بجای دام خویش از تو بکسر برد
چو باران که بنمیک مہتیا شود
رنیا تا محترم آنچه داریم شاد
رنشکے ہما بر گزر کردہ بگیر
از آن گنج کاورد قارون بدست
چہ باید زنہادن بریں خاک دل
از آن خشت زترین شداد عاد
دریں باغ رنگیں درختے زلفت
گدازش سخن زیور تلج و سخت
یکے روز فارغ دل و شاد ہنر
میو ناب در جام شاہنشاهی
حکیمان ہمشیار دل پیش او
ہر نصیبے گامہ از بانگ چنگ

بہر مجھ سے کہ شہ سے نشانہ
 درخشاں شدہ سے چروشن و خوش
 دماغ نیوشندگاں سرگراں
 سرشک قدح نالہ از غمناں
 زہے زخم کز زخم چوں شکر
 درآں ہزم آراستہ چوں بہشت
 سکندر جہاں جوے فروخ سریر
 ز دارا در آمد فرشتاد
 چو مختار پرستان پرستش نمود
 چو کرد آفریں بر جہاں پہلواں
 ز دارا درود آوریدش شغفت
 کہ چوں بود کز گوہریش تخت و تاج
 زبونی چہ دبی تو در کار ما
 ہاں رشیم دیرینہ را کار بند
 سکندر ز گزنی چنل بر فروخت
 کہاں گوشہ از روش خم گرفت
 چنل دید در قاصد راہ سنج
 زباں چوں بگزی بر آہفتہ شد
 فرو گفت لختہ سنجہاے سخت
 رکرا در زخرد راے باشد بلند
 زباں کو بگزی صبری کند
 سخن گزچہ با او زمازہ بود
 چہ خوش گفت فزائیش میں

ہمیش درختے دروے نشانہ
 قح شکر افشان وے نوش بخش
 ز نوش مے و روو رامش گل
 رواں کردہ از دیدہ روو چوں
 شود روو چشکے بدو روو تر
 گل افشاں تر از ماہ از دی بہشت
 رشتہ چہ بر چرخ بدو ہمیش
 سخن گوے روشن دل آزاد
 ہم او را وہم شاہ خود را ستود
 شہیدہ سخن کرد با او رواں
 ندادہ خراج کمن باز مجتہت
 ز دزگا و ما وا گرفتہ خراج
 کہ بزدی سراز خط پر گاہ ما
 مکن سرکشی تا نیابی گزند
 کہ از آتش دل زبانش بسوخت
 ز تندی بپیش گویندہ را دم گرفت
 کہ از جوش دل مغزش آمد سنج
 سنجہاے ناگفتنی سنجہاے شد
 کہ گوید خداوند شمشیر و سخت
 بگوید سنجہاے نا سودمند
 ز دوری کن غیش دوری کند
 بگفتن ہم از گفتنش بہ بود
 زباں گوشتین است و تیغ آہنیں

که گوید هر آنچه آیدش بر زبان
 گذارش چنین کرد از آن سر نوشت
 ز یونان شده پیش دارا خراج
 برده خایر زر خدا آفرید
 که رینده را تازه کرد نشاط
 خراج کمن گشته را یاد کرد
 که نتوان رستد غارت از من شیر
 شد آن مرغ کو خایه زترین نهاد
 بساط دیگر ملک را تازه گشت
 گم صلیح سازد هجاں گاه جنگ
 بشمشیر با من سخن گوید و بس
 نیارد سر تخت تو زیر من
 چنان جهاں بر تو بگذاشتم
 را کمن مرا در چنین گوشه
 بهم پیجی با تو رزم آورم
 بجوش آورم سینه گزم را
 چه سرا بگردیم در اقصای رنگ
 چه گردن کشاں را سر انداختم
 چه ز نهاریاں چوں فرستد خراج
 سخن چوں زیر مضر آراستن
 بدین پای باید ز من مایه خواست
 خرابی میاور در ایراں زمین
 کمن ناسپاسی در اں مال و گنج

نماند بخود بر کس بهر زبان
 گذارده پیرے کیانی سرشت
 که دلتیک از گوهر تیغ و تاج
 در اں گوهرین گنج بن ناپدید
 منقش یکے خضر وانی بساط
 چه قاصد زبان تیغ بولاد کرد
 بدو بانگ زد شهنیار و دلیر
 زمانه دیگر گوید آید نهاد
 سپهر اں بساط کمن در نوشت
 به سال گوهر خیزد ز سنگ
 بگردن کشی بر میاور نفس
 ترا اں کفایت که شمشیر من
 چو من پا رکابی که برداشتم
 تو با آنکه داری چنان توشه
 بر آنم میاور که عزم آورم
 بیک میاورم رزم و آرم را
 مگر شه نداند که در روز جنگ
 بیک تاختن تا کجا تاختم
 کسے کارمغانی دهر طوق و تاج
 ز من مضر باید ز رخا شدن
 بدین پایگاه مرا تا گشت
 میثاق رفته میفرمود رکب
 ترا مکه آسوده بے داغ و رنج

مشورال محمود کامی ایام را
 ز من آنچه بر ناید آنرا نخواه
 فرستاده رکیں داستان گوش کرد
 سوتی شاه شد داغ بر دل کشان
 فرو گفت پیغامهای درشت
 چو دارا چوای رسکدر بشنید
 به شندی پیک داستان یاد کرد
 که بے رسکدر را چه یارا نمود
 درختی به و گفت اندر آن زهر خند
 فلک دین چه عظم آشکارا کند
 رسکدر نه خود گر بود کوه قاف
 چنان پیش را به جنگ عقاب
 سبک قاصدے را بدز گاو او
 یکے گوے و چو گال بقاصد میبرد
 در آموختش راز آن پیشکش
 سوتی روم شد قاصد تیز گام
 ز ره چوں بر آمد بر شاه روم
 سر افکنده در پاییز بشدگی
 تختتیں گرہ کز سجن باز کرد
 که فرمانروایان حاکم جاں شدند
 چه فرمانده شاه فرمود راسے
 رسکدر پدارتست کاک عقد نواه
 به پیغامه گرفتار پیادور پیام

قلم در کش اندیشی خام را
 چنان باش با من که با شاه شاه
 سخنهای خود را فراموش کرد
 رشتابنده چوں بزی آتش فشان
 کرد سوز و جن را دو تا گشت پشت
 یکے دور باش از جگ بر کشید
 کز او شد بیوشده را نوبی زرد
 که هم رسکدر نام دارا نمود
 که افسوس بر کار چرخ بلند
 که رسکدر آهنگ دالا کند
 که باشد که با من شود هم مصاف
 کم از قهر دال پیش دریای آب
 فرستاد و شد چشم در راه او
 قاصدے را از سجن نا شمرود
 بدان تعبیه شد دل شاه خوش
 ز دارا پیویخته با خود پیام
 فرمود زنده شد بهنجو آتش ز موم
 نمودش نشان پرستندگی
 سخن را بچونی سر آغاز کرد
 فرستادگان بنده فرمان شدند
 که فرمان فرمانده آرم بجای
 پیام درشت آورد از نزد شاه
 پیام آور از بند رکنشاد کام

متاعیک در مینگو خویش داشت
 چه آورده پیش رسکندر نهاد
 ز چوگان و گوس اندر آمد نخست
 وگر آرزوی بسزد آیدت
 همان عجب نا شمرده نشانده
 رسکندر جهان داور هوشمند
 مثل زد که هر کو گریزد ز پیش
 مگر شد ازان داد چوگان بمن
 همان گوس را مزد اختر شناس
 چه گوس زین شاه ما را سپرد
 چه زین گونه کرد آں گذارش گری
 فرد ریخت عجب بصحن سراس
 بیک لحظه مژغان درو تاختند
 جوابیست گفتا درین رهنمون
 که گر لشکر از عجب انجخت شاه
 پس آنگه قفیزه سپیدان خورد
 که شه گر کشد لشکر به قیاس
 چه قاصد جواب چنین دید سخت
 به دارا رساند از رسکندر جواب
 بر آشفت ازان بزرگی شاه را
 جهاندار دارا پداں داور
 ز چین و ز غارزم و غزنین و غور
 سپاه بهم کرد چوں کوه قاف

بر آورد و بیک فرا پیش داشت
 به پیغام دارا زبان بر گشاد
 که طفلی تو بازی بدین کن درشت
 ز بیهودگی دل بدزد آیدت
 کزین بیش خواهم سپه بر تو راند
 درین فالها دید فسخ بند
 چوگان کشیدن توان صوبه پیش
 که تا زو کشم ملک بر خویشتن
 بشکل زمین می زند در قیاس
 بدین گوس خواهم ازو گوس مزد
 بکنج در آمد در آں داور
 طلب کرد مژغان عجب ربا
 زین را ز عجب سپردا نقشه
 چه روغن که از عجب آید بر من
 مرا مژغ عجب جور آمد سپاه
 پاداش عجب بقاصد سپرد
 سپاه مرا هم بدیشان شناس
 به پشت خر خویش بر پشت رخت
 جوابه محکو بگیر چوں زهر ناب
 که محنت قوی دید بد عیاه را
 طلب کرد از ایرانیان داور
 زین آهین شد ز نعل مستور
 همه سنگ فرسا و آهن رنگاف

چو عارض شمای رسپه بر گرفت ز جنگی سواران چابک رکاب جاسخوے چوں وید کز لشکرش رسپا ہے چو آتش سوئے روم رائد به ازمن در آمد چو دریایه میشد زپس بر زپس تا باقصای روم علف در زپس گشت چوں عجم پیل شاه گر آفتابی کند پیا ساقی آن راوق روح بخش من او را خورم دل فووزی بود	خروماند عقل از شمشیر و ن شکفت به نهصد هزار آمد اندر حساب ہے موج دریا زنده رکشورش عجا او شد آن بوم را بوم خواند صبا را شد از گزود او پایے گشت به جوشید دریا بلر زید بوم ز نعل ستوران پیکانه شمش بهر جا که تابد خرابی کند نکام دلم بر فشان چوں درخش مرا او خورم خاک روزی بود

تزیب کردن سکندر لشکر را بحرب دارا

چه نیکو متابعت کار آگهی بعالم کسے سر بر آرد بلند به بازی نه پیماید این راه را نیکند از آں آلت از بار خویش میفکن گول گزچه عار آیدت خدے بر گریوه ز سختی زمرد گذارند و شرح شاهنشاهی که دارا چو لشکر به ازمن کشید نبود آنگه راسکندر از کار او رسیده ز نهاریاں خیل خیل شیخون دارا در آمد ز راه	کزین نقد عالم صبادا نئی که در کار عالم بود هوشمند نگه ندارد از مژد بنگاه را کرد زوئے آسان کند کار خویش که هنگام سرما به کار آیدت که از کارلی مجل با خود ببرد چنین داد پذیرنده را آگهی تو عفتی که آمد رقیامت پذیرد که آرد رقیامت به پیکار او که طوفان بدتیا در آورد سیل ز پولاد پوشان زپس شد سپاه

پشوپندو گفت بد خواه مست
 برو شاه گر یک شیخو گند
 رسکندر بخنود و وادش جواب
 ملک را بوقت عنان تافتن
 پشوپندو دیگر آغاز کرد
 که آفرای شمریدن توان در قیاس
 رسکندر بدو گفت یک تیغ تیز
 یکے گزگ را کو بود خفتمناک
 رسپ را جواب چنان از خمد
 خبر گزم تر شد ہے ہرزباں
 رسکندر چو دانست کاک شد تیغ
 فرشتاد تا لشکر از ہر دیار
 ز مضرو ز افریجہ و روم و روس
 چو اقبوہ شد لشکر بیکراں
 خبر داد عارض کہ ششصد ہزار
 چو شد ساختہ کار لشکر تمام
 نشستند بیدار مغز ان روم
 شہ از کار دارا و پیکار او
 چنین گفت کاین نامور شہزیار
 چہ سازیم تہذیبش از صلح و جنگ
 اگر بر نیاریم تیغ از نیام
 وگر تاج بستانم از تاجور
 کیاں را گے از منک بیروں سگم

شب و روز غافل شد آنجا کہ ہشت
 ز ملکش ہانا کہ بیروں گند
 کہ پشماں نگیرد جاں آفتاب
 بدزدی نشاید ظفر باغمن
 کہ دارا نہ چنداں سپہ ساز کرد
 کسانیکہ ہشتند لشکر شناس
 گند چرم صد گاو را ریز ریز
 ز ریشیارسے گوشتنداں چہ باک
 پسند آمد از شہزیار بلند
 کہ آمد بروم از دلمے دماں
 بہ تندی بر آمد ہے ہزقی تیغ
 روانہ شود بر در شہزیار
 شد آراستہ لشکرے چوں عروس
 عدد خواست از نام نام آوراں
 بر آمد دلیران مفرد سوار
 یکے انجمن ساخت بے رود و جام
 بھر ملک نرم کزدند موم
 سخن رائد و پیچیدہ کار او
 کہ ہشت بر مجتہدین کارزد
 کہ آمد باو بیزش ایں کار تنگ
 بدزدی ز ما بر نیارند نام
 بہ بیداد خود ہشتہ باشم کمر
 من را بس رہزنی باکیاں چوں غم

دترسم کہ اختر بنیں تیرگی
 چہ تیزیر باشد دیں شمع و راه
 باندیشہ تحب و راسے صواب
 جانبدیدہ پیران بیدار هوش
 پیاوخی گشادند یکتسر زبان
 کہ سرسبز باد آں ہما بوں درخت
 بہ تاج و بہ تختش جہاں تازہ باد
 ہمہ یایے تو ہست چوں دیں درخت
 ولیکن ز فرمان تو بگذریم
 چنان در دل آید جانبدیدہ را
 کہ چوں رکنہ وززد دل رکنہ خواہ
 تو نیز آتش رکنہ را بر فروز
 تو بسوز نوی خضم بید کمن
 کمن باغ را وقت تو کردن است
 بدیباے ایں دولت تازہ عنہ
 بداندیش تو ہست بیدادگر
 چہ باید ہراسیدن زان کسے
 فلم در کش آدین بیداد را
 ز خضم تو چوں مملکت گشت سیر
 تنورے چنیں گزم در بند ناں
 گچا شاہ را پائے مارا سر است
 تناسے شہ را کہ بر ہم زند
 برآں ختم شد رخصت رہنمون

بداندیش ما را دہد چیرگی
 کرد کار بر ما نگردد تباہ
 پدید آورید ایں سخن را جواب
 چو گفتار گویندہ کردند گوش
 دغا تازہ کردند بر مرزبان
 کہ نامش بلند است و عروش سخت
 سر خضم او تاج دروازہ باد
 درستی چہ باید ز ما باز جست
 بجز راہ فرمان تو نشیریم
 ہمہ زیر کان ہستیدہ را
 ہمہ خار و خشت در آید ز راہ
 کہ فرخ مجود آتش رکنہ سوز
 گچا سر کشد بید با سوز
 نواں را حساب درو کردن است
 عروس جہاں را بر آراے ہند
 بہ ہیچہ رعیت ز بیداد سر
 کہ دارد ہم از خانہ دشمن بے
 رکفایت کن از خلق فزاید را
 بخضم افگنی پائے در نہ ردیر
 رہ انجام را گزم تر کن رعاں
 دے کہ کزین داورسی برتر است
 کرنا زہرہ باشد کہ ایں دم زند
 کہ شہ پیشدستی نیارد بخوں

نگهدارد آرزوم تخت کباب
 رسد هر چه در محکم راین داور
 بدستور رسته رخصت راشتال
 یکم روز کز گز و دوش روزگار
 بفال همایون بترتیب راه
 دغان تاب شد شاه فرود جنگ
 ز شمشیر پولاد چو شیر مست
 رسا به چو زنبور پر نقشستر
 ز شاها باز جشت از دوش بلند
 بوخته که آن وقت سازنده بود
 بیه بر تنه از کایانی دوش
 صحرای سنون به پنجه ایش
 برو اژدها پیکر از حربه
 زده بر سر از جعد برهم کلاه
 بفرسنگها نمود پیدا ز دور
 شد آن اژدها با چنین لشکر
 جهاں کرد ز آشوب خود گردناک
 ازین گز به گوی خاک تا چند
 جهاں یک نوال است پیچیده سر
 فلک بر بلندی زبیر در مغاک
 نبشته برین هر دو آلوده طشت
 زبیر گر بضاعت برین آورد
 نیفتد درین طشت فریاد کس

مخزن رسی اول نه بشد رسیاں
 ز لشکر کشاں یافت آن یادری
 بلشکر کشی گشت همدانستان
 بدست آمدش طالع کامگار
 بفرمود کز جا بچنبد رسا
 رسیاں بسته بر کین بدخواه تنگ
 بکشور کشائی کلید بدست
 ز غوغای زنبور هم بیشتر
 که ماند از فریادین فریاد منده
 فلک دوشاں را نوازنده بود
 بمخوق بر زد پرنده بنبفش
 بخون چکر یافته پذیرش
 که دیننده را زو برآمد نصیر
 چو بر قلعه کوه ابر رسا
 عقاب رسب پر و بالش ز نور
 بر سر چنان اژدها پیکر
 ز بهر چه از بهر یک مشت خاک
 بشیری نوال کردنش گزید
 درو گاه حوا بود گز چکر
 یک طشت نوال شد یک طشت خاک
 ز خون سیاوش بیه سرگذشت
 همه خاک در زبیر نوال آورد
 که بر بسته شد راه فریاد رس

چو فزاید را بر گلو بسته راه
 به ار پرواز خود حصاره گیتی
 بهیا ساقی آن آتش توبه سوز
 بهنجس قزوئی دلم خوش بود
 گلو بسته به مزه فزاید خواه
 بخاموشی خویش کاره گیتی
 به آتش گره مغز من بر فروز
 که چو شمع بر فروزم آتش بود

راي زدن دارا در کار اسکندر با خاصان خویش

خردمند را خوشی از داد دوست
 کس که بدین ملک خرسند نیست
 خرد نیک همنایه شد زان بد است
 چو در گوی نادر و دامن زنی
 درین ره کس خانه آباد کرد
 تو نیز از زنی بار گزند ز دوش
 چو دنیا بسزایه خویش باش
 بهمنایه خویش تا زود مرگ
 چو پیل ز بزرگ کسای خود کار
 گزاید و پیرایه از موبدان
 که پهلوان شاه روم آمد آراسته
 خبر گزم شد در همه مزه و بوم
 بهر خاش دارا سر افراشته
 جهان را بدین مرزده تو روز بود
 پناه خدا این آبار دوست
 بنزدیک دانا خردمند نیست
 که همنایه گوی نادر و دامن زنی
 به از دانتان خرد کم زنی
 که گزند ز بهمنایه آزاد کرد
 ز گزند زنان بر نیاری خردش
 هم از بود خود شود خود بر تراش
 در غمت شو از خویشتن ساز بزرگ
 همه تن شد انگشت و نعل کرد باز
 گزایدش چوین کرد بار خردان
 همش تنج در دشت و هم خواسته
 که آمد پهلوان اژدهای ز روم
 همه آلت داری ساخته
 که بیدار دارا جهان سوز بود

از دژوم و رشور بختبارگی
 ز دارا پرستی منش خاشته
 چو دارا دژیا دل آگاه گشت
 ز پیران روشنیول و رای زن
 ز هر کار دانی برای مومنت
 که بدخواه را چهل در آرد شکست
 چه افستوں در آموزد از رهنموی
 چو در جنگ پیروزیش دیده بود
 نکودش در آن کار کس چارو
 چو دانسته بودند کوسرکش است
 سخنانی کس در نیارد بگوش
 بختی در از زنگی شادول
 فرامرز نامی که از فر و مجوز
 به بیعت در آن انجمن گاه بود
 ثنا گفت بر شاه و بر بزم شاه
 مبدا تپی عالم از تمام تو
 گذشته نیلای من از عهد پیش
 که چون کرد بختش و آهنگار
 که در طالع ملک ماتا به دیر
 رموی آید از روم گردن کشته
 همه ملک ایران بدست آورد
 جهان گیرد و هم نماند بجای
 مبدا که آن مرد رومی نژاد

ستوه آمدند از رستمکاری
 بهتر رسکدر بسیاراست
 که موج رسکدر ز دژیا گشت
 بر آراشت پنهان یک انجمن
 در آن داوری چارو کار مجت
 بد چرخ را چو کند پایست
 که آید ز کار رسکدر رموی
 ز پیروز جنگیش نرسیده بود
 نچزدش غمی بیج غنچوارو
 بسوزندگی گزم چو آتش است
 در آن کار بودند بیتر خموش
 سرے بود نامی ز نام آوران
 تنش جوشه بود و بادوش گوز
 ز احوال پیشینه آگاه بود
 که آباد باد از تو این بزمگاه
 همان مجتیش دور ز آرام تو
 مجتیش گفت بامن در اندیشه خویش
 خبر داد ز آن جام گوهر بنگار
 فرود آید اختر ز بالا به زیر
 زنده در هر آتشکده آتشی
 به تخت کیان بر نشست آورد
 سرانجام او هم در آید ز پای
 درین قالب افتد که هرگز مباد

نیارد دریں رکشور آرام او
 که مقلس بجاں کوشد از بهر گنج
 بیک روم تنها قناعت کند
 بر افشاندن آب ز آتش به است
 نگهدار وزن ترا و بے خویش
 بسکاهن باهن رکیں آورد
 جویں استرے مغزش آرد بریز
 وز آنجا شست رایت بر افروشن
 گر این پایه یابد کند سوزی
 بنزد رخ زر آرنش اندر شیار
 که از نوک خارے در آید بخاک
 میس مجرد گر خورده بینی گنی
 که نمود را گفت سر پیش دار
 پیکرے مزد نگذاشت بر هیچ مزد
 بفرزیه تریں لقمه آرد رشتاب
 چه بهجامه گردد شود جامه کن
 نباید وگر زهر فروزد خواست
 سهی سوز را باشد از وے گزید
 سخن را ورق در نباید نوشت
 بیاد آیدت پند آموزگار
 در چاره را در کف آرد کلید
 بر اسان شد از کاژآں پله لغز
 بسر کوچکی داشت آرزوم را

به ار شاه بر پنج زند نام او
 نباید کزو دولت آید برنج
 فریب فرشتش که طاعت کند
 فریب خوش از خشم ناخوش به است
 مکن تکیه بر زور بازو بے خویش
 بر آتش میاور که رکیں آورد
 اگر سقیم شیری بچفتد ز شیر
 بناموس باید جهاں داشت
 جویں آرش از دعوئے همسیری
 هر آن جو که با زر بود بهیاری
 بسا شیر درنده و ستمناک
 چو با کژوئے گرم رکینی گنی
 بدیش از آن پیش نیش دار
 جهاں آنکس راست کو در نبرد
 گزشتن چو با شیر خاید کباب
 نه بیگانه گر هست فروزند زن
 چه شد جامه بر قهر فروزند راست
 چو بالا بر آرد رگیاو بلند
 ز پیش برزگاں نباید گذشت
 که چوں آزموده شود رزگار
 سگا لشکرے کو نصیحت شنید
 شه از پند آں پیر پالوده مغز
 ولیکن بهشت آتش گرم را

شد از گفتن ران زن خشنماک
 رگه بر زرد بر روی پیوسته را
 دروید چون اژدها در گورن
 که در من چه نرم آهنی دیدم
 نمائی بمن مزدی اهل روم
 بکه بزرگ ساکن غنی باد را
 محققان بازی و کبکال بجنگ
 چه بشدم کمر در مصاف کس
 دلیری کند بر من آل نادیر
 سرش لیکن آنکه در آید ز خواب
 چه من بر سر خست و افسردم
 نمود خایه مرغ سخت و گراں
 که دانست یکس کوکب خست سال
 به اول قدح در دهن آرد به پیش
 بخود رنگ را رهنمونی کنم
 اگر خود شود غرقه در زهر مار
 ز روی کجا خیزد آل دست زور
 بشوراند اورنگ خورشید را
 بتاراج رایدان بر آرد علم
 بشکوه کیان پیش باید نهاد
 سبک ریخت رویه نازورمند
 ز شیران نمود رویا را نوا
 تهیدشت گر مایه داری کند

به پیچید چوں مار بر روی خاک
 کشاد از رگه خشم سربسته را
 بخش که دور افتد از سنگ و زن
 که پولاد او را پسندیدم
 رو کوره آتش بر آری بموم
 براسانی از بید پولاد را
 سر نازینان در آید بسنگ
 که دارم کمر بست چوں او بے
 چه گوید گرازنده با شتر زه شیر
 که شیر از تنش خجوده باشد کباب
 چه اندیشه باشد ز اسکندر م
 نه چوں چنگ و خالینک آهنگان
 شود با جودگان چنین به سگال
 گذارد مشکوه من و شرم خویش
 که پیش زبوناں زبونی غم
 نخواهد رنگ از وزغ زینهار
 که کشتی بر من راند از آب شور
 تنها کند جاس جمنشید را
 برد تخت یکشور و جام جم
 قدم در خور خویش باید نهاد
 که شیر زبیاں را رساند گوشت
 نختد زبیں تا نگذاید هوا
 چو ننگیست کو راهواری کند

تو خود نیک دانی که با این شکوه
 بدست غلامان مشتش دهم
 هرگز برے که از سنگ زبونی کنه
 عقالی که از پشته گیرد گریز
 پشته که نزد ز رودیای پیر
 به بینی که فدا من پیل زور
 که باشد زبونی خراج آدرے
 نشیننده بر تخت گاه کیان
 کرا یارو کز سر غفلت
 گلاو کیان هم کیان را سزد
 من از تنه بمن و پشت کے
 ز رویی تن دروغ راشفندیار
 اگر باز گردد به پیشینه راه
 وگر کشتی آرد بدنیاسی من
 چه وزیا بتلخی جوابش دهم
 از آب انیر عاصی چنان بریم آب
 سنیدنده چوں روستائی بود
 خر از زبیر زریه که پالا کشد
 من آل صید را کرده ام سر بله
 تو آسے مغرور سید سال خرد
 نه چاهک شد این چاهکی ساطق
 چراسی به صحرای افروختن
 کش مجز باندا زو خیمیش پاسے

ز یک طفل رومی نیایم مستوه
 بچوب شایان شکستش دهم
 خر پیر با او خرونی کنه
 گر افتادش هست گو بر خیز
 بسوزاد مغزش بسوزام تیر
 سرش چوں سپارم بشم شتور
 که همسر بود با بلند افسرے
 منم تاج بر سر کمر بر میاں
 ز من جای آبا کنه مجتوج
 دریں خیز تن رومیای کے سزد
 چرا تدم از مجتوج شست پے
 بر آورنگ زریں منم یادگار
 برو روز روشن مگردد سیاه
 سرے بیند افتاده در پاسی من
 ز خاکش رستانم بآبش دهم
 که نارد وگر دشت بر آفتاب
 شکستن به از مومیاں بود
 که تا رخت خرمند آساں کشد
 فتن باز در گردون آرم کنه
 ز گشتانچو خسترداں باز گرد
 کنه کے بکوے در انداختن
 فلک را جانداری آموختن
 که هر چه هرے را پدید است جلے

قبا کونہ در خجڑد بالا بُوَد
 ترا ز پشت پیری از جاسے بزد
 چو پیر کهن گردد آزرده پشت
 ز پیری نمونہ بُوَد پاسے لغز
 ز پیراں دو چیز است بازیب و ساز
 جہاں بر جوانان جنگ آزمایے
 تن ناتواں کئے سواری کند
 سپہ بہ کہ بڑا بُوَد زانکہ پیر
 بہنگام خود گفت باید سخن
 خروسیکہ بے گزوا بر کشید
 زباں بند کن تا سر آری بسر
 سر بے زباں کو بجوں تر بُوَد
 زباں بہ کہ او کام داری کند
 زباں را نگہدار در کام خمیش
 زباں تراؤد کہ شد راست نام
 چو از کام خود گامے آید بروں
 بسا گفتنیہا کہ باشد زلفت
 بگفتن کسے سو بُوَد سخت کوش
 سخن بہ کہ با صاحب تاج و تخت
 چو زان گوئے جندی بے کرد شاہ
 خطر داشت در کار شاہاں بے
 چو از رکنیہ بر فروزند چہر
 ہمانا کہ بیرون شد آتش اشت

ہمانا کہ دزدیدہ کالا بُوَد
 سخن گشتنت از سر راسے بزد
 ز نیزہ عصا بہ کہ گیرد ہشت
 فراموشکاری در آید بمعز
 یکے در ستوداں یکے در نماز
 رہا کن فرد کش تو پیرانہ پاسے
 سلاح شکستہ چہ یاری کند
 سیاہی کند چوں رسد تیغ و تبر
 کہ بے وقت بر نارد نار بون
 سرش را بگہ باز باید بربید
 زباں جھشک بہ یا مگلو گاہ تر
 بہ امت از زبانی کہ بے سر بُوَد
 چو کامش رسد کانگاری کند
 نفس بر مزن مجز بہنگام خمیش
 از آں شد کہ بیروں نیاید ز کام
 ہر سو کہ مجتہد شو کہ سر زنگوں
 دیگر زباں بایدش باز گفت
 نیوشدہ را در نیاید بگوش
 بگویند سخنے نگویند سخت
 پشیمان شد آں پیرو شد ہمدرد خواہ
 کہ با شاہ ہمیشی ندارد کسے
 بفروزند خود بر نیارند زہر
 پاتش در از دور دین خوش اشت

نصیحت موافق بود شاه را
 نصیحت گری با خداوند زور
 چه آگاه گشت آن نصیحت گزار
 سخن را دیگر گویند مبنیاد کرد
 که دارایی دور آشکارا نوی
 که باشد رسکندر که آرد رسپاه
 شرایین گناه آسمان دوخته است
 گلشنی که با کوه سازد نبرد
 درخت کدو تان به بس روزگار
 چه گردد ز دلا بزرگ تاک سیر
 کدو نیست او گردن افراخته
 رسن شود پوسد که باشد گیاه
 چه نوزید مشعل در آرد بباغ
 بهنگام سرسبزه رو باو لنگ
 رگزه ز ابروی خویش برگشته
 با پستی کای عالم بر آرد
 چراغ از بگرمی نیفر و خنجر
 خمیر آمد و آتش اندر تنور
 شکیب آورد بند را کلید
 نه نیکوشت شطرنج بد باختن
 بسا رود کن زخم کردن شکست
 تو شاهی رقیاس تو افروز گنم
 به تعظیم دارا جهان دیده مرد

که از رکنر خالی کند راه را
 بود شمع افکنده در خاک شور
 که از پیش او گزم شد شهرباد
 بشیرین زبان شاه را یاد کرد
 مخالفت چه باشد که دارا نوی
 ز دارایی دولت رستاند گناه
 بتنازه چرخ تو افروخته است
 بسکه توان زو بر آورد گرد
 کند دعوای همسری با چار
 رسن بسته در گردن آید بزمیر
 ز ساقی رگیاه رسن ساخته
 دیگر بار دوش در آفتاب چاه
 پروانگی پیش میرد چراغ
 چگونگی زنده پای پیش پندگ
 که در گوشه بهتر کمان را رگزه
 که در کار گرمی نیاید بکار
 نه خود را نه بزوانه را سوخته
 نباشد ز نال تا دامن راه دور
 شکینده را کس پیشان ندید
 فرس در تنگ زایل انداختن
 که تا زخم رود آید بدست
 حساب تو با دیگران چو گنم
 بسا زریں نمط داستان یاد کرد

جهاندار دارای جویشیده مغز در آل تنگدستی و آتش افروختن طلب کرد کاید ز دیوان در بر دیر نویشده آمد به باد روان کرد رنگ شب رنگ را یکه نامو نغز پیکر نوشت سختنهای از تیغ پولاد تر چه شد نامی نغز پزداخته رسانده نامی خستروان بدو داد نامه چه سر باز کرد بده ساقی آل جام جشید را مے کو فروغش شب زاغ چنر	نشد نرم دل ز آل سختنهای نغز کرد خواست مغز سخن سوختن بکار آورد مشک را بر حیر نوشت آن که دارا برو کرد یاد ببزد آب مانی و از رنگ را بنغزی بکردار باغ ریش زبان از سخن سخت بندیاد تر برو مهر شامه شد ساخته ز دارا به اسکندر آمد دوا دیر آمد و خواندن آغاز کرد شب نیزه رخشیده جویشیده را ستاره عقیقی کند بر پسته

نامی دارا به اسکندر به تهدید و عتاب

بنام بزرگ ایزد داد بخش خداوند روزی ده و دشگیر فرونده کوکب تابناک توانا و دانا بهر بودنی از هر زمان روج را بای یکه را چنان تنگی آرد به پیش یکه را بدست افکند کوه عجب نشاید سر از حکم او تافتن نه آسمان گنه کرد کو رنج یافت	که ما را ز هر دانش او داد بخش پناهنده را از درش ناگزیر مستور کن مردم از تیره خاک گنه بخش و پشیر بخشودنی رخد را در گوشت پیرایه که نان نه بیند در ابلان خویش تسجید میبهد کوه سنج مژ او حاکم که توان یافتن نه سینه نمود آن که او گنج یافت

کند هر چه خواهد برو محکم نیست
 درود خدا باد بر بندۀ
 چه شود است کیس قوم ناخشناس
 بجائے که بد خواه خوبی نمود
 بگو دانستنی زد آن شیر مست
 تو آسے طفل ناچخته و خام ساس
 بهم پنجگی با منت یار کو
 چه کندم بوسی مار خوبی گنی
 اگر کردی راس محوسے ماراں را
 چنانست دهم مالش از تیغ تیز
 بر خشنده آذر باشتا و نژد
 بروم اندر آیم ز گزور سپاه
 به یزداں که آهزمنش دشمن است
 که از روم و رومی نمان نشان
 ترا آں به آسے سرور رومیان
 گر فتم همه آهں آری ز روم
 ز رومی چه بر خیزد و لشکرش
 هر آری بخوار باد و ترنگ
 مگر تیر تیرکان بیغاسے من
 سرت کو که سر بخش دارا گنی
 کماں رشکنی پر دیزنی ز تیر
 وگر نه چنانست دهم گوش تیغ
 حذر کن ز خشم چکر جوش من

که جاں دادن و گشتن اورا کبشت
 که انگلده شد با سر انگلده
 گشتن آفرین را به نفرین رقیاس
 تواضع نمودن زبونی نمود
 که با زیر دشتان مشو زیر دست
 مزن پنج با شیر جنگ آزمای
 سپاهت سجا و سپه دار کو
 که با اژدها جنگ جوی گنی
 وگر نه من و تیغ چوں اژدها
 که یا مرگ خواهی ز من یا گزین
 بخیزد رشید روشن بخیزد بلند
 گنم چشم نور رشید روشن سپاه
 بزرگشت کو خشم آهزمن است
 شوم بر سر هر دو آتش نشان
 که بندی چو بند و بخدمت رمیاں
 در آنگلده ما چه آهں چه موم
 پایست ستوراں برم کشورش
 سجا باشدت بزرگ یک بید بزرگ
 نخوردی که گشتی بغلای من
 به ار پیش دارا مدارا گنی
 زیره در نوردی ز پویشی حریر
 که دانی تو یسپی و کمتر ز یسج
 مباحش این از خواب خود گوش من

بخیزد گوش نقشه زمین زینهار
 در پس شیر گردون جهان چوں گرفت
 تو آنم که من با تو آئے خام نخبه
 ولیک این مثل راست باشد که شاه
 پوره و حقیق از ما بربر کینه را
 نشاید همه سال گزگینه دخت
 مزین رخنه در خاندان کهن
 بر آنم میاور که بختیم ز جله
 بملک خدا داده خورند باش
 بکلاغی ملک کتب در گوش کرد
 بساز انجمن کاظم آمد فراز
 ندانم که دیهیم کیخسروی
 زمانه کما کار سازی کند
 ز خاکس که بر آسمان افکنی
 منم سر درگ سزوراں پاؤ دشت
 طبایح بر اعضاے خود میزنی
 غرور جوانی بر آں آردت
 خلاقم ز تنها ترا کرد پشت
 مرا زبید از خستوران عجم
 بسختی کشی سخت چوں آهمنم
 ز باران سجا ترسد آں گزگین پیر
 ز دارنده نتوان رسند بخت را
 گر راشفت یار از جهان رخت بزد

که چند آنکه خستید دود وقت کار
 که خزگوش با ماه گردون گرفت
 غنم پختگی گردوم آرزوم جوے
 زار وقت خیراری در آفتد بچاه
 قلم در کمش رشیم دیرینه را
 خزد و رفته یکنار باید رفودت
 تو در رخنه باشی دیرری مکن
 ندارد پر پشه با پیل پاسے
 مکن ز آهنی چنگ شیراں تراش
 ملک خویشتن را فراموش کرد
 فرشته در آسمان کرد باز
 ز فزونی که خواهد گرفتن نوری
 ستاره بجان که بازی کند
 سر و چشم خود را زیاں افکنی
 سر خویشتن را چه باید شکست
 سر تیشه بر پاسے خود میزنی
 که گردون بشمشیر من خادوت
 بسا گردناں را که گردون شکست
 سر تخت کاؤس و رانلیل جم
 که از پشت شاهان رویین تتم
 که گزگینه پوشد بجایه حیریر
 نشاید خرید افسر و تخت را
 نسب نامہ خود به بنمن سپرد

دگر بهمن از پادشاهی گذشت
 بجز من که دارد گر کارزار
 بهمن خشم شد بازو به بهمنی
 رزاده منم دیگران زیر دشت
 در اندازۀ من غلط بود
 خداوند ملکم به پیوند خویش
 پشیمان شوم شو که چون کار بود
 جوانی من گرچه هشتی دلیر
 دوستی را کن بزمی گراس
 به منندی بغارت برم کشور
 من از ساکنی بهستم آن کوه شک
 صف لشکر گر شود دشمن
 مجتبان مرا تا نه جشید زبیر
 چه خوانندۀ نامۀ شهریار
 رسکدر بفرمود کارد یتاب
 در بیز قلمون قلم در گرفت
 جوابی نیست آن چنان دلپسند
 چه سرشته شد نامۀ دل نواز
 دبیر آمد و نامه را سرکشاد
 فرو خواند نامه ز سر تا به بن
 پیا ساقی از مهر دفع شمار
 از آن می کرد شادمانی کنم

همان پادشاهی بمن باز گشت
 دل بهمن و زور راشفندیار
 که راشفندیارم بروی من تنی
 نزار کیان را که آرد شکست
 که بازو به بهمن نه پیمود
 مشو عاصی اندر خداوند خویش
 ندارد پشیمانی آنگاه شود
 من گام گشتاخ در کام شیر
 ز جایم مبر تا زمانی بجای
 بخوارش دهم کشور و دیگر
 که در پیش آهسته دارم درنگ
 اگر کو آه من بود رشکم
 بهمن گویت باز گویم بهمن
 پسر داحت آن نامۀ چو نگار
 سزای نیست نویسد جواب
 همه نامه در گنج و گوهر گرفت
 که بوسید دشتش سپهر بلند
 رسانده را داد تا بزد باز
 ز هر مملکت صد گنج را در کشاد
 بر آورده چو در سخن در سخن
 دوا به دل دزد مندان بسیار
 اگر چند بهیرم جوانی کنم

جواب نامہ دارا از اسکندر

سر نامہ نامہ جہاندار پاک
 بلندی وہ آسمان بلند
 جہاں آفریں وز جہاں بے نیاز
 زبیں را بزم بر آراست چتر
 نیام زبیں را ز شمشیر آب
 خداوند بے نسبت بندی
 یکے کو نہ ماند ہر یکے است
 قوی محبت از ہرچہ گیری شمار
 مرا و ترا مایہ باید محبت
 ہر آنچہ آفرید او باسباب نیست
 خرد دانش آموز تعلیم اوست
 پُر از حکمت و محکم او شد جہاں
 فرشتہ و شاں را دریں سادہ دشت
 دل و دیدہ را روشنائی از اوست
 ز فرمان او نیست کس را گزیر
 مرا گر کند در جہاں تاجدار
 تو نیز اے جہاندار فیروز سخت
 خدا دادت را بچہ دشتی کہ ہست
 سپاس خدا کن کہ بر ناسپاس
 سبدا ہمشیرانی و بے ہشی
 مرا گر خداوند یاری دہد

بر آرمند و مرستیہما ز خاک
 گشایند و دید و ہوشمند
 بہنگام بیچارگی چارہ ساز
 مکرست رگزدش ز گزداں سپہر
 بر فروخت چوں چشمہ آفتاب
 نہ پستی در او نے پراگندگی
 ہمہ ہستی از ملک او اندک است
 بری حاجت از ہرچہ آید بکار
 کہ تا زو بسازیم چیزے در دست
 بد یافتش عقل را تاب نیست
 دل از داحداران تسلیم اوست
 محکم آشکارا بہ حکمت رہاں
 از آمدن ہم بدو باز گشت
 مرا و ترا پاڈشائی ازوست
 خدا اوست ما بندہ فرمان پذیر
 عجب نیست از بخشش رکز دگار
 نہ از مادر آوردہ تلج و تحت
 مشو با خدا دادگان چیرہ دشت
 نگوید شنا مزد ایزد شناس
 کسے را ز فرمان او فرومشتی
 عجب نیست گر شہزبیری دہد

توانم که گردون فرازی کنم
 به تیغ انسر و گاه خواهم گرفت
 نخواندی ز تار تیغ جغتید شاه
 فریادوں باں اژدها یاره مزد
 بدارندو آسمان و زمین
 خدائے کزو هر که آگاه نیست
 بر او نیاگان پیشین ما
 بصوفت براهم ایزد شناس
 که گرد دست یابم بر ابر انیاں
 نه آتش گذارم نه آتشکده
 چنین رشیم پاکیزه و راه راست
 بریں مشک خاشاک نثوان فشانده
 کسے راست خوما ز نخل بلند
 به گشتاں گئے راست گردون دراز
 ز گوراں سر افراز گورے بود
 ز شیراں، همان شیر خوریز تر
 دو شیر غرشنه است و یک ران گور
 دو پیلده خرمطوم درهم کشاں
 تو مزدی و من مزد وقت مزد
 من آنگه جنان باز هیچم ز راه
 چه پنداشتی در جهان نیست کس
 بهر زیر بزرگ ستانده ایست
 بارے چو من محتره بازی مکن

بشتیر با شیر بازی کنم
 بریں اژدها ماه خواهم گرفت
 که آں اژدها پچوں فرو مزد ماه
 هم از قوت اژدهائی چه کرد
 کزو مایه دارد جهان و زمین
 خرد را باں بے خرد راه نیست
 که بودند پیغمبر دین ما
 کزاں دین کنم پیش یزداں سپاس
 برم دین زشت را از رمیاں
 شوک هر دو از دستم آتش زده
 رو ما و رشیم نیاگان ماست
 که بوی محش مشک پنهان نماند
 که بر نخل خرما رساند کند
 که بوی و رنگ دهر و دنواز
 که با فخلیش دست زورے بود
 که دندان و چنگش بود نیز تر
 کباب آں کسے راست کوراست زور
 ز هر دو یکے مزد خواهد نشان
 مزدی پدید آید از مزد مزد
 که یا سردهم یا ستانم کلاه
 جاندار تنها تو باشی و بس
 بهر منزله راه یابنده ایست
 سپردار نیزنگ سازی مکن

ز ملک من اطلاع من میدهی
 بهر آب دادن کشاید به میش
 مزین بیش ازین لایف گردن کشتی
 بهیارام و تنیدی رها کن ز دست
 همان شیشترے که داری بچنگ
 بهمان پنبین پر ز نقطه رسید
 بر آسودگی غیش خود میگزار
 یکے داد باغی به بے توشه
 زبوں تر ز من صیدے آور بر
 بشاخه چه باید در آویختن
 تنایه شه آنگه آید بدست
 چه باید غمورے بر آراستن
 چه بهمن جوانی بر آں آروت
 زند دیو راهت چه استغبار
 چه با دیو دارد سیکماں رشت
 و تنزس از غلط کارے روزگار
 حسابیکه با خود بر انداختی
 عنان بازکش زین تنایه خام
 ز رنگی نه آدمی خواہ تر
 زین تا بهنگام کیس گشتی
 مدارا کن از کیس کشتی بازگرد
 نه من بستم اول بلوس کیس کمر
 بخویند من لشکرے ساختی

برات تمکیل از یمن میدهی
 که یابد درو قطره خون خویش
 که خاکی به گوهر نه از آفتی
 که الماس ز ازیمه یابد شکست
 نگندار و مستیز با خار سنگ
 ز طوفان آتش نگندار بید
 جهاجوه را با جزیره چه کار
 ندانش ز باغ آں دگر خوشه
 که چرنی نخیزد ز پهلوی شیر
 که نواں ازو میوه ریختن
 که بر رعبه دریا نواں چل بهشت
 نه بر جاسے خویش آرزو خواستن
 که محمد از دماے ریا زار دت
 که با رستم آئی سوعے کا زار
 کند یاوه انگشتی را ز دست
 که چوں ما بسے را غلط کرد کار
 چنان نیست بازی غلط باختی
 که بیمروز راکس نیارد بدام
 نه از بربری مردم آزار تر
 چه نواں را ندم از رنگی و بربری
 که مردم نیازد از نیک مرد
 تو افکندی از سله مار سر
 شبیخون گناں سوعے من تاختی

بدان تا بهم بر زنی جایی من
 مرا نیز بایست بر خاستن
 رسپ راندن از ترف دریا بر من
 تو گر هوشیاری نه من بخودم
 گر انگشت بر کای تو بخت نور
 جهان گر ترا داد کاره بدست
 ترا تاج یاور مرا تیغ یار
 مزین تکیه بر مشند و تخت خویش
 مبین کشید کوه را سنگ پست
 چو آمد زین لزه ناگه نبرد
 چو دوران عتکی بپایان رسد
 جهان چو ن باشد بجا آمده
 جز این بمانست هیچ درخواست نیست
 بهم سنگی خود مرا بر مشج
 گرم سنگ و آبه دی در جواب
 زیره پوشم از تیغ بازی گنی
 بهر چه آن نمائی تو از گرم و سرد
 بیا تا چه داری ز شمعیر و جام
 جاندار چو نامه را کرد گوش
 فرشتاد سز هنگ و تحیل مجت
 در آورد لشکر به پیکار تنگ
 چو دارا خبر یافت کآن اژدها
 بجشید مجتیدین با شکوه

رستانی ز من ملک آبا به من
 کمر بستن و لشکر آراستن
 گشادن ز شمشیر و زیله خوں
 همان هوشیارم همان زخردم
 من از هوشیاری نیم ریز دور
 مرا نیز دسته درین کار هشت
 منم تیغ زن گر قوی تاجدار
 که هر تخت را تخت هشت پیش
 گو شک را کس در آید شکست
 بر آرد آسانی از کوه گرد
 بدو دشت جوینده آسان رسد
 منی و قوی در میان آمده
 که در یک ترا دو دمن راست نیست
 که از اژدها بمن آمد به رخ
 چو کوه انگم سنگ خود را در آب
 کمر بندم از صلح سازی گنی
 پذیرنده ام ز آشتی وز نبرد
 که دارم بهرین هر دو دشت تمام
 دماغش ز غمی در آمد بخوش
 رسد نیامد در آن کار صفت
 بر آراسته یک بیک کای جنگ
 نخواهد پس شیر سوزن را
 چو از زلوله کاندید می کوه

رسیدند لشکر به لشکر فراز زین جزیره که از موصول است مضاف دو ششرو در آن مرز بود هشوز را بجهت ز آل خضر و آل بیا ساقی از باده بردار بند خرابم کن از بادو جام خاص	زمانه در کینه بشکشد باز خوش آرا نگاه است و خوشبو گل است کز آشوب شال کوه در ناز بود تو اس یافتن در زین استخوان به پیما پیچودن باد چند مگر زین خرابات یابم خلاص

مضاف کردن دارا به لشکر و موصول

خرامیدین لاخوردی سپهر پیش از کز بهر بازی گری است دین پزده یک رشته بیکار نیست که داند که فردا چه خواهد رسید کرآموده از خانه بر در زنده گزارند نیک و بد ناسه خاک که چون صبح را شاهو چین بار داد رسیدند لشکر بجای مضاف خسک بر گزرگاه رکن رختند بزرگ بر یزک شو بسو در شتاب ز بسیار لشکر از هر دو جاسه دو روی رساندند در جلای جنگ مگر در میان صلیک آید پدید چو بود از جوانی و گردون کشی پدید آمد از مزدباری ستیز	همال گردد بر گشتن ماه و مهر سراپند و این چنین سرسری است سر رشته بر ما پدیدار نیست ز دیده که خواهد شدن نا پدید کراناج اقبال بر سر زنده سخن گفت ز آل پادشاهان پاک عروس عدن در به دینار داد دو پرگار بستند چو کوف قاف نقیبا خروشیدن انگختند نه در دل سکونت نه در دیده خواب فرودشته کوشده رادست و پای نمودند در پیشدستی درنگ که شمشیر شال بر نیاید کشید همال جانب آبی همال آتشی دل کینه ور گشت بر کینه نیز

از آن پس که بر کینه راه یافتند
 در آمد بغرییدن آواز کوس
 شعبه های آینه پیل مشست
 چنان آمد از نای تو کی خروش
 بر آورد خمره - آواز شیر
 طراتی که از مفرعه خاشته
 رواند بر آمد ز راه نبرد
 زین غفقی از یکتوگر بر دید
 عیار زین بر هوا راه بست
 ز پس گزد بر تارک نرک و زین
 فرو رفت و بر رفت راه نبرد
 ز صم ستوران در آن پهن دشت
 چگر تاب شد نقره های بلند
 ز تاب نفس در هوا بسته میخ
 ز بس عطر تیغ بر نخل و خاک
 سپهر ایراں هم از صبح بام
 شختین صف میمنه ساز کرد
 صف میسر هم بر آراست چشت
 جناح آں چنان بست در پیشگاه
 ز قلبی که چوں کوه پولاد بود
 ز دیگر طرف لشکر آرای روم
 سلاح و سلب داد خواهنده را
 چپ و راست آراست از ترک و تیغ

سر از جشتن رنر بر تافتند
 فلک بر دلمان مژگی داد بوس
 همه شان بر پشت پیلان شکست
 که از نای تو کای بر آورد جوش
 دماغ از دم گاؤ دم گشت سیر
 بر دوش رقت زین طاق آراسته
 هزاره در آمد مردان مزد
 سرافیل صور رقیامت دمید
 عنان سلامت بر دوش شد ز دشت
 زین آسمان آسمان شد زین
 نرم خوں ماهی و بر ماه گرد
 زین شش شد و آسمان گشت هشت
 گلو گیر شد حلقه های کشت
 جهاں سوخت از آتش بزق تیغ
 دماغ هوا پڑ شد از چارن پاک
 بر آراست لشکر بساز تمام
 ز تیغ از دما را دهن باز کرد
 یک کوه غفقی ز پولاد مرست
 که پوشیده شد رومی خورشید ماه
 پناهنده را قلعه آباد بود
 بر آراست لشکر چه شعله ز موم
 قوی کرد پشت پناهنده را
 چو آرایش گلبن از اشک میخ

پس و پیش را کرد چوں خاره کوه
 چو از هر دو سو لشکر آراشتند
 سیاست در آمد بگزدن زنی
 ز بس خول که رگزد آمد اندر مخاک
 ز شمشیر بر گشته جائے نبود
 زهنگ خدنگ از رکیب کماں
 کمند اژدهای مسلسل رشک
 ز غریبیدن زنده پیلان مست
 ز بس تیغ بر گردن انداختن
 ز پدر با بر سر کبک بر آراشته
 سئون علم جامه در خون زده
 ز بس خسته تبر پیکان نشان
 چنان گرم گشت آتش کارزار
 جهانجوی دارا ز قلب رسپاه
 ز دشمن گزائی و قلب آفکنی
 بهر جا که بازو بر افراخته
 نشد بر تنه تا نه پردازد آتش
 ز بس خون رومی در آن توتناز
 وزین سو سکندر بشمشیر تیز
 دو دست آوریده بکوشش بر وں
 دو دستی چنان میگذازید تیغ
 چو بر فزونی پیل آمدی خنجرش
 چو بر آب دریا غضب رنجه

بر انگشت قلب شریا مشکوه
 یلان سوبسو مرمی خواستند
 ز چشم جهاں دور شد روشنی
 چو گوگرد و سنج آتش گشت خاک
 که در غار او اژدهای نبود
 نیاسود بر یک زبیر یک زماں
 دهن باز کرده به تاراج گنج
 رگره در گلوئے هزارا شکست
 نیارست کس گردن افراختن
 محاپا شد و دهر بر خاشته
 نجات از جهاں نیمه بیرون زده
 شده آبله دست پیکان کشاں
 که از نعل اسبان بر آمد شرار
 بر آشفته پوں شیر شرنه رسپاه
 گشاده بر و بازوئے بهمنی
 سر خضم در پایش انداخته
 نزد بر سرے تا نیکند آتش
 هزار اطلس رومی افکند باز
 بر انگشت بر جهاں رشخیز
 بهر دست شمشیر انداس گوں
 کرد خضم را جهاں نیاید در تیغ
 فرو رنجه زیر پایش سرش
 ز دریا آب آتش انگشت

چو شیرے کہ آتش ز دم بر زند
 بدارا نمودند کال تشنه شیر
 شه آرزم او به که یسکو کنند
 بلشکر بگوید که یکنارگی
 چنان دید دارای دولت صواب
 همه هم گروه به بیگسر زنده
 بفرمان فرمانده تاج و تخت
 عنان بیکر کانی بر آگبخند
 رسکندر چو غوغای بدخواه دید
 بفرمود تا لشکر روم زیر
 دلبندند بر دشمنان راه را
 دو لشکر چو مور و مخ تاختند
 بشمشیر پولاد و زبر خدنگ
 چو زنبور گیلی کشیدند نیش
 رسکندر در آن داور یگا و سخت
 بیوں بر کس افکند پیل آنگنه
 یکے زخم زد بر تن پهلوان
 بدربند خفتاں زبده پاره کرد
 ببردید باروے تابنده هور
 بموسے تن شاه رشت از گرد
 براسید ز آن دشمن بے پراس
 بر آن شد که از خضم تابد عنان
 وگر بار کن سخت امبیدوار

دژم بادیا را بهم بر زند
 بسا شیرکز مرکب آلود زیر
 کز آن پهلوان پیل پهلوان
 برانند بر جنگ او بازگی
 که لشکر بخند چو دریای آب
 بیکبارگی بر رسکندر زنده
 زبورشید لشکر بکورشید سخت
 دو دستی به تیغ ابد آویختند
 ز خود دست آرزم کوتاه دید
 بدادن ندارند جان را عزیز
 سخاک اندر آرند بدخواه را
 نبرد جهاں در جهاں ساختند
 گزرگاه بر مور کردند تنگ
 زیریں را بزنبور کردند ریش
 پکے افشرد مانند پنج درخت
 موے پیلن شد چو آهزمنے
 کز آن زخم لایزید پیر و جوان
 حمل ہیں کہ پولاد با خاہ کرد
 ولیکن شد آزرده در زیر زور
 بزد تیغ و بدخواه را سرفکند
 دل خضم را کرد از آنجا قیاس
 رمائی و بد سینه را از رنسان
 پکے افشرد بر جاکے خود استوار

چو در فال بیرون ز سینه خویش دید
 قوی کزو بر جنگ بازو سینه خویش
 نیامد لشکر ز خون ریختن
 نبرد آزمایان را بر ایدان سپاه
 زبون گشت روی ز پیکار شال
 دیگر ره مزدی فشرودند پاس
 بناموس رایت همه داشتند
 چو کوسر بر آسود رنگی به تاج
 سر روشن از نیرو شب تافته
 دو لشکر بیک جا گروه آمدند
 بارانگاه آمدند از نبرد
 باندیشه از گنبد نیز گشت
 دیگر روز کال روزه شسته ترونج
 سپاه از دو سو صف بپاراستند
 بپولاد شمشیر و چرخ کمان
 بغوغای لشکر در آمد رشک
 بداد دو سر بنگ بودند خاص
 نه بیداد دارا به جان آمده
 بر آسول که خوشتر دارا گنند
 چه زینگونه بازاره آراستند
 که ماهیم خاصان دارا و بس
 نه بیداد او چو سنه آمدم
 دکنه ایم فردا برو تاختن

بر اندلس خود دشت خود پیش دید
 بکوشید با همتر از و سینه خویش
 ز دشمن بدشمن در آویختن
 ز گرفتند بر لشکر روم راه
 اجل خواست کردن گرفتار شال
 ز گرفتند چو کوه آهن ز جاس
 غنیمت به بد خواه نگذاشتند
 شمشیر چین فرود آمد از تخت عاج
 چو آیینی روشنی بافته
 شدند از حکومت ستوده آمدند
 ز تن زخم شستند از روزه گزود
 که فردا بر سر چه خواهد گذشت
 چو روحانیان سر بر مول زدن رخ
 هر بران به شمشیر برخواستند
 بس زور بازو نمود آسمان
 که دشت از چنان رفت و پازر کبیب
 به اخلاص نزدیک و دور از خلاص
 دل آرزوگی در میان آمده
 بر دین خویش آشکارا گنند
 به خون از بسکندر امان خواستند
 بدار ز ما خاص تر نیست کس
 بخویشتر او هم گروه آمدم
 ز بیداد او ملک پرده تاختن

یک ایشب بکوشش نیکندار جاے چه فردا علم در کشد در مصاف و لیکن بشر طبعه بیدست سرخ ز ما هر یک را توانگر معنی سکندر باں خواسته عهد بست نشد باورش کآن دو بیداد کیش و لے هر کس آں در بدست آورد در آں ره که بیداد داد آمدش که خرگوش هر مرز را بے شکفت چه آں عاصیان خداوند گش که بر سرخ شاں کانگاری ده حق رفعت شاه بگذاشتند چه یاقوت خورشید را دزد برد بزدی گرفتند مهتاب را دو لشکر گشاده کمر چوں دو که به منزل گیر خویش گشتند باز بیا ساقی از من مرا دور کن بے سو مرا ره به منزل برد	که فردا مخالف در آید ز پاے خرد ضربت تیغ پندو شکاف ما بر گشاده معنی قفل سرخ به زر کار ما هر دو چوں زر گنی به پیمان در آں خواسته داد و ست گشتند این خطا با خداوند خویش کرو خصم خود را شکست آورد کن دانستنه به یاد آمدش سب آں ولایت تواند گرفت خبر یافتند از خداوند همیش به خوریز بدخواه یاری ده پیشت گشتن شاه بدو داشتند بیاقوت جشتن جہاں بے فشرد که آں برد آں بھر ناب را شدند از نبرد آزمائی ستوه به رزم و گر روزه کردند ساز جہاں از سو لعل پیر نور کن همه دل برند او خیم دل برد

پیروزی یافتن سکندر بر
 دارا و کشته شدن دارا

جہاں گزید آرامگاه محوش است شتابنده را نفل در آتش است

دو در دار و این بلخ آراشته
 در آ از در بلخ و پنگر تمام
 اگر زیر کی با محله نحو بگیر
 درین دم که داری بشادی بیج
 نه ایم آمده از پی دل خوشی
 خراں را کس در عروسی نخواهد
 گذارند و نظم این داشتال
 که چون آتش روز روشن گذشت
 شب از ماه بر بخت پیرایه
 طلایه ز لشکر گیر هر دو شاه
 یثاقی بر آمد شدن چون خراس
 بسا محفته که بیست و پیل مست
 غنوده تن مزدوم از رنج و تاب
 بنیایش گمان هر دو لشکر براز
 مگر کائن درازی نمودی درنگ
 رسکالیش چنان شد دو کوشته را
 چه خوش شیر روشن بر آرد نگاه
 دو مشر و عنال در عنال آوردند
 بازوم و خوشنودی از یک دیگر
 چه دارا در آن داوری بایه جنت
 سوئے آشتی کس نشد رهنمون
 که را برانی از رویه نیش خورد
 چه فردا فشاریم در جنگ پائے

درو بند اینی هر دو برخاسته
 ز دیگر در بلخ بیرون خرام
 که باشد بجا ماندنش ناگزیر
 که آینه و رفته بیج است و بیج
 مگر از پی رنج و دخت کشتی
 مگر آن زمان کاب و هیزم نماند
 سخن راند بر سنت راستال
 پر از دود شد گنبد تیز گشت
 رشکفته بود نور در سایه
 شده پاس دارنده تا صبح گاه
 نیاسوده دواز از بانگ پاس
 سر اسیم هر ساعت از خواب جشت
 نظر هر زمانه در آمد ز خواب
 که آه کاشک بودی امشب دراز
 به دیری پدید آمدی روز جنگ
 که ریزند صفرا بے جوشته را
 پدیدار گردد سپید از سپاه
 رو دوستی در میان آوردند
 پتابند و ز آن بر نتابند سر
 دل بایه زن بود در بایه مست
 نمودند رایش بشمشیر و خوں
 بقادر گئی ریزد اندر نبرد
 ز روی نمایم یک تن بجایه

بدیں عشوہ دادند شہ را شکیب
 ہماں قاصداں نیز کز دہد چند
 رسکدر ز دیگر طرف چارہ ساز
 خیال دو سر ہنگ را پیش داشت
 چہیں گفت با پهلوانان روم
 رکو شہم کوشیدنی مزد وار
 اگر دشت بزدیم ما رانت ملک
 قیامت کہ پوشیدہ بر پایہ مانت
 ز اندیشہاے چہیں ہوں ناک
 چو گیتی در روشنی باز کرد
 باتش بدل گشت مہشت شرار
 درآمد بچندیش دو لشکر چو کوہ
 رفیدوں نسب شاو بہمن رشاد
 ہمہ ساز لشکر تہ تیہ جنگ
 ز پولاد صد کوہ بر پایہ کرد
 چو بر میمنہ ساز و رگشت کار
 جناح از ہوا بر زمین بزد میخ
 جہاندار در قلب گہ کرد جاے
 رسکدر کہ تیغ جہاں سوز داشت
 بر انگیزت رزمے چو بارنہ میخ
 جناح سپہ را بگزودوں کشید
 رگزنایگان را بدانتال کہ خواست
 گردوے کہ بہ تاریاں ساخت شال

یکے بر دیری یکے بر رفرب
 کہ بر خون او بستہ بودند عہد
 کہ چوں پایے دارد درآں تہذیب
 چہ رایں خود کہ سر ہنگے خویش داشت
 کہ فردا دریں مرکز سخت بوم
 رگ جاں بکوشش ہمہ استوار
 وگر ما شدیم آں دارا مت ملک
 بگو روزے آں روز فرداے مانت
 دو لشکر نمودند با تہذیب و پاک
 جہاں بازے دیگر آغاز کرد
 تلخ شد آں بہیم گاؤرس وار
 کہ آں چہیش آمد جہاںے ستوہ
 چو برخاست از اول با تعداد
 بر آراست از جعبہ و بہیم لنگ
 سپاہین او غنچ را جاے کرد
 ہماں ہمہ سر شد چو رو میں جہاد
 پس آہنگ شد در زمین چار میخ
 درفش کیا نیش بر سر ہلے
 پٹیاں تیغ از بہر رایں روز داشت
 بگوش ز پیکان و باران ز تیغ
 ہمہ بارگی بر سر خون کشید
 دلفرمود رفتن شوے دشت رشت
 چپ انداز شہ بر چپ انداخت شال

کز ایشان شود ایمن شاه را
 چه پولاد کوهی شد آن پیکتن
 رسید آسمان را قیامت بگوش
 در آمد برقص از دایه دلیر
 بر افتاد پلوزه بردشت دایه
 تغییر نهنگان در آمد زربل
 بدید زهره به پیچید ناف
 زین لوزه افتاد در کوه و راغ
 گشاده بدو کوزین دشت و تزلزل
 فکند ابر باران خود ز دوش
 بجای نم از ابر خون آمده
 نبوشنده را داد بر جان پراس
 بر آورد خون از دل خار سنگ
 شد از بروج آتش زین لاله کون
 عیاره شد از جان بر خاسته
 رشتابان شده تیر چهل مار گنج
 چه ریماب کرده گرینا گرین
 تن کوه لوزید بر خوبش
 زین را شده مشتخا ریز ریز
 ز پرگار گردش فرو ماند لنگ
 نفس را نه راو برهون تاختن
 سپهر بر سپهر بسته چون لاله زار
 نه موی رمای نه راو گرین

همان استواران درگاه را
 بقلب اندر دل داشت با عیشتن
 بر آمد ز قلب دو لشکر خروش
 زبیره بدید چون تنه شیر
 ز شوریدن ناله کرتاسه
 ز فریاد رویین خم از پشت پیل
 ز بس بانگ شیدور زهره رشکاف
 ز غریب کوس خالی و ماغ
 در آمد به شخرا سر بید بزرگ
 ز بس تیر مارا که آمد بخوش
 گر آن تیر مارا گون آمده
 خروشیدن کوس رویین طاس
 جلاجل زمان از نوایه رنگ
 بجنش در آمد دو دریل خون
 زین کو بساط بد آراسته
 یانرو در آمد کما را شکنج
 رستیز همه از تیغ ریماب ریز
 ز پولاد پیکان پیکر شکن
 ز بس زخم پولاد خارا رستیز
 ز نوک سنا چوخ دولاب رنگ
 ز بس بر دهن ناخج اندختن
 سنا در سنا رسته چون نوک خار
 گریندگان را در آن رشتیز

سواران همه تیر پرزداخته
 در آل مسلخ آومی زادگان
 بجانبورد خود هر کس گشت شاد
 ندارد کس سوگ در حربگاه
 سخیل و سخن سخت پاکبزه راند
 چو مرگ از یک تن برآرد هلاک
 بمرگ همه شهرزین شهر دور
 بز بس گشته بر گشته مزدان مزد
 بر آل دجله خون بلند آفتاب
 بنان سکندر در آل داوری
 شرارے که شمشیر دارا زنگنه
 چو لشکر به لشکر در آمیختند
 پرانگندی در رسپاه افتاد
 سپه چوں پرانگنده شد صیج جنگ
 کس از خاصگان پیش دارا نبود
 دوسر هنگ غدار چوں پیل مست
 زدندش یک زخم پهلوی گذار
 در افتاد دارا بدان زخم تیز
 در تحت کیانی در آمد به خاک
 بر خجده تن نازک از درد و داغ
 گشاده دوسر هنگ شوریده رے
 که آتش ز دشمن بر آیمختیم
 بیک زخم کردیم کارش تباہ

گمے تیر و گمے ترکش انداخته
 زربیں گشته کوه از بس افتادگان
 کس از گشتن کس نیاورد یاد
 نه کس مجز قراگنده پوشد رسپاه
 که مرگ با نبوه را جشن خواند
 شود شهرے از گزیه اندوهناک
 نگزید کس گو بود نا صبور
 شده راه بر بسته بر ره نورد
 چو نیلوفر افکنده ذوق بر آب
 سبق برده بر چشم خاوری
 تپش در دل سنگ خارا زنگنه
 رقابت ز بگیتی بر آیمختند
 پرز و پیش در آرم شه افتاد
 فراخی در آمد به میدان تنگ
 کزو در دل کس مدارا نبود
 بر آل پیلین بر گشادند دست
 که از خون زمین گشت چوں لاله زار
 ز بگیتی بر آمد یک مشتخیز
 و غلطید در خون تن زخمناک
 چه خویشی بود باد را با چراغ
 بنزد سکندر گر گشتند جاس
 باقبال شه خون او رختیم
 رسپه دیم جانش بفرایک شاه

پیا تا به زین و باور کنی
 چو آمد ز ما آنچه کردیم را
 بر بخش گنجی که بدو رفت
 رسکندر چو دانست کای ابلهان
 پشیمان شد از کرده پیمان خویش
 فرو برد اُمید واری ز مرز
 ز نال جنت کال کشور آرای گئی
 دو بیداد پیشه برآه اندرون
 چو در موی قلب دارا رسید
 تن مزناں دید در خاک و خون
 شکممانی افتاده در پای مور
 بازو و کمرش بر آسوده مار
 بهار فریدون و گلزار جم
 نسب نامہ دولت کیقباد
 رسکندر فرود آمد از پشت لور
 بفرمود تا آن دو سرنگ را
 بدارید بر جایی خویش استوار
 ببالین گم خسته آمد فراز
 سر خسته را بر سران نهاد
 فرو بسته چشم از تن خواہناک
 چو دارا برویش نظر کرد و دید
 چنین داد ادا بخش و جواب
 را کن کہ در من رانی نماند

بخونش شمع بارگی تر کنی
 تو نیز آنچه گفتی بیاور بجای
 وفا کن بپیمانی که خود گفتی
 دلیر اندر بر خون شاهنشاهان
 کہ برخاستن عصمت از جان خویش
 کہ بمسال را سر در آید بگذرد
 سجا خواہگہ دارد از خون و خن
 بہ بیداد خود شاه را بہمنوں
 ز موی روان بپیکس را ندید
 گلزار کیانی شدہ سر رنگوں
 ہماں پشت کردہ بر پیل زور
 ز رویین دژ افتادہ اسفندیار
 بہاد خزاں گشتہ تا راج غم
 ورق بر ورق شود بشوہر دباد
 در آمد ببالین آن پیل زور
 دو کز زخمی خارج آہنگ را
 خود از جا بچسبید شوریدہ وار
 ز وزیع کیانی گرہ کرد باز
 شب تیرہ بر روز رخشاں نہاد
 بدو گفت برخیز ازین خون و خاک
 بسوز چکہ آہ از دل کشید
 کہ بگذارد تا سرزمین من بخیاب
 چراغ مرا روشنائی نہاند

سپهرم بدان گونه پهلوی درید
 تو آس پهلوان کادی سحر من
 که با اینک پهلوی دیدم چو میخ
 سر سزورا را را سکن ز دشت
 چه دشتی که با ما درازی سنی
 نگه دار دشتت که داراست این
 چو گشت آفتاب مرا روزه زرد
 ربین سوز را در سراقندگی
 درین بندم از زحمت آزاد سکن
 زمین را منم تاج تارک نشین
 را سکن که خواب خوشم می برد
 مژداں سیر خفته را از سر بر
 زمان من اینک رسد به گمان
 اگر تاج خواهی مژود از سرم
 چو من زمین ولایت کشادم کمر
 سکندر بنالید کاسه تابعدار
 نخواهم که بر خاک بود سرت
 ولیکن چه سود است کاین کار بود
 اگر تابور سر بر افراخته
 دریا بدایا سکنوں آدم
 چرا موکم را نیفتاد ستم
 مگر ناله شاه نشنید می
 بدارای رگبتی ودانای راز

که شد در چکر پهلویم نا پدید
 نگه دار پهلوی ز پهلوی من
 بے آید از پهلویم بوسے تیغ
 تو مشکن که مارا جہاں خود شکست
 بتاج کیاں دشتباری سنی
 نہ پنهان چو روز آشکار است این
 زلقای من در کش از لاجورد
 چنان شاه را در چنین بندگی
 بامروزش ایزدی یاد سکن
 ملوڑاں مرا تا ملوڑو زمین
 زمین آب و چرخ آتشم می برد
 که گردون گرداں بر آرد بغیر
 را سکن بکام خودم یک زمان
 یکے لحظه بگذار تا بگذرم
 تو خواه افسر از من رستاں خواهر
 سکندر منم چاکر شہریار
 نہ آلودہ غول شمسے پیکرت
 ناسف ندارد درین کار شود
 کمر بند او چاکری ساخته
 کہ تا رسید در تویج غول آدم
 چرا پئے بکند دم درین راه گم
 نہ روزه چنین روز را دید می
 کہ دارم بر پهلوی دارا رنبار

ولیکن چو بر شیشه افتاد سنگ
 در یغا که از نسل راشقند یار
 چه بودی که مزگ آشکارا شدی
 چه سود است مزدن نشاید بزور
 بنزدیک من یک سر موسی شاه
 گر این زخم را چاره دانستی
 مبادا که اورنگ شاهی
 چرخا نعل نگزیم برین تاج و تخت
 مبادا آن گلستان که سلاطین او
 نفیر از جانی که دارا گذشت
 بچاره گری چون ندارم توان
 چه تدبیر داری و یای تو چیست
 بگو هر چه خواهی که فزما کنم
 چه دارا شنید آن دم در نواز
 بدو گفت کای بهترین بخت من
 چه پرسی ز جان بجا آمده
 جفا شربت هر یک از رخ سیرت
 ز بے آرم رینه سوزد درو
 چو بنقش که در اثر دارد شتاب
 سبوتی که سوراخ باشد محضت
 جفا غارت از هر درے می برد
 نه زو ایمن ایناں که هشتاد نیز
 پس روز من راستی پیشه کن

رکیب در چاره ناید بچنگ
 همین بود بس ملک را یازگار
 رسکدر هم آغوش دارا شدی
 که پیش از اجل رفت نخواست بگور
 گر امی تر از صد هزاران گناه
 طلب کردی تا توانستی
 ز دارا که دولت رساند زنی
 که دارنده را بر در افتاد رخت
 بدین خستگی باشد از خار او
 نه پنهان چو روز آشکارا گذشت
 گنم لوح بر یاد سز و رواں
 امید از که داری و بیت ز کینست
 بچاره گری با تو پیمای گنم
 بخوار شگری دیده را کرد باز
 سزاوار پیرایه تخت من
 محله در سموم خزاں آمده
 بجز شربت ما که بر رخ زینست
 قدم تا سرم غرق دزبای نعل
 لب از آب خالی و تن غرق آب
 بموم و سریشم نگردد در دست
 یکے آورد دیگرے می برد
 نه آنا نیکه رفتند رستند نیز
 تو نیز از چنین روز اندیشه کن

چه هشتی به پند من آموزگار
 نه من به ز بهمن شدم کازدها
 نه راسفندیار جهانگیر گزود
 چه در نسل ما گشتن آمد شجاعت
 تو سر نیز بادا به شاهنشاهی
 چه درخواستی کازدروس تو چیست
 سه چیز آردو دارم اندر نهال
 یکی آنکه بر گشتن بے گناه
 دوم آنکه بر تخت و تاج کباب
 دل خود و پیردازی از تحم رکب
 سوم آنکه بر زبردستان من
 همان روشک را که دخت من است
 بهم خواهر خود گئی سر بلند
 دل روشن از روشک بر متاب
 سکندر پذیرفت زو هر چه گفت
 کبودی و کوری در آمد پچرخ
 درخت کباب را فرو ریخت بار
 چه مهر از جهاں مهر بانی برید
 سکندر بر آں شاه فرخ رشاد
 درد دید و بر خویشتن نوحه کرد
 چه روزی دیگر صبح ابلق سوار
 سکندر بفرمود کارند ساز
 ز جندی زر و گشید سنگ بست

برین روز نشاندت روزگار
 بخاریدین سر نکودش رها
 که از چشم زخم جهاں جاں برود
 گشته نسب کرد بر من درشت
 که من کرده ام سر ز بالین تری
 بوختی که بر من رباید گریخت
 بر آید باقبال شاه جهاں
 تو باشی درین داورى داد خواه
 چه حاکم تو باشی نیاری زیاں
 پیردازی از تحم ما زبیاں
 حرم نشکنی در پشستان من
 بدان نازکی دست بچخت من است
 که فرخ محمود گوهر ارغنده
 که با روشنی به بود آفتاب
 پذیرنده برخاست گوینده محنت
 که بغداد را کرد بے کاخ و کرخ
 کفن دوخت بر ذرع راسفندیار
 شبه ماند و یاقوت شد تا پدید
 شبانگاه بگریخت تا با نداد
 که او را همان زهر با پست خورد
 طویل و رزوں زد برین مزخار
 برندش بجای شجاعت باز
 مہتاش کردند جای رنشت

چو خلوتگمیش آل چنان ساختند
 ننوشتند را قدر چندان بود
 چو بیرون رود بجزیر چنان رفتن
 چرخه که باد می درو در می
 اگر در پشمی و گر در مغاک
 بسا با هیال که شود بخیزد مور
 چنین است رزم این گذرگاه را
 یکے را در آرد به هنگامه تیز
 مکن زیر این لاجوردی بساط
 که رویت کند کزوبا دار زرد
 گوزنی که در شهر شیراں بود
 چو مرغ از پشته گویج برکش جناح
 بدن برق وار آتش در جهاں
 سمندر چو پروانه آتشرو اشت
 خوسه بجز میخیزد بر جاسی جو
 اگر شاه ملک است و گر ملک شاه
 که داند که این خاک دیرینه دور
 کمن کیسه شد خاک پنهان شکج
 زر از کیسه تو بر آرد خروش
 که داند که این دغچه دام و دد
 چه تیرنگ باد خرداں ساخت است
 فلک نیست یکساں هم آغوش تو
 گمت چوں فرشته بلندی دهد

ازو زحمت خویش بزداختند
 که در خانه کلبه جاں بود
 گریزد زه باخچه ابر خویشتن
 چو بر طاق ایوان چه کوبی زمی
 چو خاکی شوی غایت زیر خاک
 چو در خاک شور افتد از آب شور
 که دارد پاد شد این راه را
 یکے را زه هنگامه گوید که خیز
 بلین مهر کزوبا گوی نشا
 کبودت کند جامه چوں لاجورد
 بزرگ خودش خانه ویراں بود
 مشومست راج اندرین مستراح
 جهاں را ز خود وایاں وایاں
 ولیک این کمن لنگ و آن خوشرو است
 خر افتاد و جاں داد خربنده کو
 همه راه سنج است یا سنج راه
 بهر فارسی اندر چه دارد ز غور
 که هرگز بیرون نارد آواز گنج
 سبوی تو از نرسی آید بپوش
 چه تازیانه دارد از نیک و بد
 چه گزدمکشال را سر انداخت است
 طرازش دورنگ است بر دوش تو
 گمت با دواں دست بندی دهد

شبانگه بتانیت نارد بیاد
 چه باید درین هفت چشمه خراس
 چو رنخسار از چنبرین روزی ز روزه بگیر
 ازین دیو مزدوم که دام و دواند
 پیچ گوشت و دشتباناں گم است
 گوشتین عجز از نده در مرغزار
 بهماں شیر کو جاس در میشه کزد
 مگر گوهر مزدومی گشت مخرد
 اگر نقش مزدوم رنخانی شکوف
 بچشم اندوول مزدومک را گناه
 نظامی بخاموشکاری بیسج
 چو هم رشته مفتنگانی خوش
 ربیامود ازین مژده لاخود
 شبانگه که صد رنگ بندد رنگار
 سحر که یک چشمه یابد کلید
 ربیاساقی آن خون رنگین رز
 می کزد نمودم پامی لغزی دهر

گلچیز چو گز وول دهر بامداد
 ز بهر جوے چند بزدن رسپاس
 چو هست آب یخوال چو خرما چو شیر
 زهاں شو که همصحنات بد اند
 ز نامزد بهایه ایں مزدوم است
 ز مزدوم گریزد سوے کوه و غار
 ز بد عنده می مزدوم اندیشه کزد
 که در مزدوماں مزدومها رنخرد
 بگویی که مزدوم چنبرین است حرف
 هم از مزدوم مزدومی سکه رسپاه
 بمقتار نا غلغنی بر میسج
 فروختب یا پنبه درین بگوش
 که با شمش شمش است و بازو زرد
 بر آید بصد دشت بچوں تو بهار
 بآیین یک چغمی آید بهرید
 در افکن بمغرم چو آتش بخز
 چو ضنهم در مارغ دو مغزی دهر

تذکره شیخ نظامی گنجوی مصنف مسکنر نامه

شمش ابو محمد رانیاس گوشت بن مؤید - اصلش از
 تفرش است - که از اعمال ثم شمرده می شود - اما ولادتش
 بگنجه که ببلاد آذر بایجان است - زود داده - وے را از

علوم نظایری و یاطقی و مصطلحات رسمی بهتر تمام بود و
 تهاجمی محرم گرانمایه را بقناعت و تقوی و عزالت و انزوا
 بسر نموده - چوں شهر از غلبه حرص و هوا و شست
 به سینه بسته پیش از باب دنیا نه ایستاده - بلکه سلاطین
 روزگار بوسی تبرک می جستند - چنانچه اکثر مشنویاست
 به انتقاس شان نظم فرموده - از آن جمله مخزن استمرار
 بنام بیژان شاه واسطه روم - و لیلی مخزن بارشمن مشهور
 شاه شهنشاه - و خسرو شیرین و هفت پیکر هر دو
 به اتابک قول از سلا - و اسکندر نامه که آخری است -
 مظهر شاه سلجوقی را به ملک نظم کشیده بود - و سوابق
 خمسه موصوفه اقبالنامه و غیره با ازو شست - و گویند بهشت
 هزار بیت از قصیده و غزل و قطعه و رباعی و غیره با ازو
 یادگار مانده بود - گو حال درویش نیست به نشری پاکیزه
 داند - و هم گویند - که مخترع میبود مردی به حال مشنوی
 نظامی است - یعنی رانده ای مشنوی بحمد و نعت و منقبت
 و مناجات و تعریف شعر و سخن و غیره نموده به دانشا گوئی
 رغبت نماید و آورده اند - که نظامی بهمنی بهشتاد و چار سالگی
 به ۹۹۹ پانصد و نود و نه راجری که خود به تاریخ
 اختتام اسکندر نامه بختری گفته - فوت گردید - گویند - که
 سفینه مشنوی اکثر از هفت بحر بیرون می رود - پس از آن
 آوزان و وزن اسکندر نامه فعول فعول فعول فعول
 مشنوی بارشمن متقارب مشمن مقصور یا مخدوف است و

انتخاب از شاهنامه

پژده سیدین ستراب نام و نشان
سزداران را بهداں از بهجیر

زمانه بر آورد از چرخ سر نشست از بر چرمه نیل رنگ یکه رنقفر خشم روی بر سرش خم اندر خم و روهی کرده درم بجائے که رایراں رسیده را بدیده بدو گفت سزای نباید ز رتر سرافشان شود زخم کم آورد چو خواهی که نگزایدت کاشقی بکڑی مکن راس و چاره مجوس سرافراز باشی بهر آئین مناب از ره راستی بیچ روهی بهاداش نیکی ریبایی ز من ریبایی بسے خلعت و نچاشته همان بند و زندهاں بود جای تو ز من هر چه پژده از ایراں رپاه	چو خورشید بزداشت ز تپس سپر رپوشیده ستراب خفتان جنگ یکه تیغ رنقندی بد اندر برش کندسے بهر فنزاک بر شصت خم ریباید یکه گند بالا گزیده رافرمود تارفت پیشش ز بهجیر نشانه نباید که خم آورد بهر کار در پیش کن راستی سخن هر چه پژده بهر راست گوے چو غیاهی که یابی رمائی ز من انه رایراں هر آنچه بهر سزم رگوے اگر راست گفتی سراسر سخن رسپارم بتو رنج آراشته ور ایدونیکه سزای بود مایه تو پشتین داد پاشخ ز بهجیرش که شاه

رگوسم همه هزرجه دانم بدوے
 نه ربنی جز از راشتی پیشه ام
 بگیتی به از راشتی پیشه نیست
 بدو گفت کز تو رپهرسم همه
 همه نامداران آل مز را
 دلبران و گزدان رابراں زمین
 ز بهرام و از رستم نامدار
 یکایک نشانے بمن بر نما
 سراپرده دهر رنگ رنگ
 به پیش اندرون بسته صد زر پیل
 یکے زرد خورشید پیکر دُرُش
 بقلب سپاه اندرون جای کینت
 بدو گفت کال شاه رابراں بود
 و زال پس بدو گفت کن میمنه
 سراپرده بر کشیده سپاه
 بگردد اندرش نیمه ز اندازہ پیش
 زده پیش او پیل پیکر دُرُش
 چه باشد ز رابریاناں تا م او
 چنیں گفت کال کوس خود بود
 سپهبدار و از شمع پاژ شاه
 ندارد اپا زخم او شیر تاد
 رپهرسید کال شمع پزده سراے
 یکے شیر پیکر دُرُش بگفتش

بکڑی چرا بایدم گفتگوے
 بکڑی نیاید نمود اندیشه ام
 بکڑی بتر بیج اندیشه نیست
 ز گزدگشان و ز شاه و رسه
 چه طوس و چه کاؤس و گودزرا
 چه گتتم و چوں گیو یا آفریں
 ز هرچیت رپهرسم بمن بر شمار
 اگر سر به تن غلای و جاں بجا
 بدو اندرون نیمه پای پلنگ
 یکے تخت رپهرسوزده بر سان پیل
 سرش ماو ز ریس غلافش بگفتش
 ز گزدان رابراں و را نام چیست
 که بر دگمش پیل و شیراں بود
 سواران پشیار و پیل و سینه
 رده گزدش اندر رستاده سپاه
 پس پشت پیلان و شیراں به پیش
 به نزدش سواران ز رینه کفتش
 بگو تا سچی باشد آرام او
 دُرُش شجی پیل پیکر بود
 سرافراز و لشکر کش و کینه خواه
 جزوگان ز به پیش پذیرند مساو
 یکے لشکر گشت پیشش بیای
 دُرُش کمر دزمیان دُرُش

پس پشتش اندر سپاہ گراں
 کہ باشد بمن نام او باز گوسے
 چینی گفت کاک فرآزادگان
 سپه کش کو گاه کینه ردیر
 کجا پیل با او نکوشد بجنگ
 دگر گفت کاک سبز پزده سرے
 یکے تخت پر مایه اندر مہیاں
 برو بر نشسته یکے پہلوں
 از آنکس کہ بر پاسے پیش برشت
 یکے باره پیش بیالایے او
 بخود هر زمان بر نموشد سے
 بسے پیل بر گشتواندار پیش
 به رایران فرمودے به بالایے او
 درفش ربیں از دها پیکر است
 کہ باشد بنام آل سوار ردیر
 بحیر آنگے گفت با عویشتن
 رگویم بدیں نیک دل شیر مزد
 اداں به نباشد کہ پنهان کنم
 بدو گفت کر چیں یکے نیک خواه
 بر پزید نامش بر فروخ بحیر
 دگر بار پزید شہراب ازو
 بیاض چینی گفت با او بحیر
 بدیں دژ مردم من بیاں موزگار
 همه نیزه داران و خوشنوران
 ز سکتی میاور تنہای برے
 سپہدار گودرز کشوادگان
 دو چل گور دارد چو پیل و چو شیر
 ز از دشت برونہ از کہ پلنگ
 بزرگان رایران به پیش پیلے
 زده پیش او اختر کاویان
 ایا فرود با صفت و یال گواں
 رشتہ بیکسراں او برتر است
 نہ رہیم سے اسب ہمتایے او
 تو گوئی کہ دزیا رنجوشد سے
 سے جوشد آن مزد بر جای غیش
 کندے فرو ہشتہ تا پاسے او
 بر آن نیزه بر شیر زربیں سرشت
 کہ ہر دم سے بر نموشد چو شیر
 کہ گر من نشان گوی پیلن
 ز مرستم بر آرد بنا گاہ گزد
 ز گودکشان نام او ہلگنم
 به نوی بیاید بنزدیک شاہ
 ہلگن کہ نامش ندانم دیوہر
 کہ بارے مرا نام چینی رگوے
 کہ آسے پر ہنر ہنر شیر گیر
 کجا او بیاید بر شہر بار

پس پشتش اندر سپاہ گراں
 کہ باشد بمن نام او باز گوسے
 چینی گفت کاک فرآزادگان
 سپه کش کو گاه کینه ردیر
 کجا پیل با او نکوشد بجنگ
 دگر گفت کاک سبز پزده سرے
 یکے تخت پر مایه اندر مہیاں
 برو بر نشسته یکے پہلوں
 از آنکس کہ بر پاسے پیش برشت
 یکے باره پیش بیالایے او
 بخود هر زمان بر نموشد سے
 بسے پیل بر گشتواندار پیش
 به رایران فرمودے به بالایے او
 درفش ربیں از دها پیکر است
 کہ باشد بنام آل سوار ردیر
 بحیر آنگے گفت با عویشتن
 رگویم بدیں نیک دل شیر مزد
 اداں به نباشد کہ پنهان کنم
 بدو گفت کر چیں یکے نیک خواه
 بر پزید نامش بر فروخ بحیر
 دگر بار پزید شہراب ازو
 بیاض چینی گفت با او بحیر
 بدیں دژ مردم من بیاں موزگار

گمانم کہ آل چینی ریس پہلو است
 غیب گشت ستراب را دل از آل
 نشان داده بد از پدر مادرش
 ہے نام جُشت از دہان ہجیر
 نیستہ بسر بر درگر گونہ گود
 قضا چوں ز گزروں فرو ہشت پر
 فز آن پس رہتر رسید گز ہتر
 سواران پیشار و پھیلاں پہاے
 یکے گزگ پیکر دُرش از برش
 میان سراپردہ تختہ زدہ
 ز نامبرائے نام آل مزد چہشت
 چہیں گفت کال پور گود تونہ گیو
 ز گو دز زیاں ہنہ و ہتر است
 سرا فردا دما دہ مستم گود
 بدو گفت ز آئسو کہ تا ہنہ مشہ
 ز دیبا کے رومی بہ پیشش سوار
 پیادہ سپہ دار و نیزہ درال
 ز دیبا فرد ہشتہ زیبا جکیل
 نشستہ سپہدار بر تخت عاج
 چہ نام است او را ز نام آدرال
 بدو گفت کو را فراموز خواں
 بدو گفت ستراب رکیں درخیز است
 ز ہر سو ز بہتر جہاندار شاہ

کہ ہر گونہ ساز و سلاحش کو است
 کہ جاسے نیامد ز دستم نشان
 ہے دید و دیدہ تہ بد یاورش
 مگر کال سچہا شود رد پذیر
 ز فزماں نکاہ نہ ہرگز فرود
 ہمہ زیر کال کور گز دند و کر
 کشیدہ سراپردہ بر کراں
 بر آید ہے نالہ کونہاے
 باہر اندر آوڑہ زبیں سرش
 ستادہ غلاماں بہ پیشش ردہ
 کچا جاسے دارد نژادش ز کیش
 کہ خوانند گزروں و را غیو نیو
 ہر ایراں سپہ برد بہرہ سراست
 ہر ایراں زبیں ہنچو او کم گود
 بر آید یکے پردہ سپہ سپیدہ
 ردہ ہر کشیدہ فزوں از ہزار
 شدہ الجھن لشکر جے گراں
 غلام اہستادہ ردہ خیل خیل
 رہادہ برآں عاج گردیشہ ساج
 سپہبد نژاد است یا سرورال
 کہ فز زبیر شاہ است و تاج گواں
 کہ فز زبیر شاہ است و با افسر است
 رہا ہند پیشش رہاں با گلاہ

دُرُفَشَن دُرُفَشَان بَدِ پِشِشِ بِلَا
 زِ هِرْگُوَنِ بَرِکَشِیدَه دُرُفَش
 سِرَشِ مَوِ سِیمِینِ وِ بِلَا دِرَا
 رِگُوَنِ تَارِچِ دَارِی اَزو بَمِ رُفَشَان
 کِمِ دِرِ چَنگِ نِیِرَا نِدَارِدِ لِگَامِ
 کِمِ بَرِ دَرْدِ وِ سَخْتِ نِیَاشِدِ شِرْکَا
 هِمِیدَا نِشْتِ آں رَا شَتِی دِرِ زِ مِطْفَتِ
 جِهَانِ دَارِ اِزِی کَارِ پَرِ دَاخْتِ اِشْتِ
 چُنَاں کِمِ گُذَارِدِ رِیَایِدِ گُذَا شَتِ
 هِمِ زِ هِرِ زَوِ بِنِی وِ دَرْدِ وِ رِیجِ
 اِزِ آں کِشْتِ بَدِ بَدِ اِیَرِ او مِیَرِ نِیَازِ
 وِزِ آں مَزِدِ وِ آں تَابِ دَادِه کِنْدِ
 کِمِ اَزِ تُو سَخْتِ رَا نِیَایِدِ زِ مِطْفَتِ
 اِزِ آں اِشْتِ کِمِ رَا نِدَا نِمِ هِمِ
 زِ مِشْتِ مِکَزِدِی سَخْتِ بِنِجِ بَادِ
 رِیَمِیَانِ رِسِپِ دِرِ خَانِدِ وِ نِیَازِ
 نِکُوَنِ بَارِ هِرِ مَزِدِ وِ هِرِ مِشْکُورِ اِشْتِ
 پَرِ بِلِیَلِ دِمَاں نِطْحَتِ وِ اِفسِرِ کِنْدِ
 چُو بَرِ خِیَزِدِ اِزِ دِشْتِ آوَا سِی نِخُو
 کِمِ شَایِدِ مِیَوانِ کَاں گُو شِیَرِ بَرِگِیرِ
 کِمِ هِنکَامِ بَرِ مِ اِشْتِ دِرِ کَلِیَسْتَانِ
 کِمِ دَارِدِ رِیَایِدِ شُو سِی چَنگِ رُو سِی
 بَرِ مِیَلِ بَرِ سَخْتِ نِدِیَرِ وِ جَوَالِ

دُرُفَشَن دُرُفَشَان بَدِ پِشِشِ بِلَا
 زِ هِرْگُوَنِ بَرِکَشِیدَه دُرُفَش
 سِرَشِ مَوِ سِیمِینِ وِ بِلَا دِرَا
 رِگُوَنِ تَارِچِ دَارِی اَزو بَمِ رُفَشَان
 کِمِ دِرِ چَنگِ نِیِرَا نِدَارِدِ لِگَامِ
 کِمِ بَرِ دَرْدِ وِ سَخْتِ نِیَاشِدِ شِرْکَا
 هِمِیدَا نِشْتِ آں رَا شَتِی دِرِ زِ مِطْفَتِ
 جِهَانِ دَارِ اِزِی کَارِ پَرِ دَاخْتِ اِشْتِ
 چُنَاں کِمِ گُذَارِدِ رِیَایِدِ گُذَا شَتِ
 هِمِ زِ هِرِ زَوِ بِنِی وِ دَرْدِ وِ رِیجِ
 اِزِ آں کِشْتِ بَدِ بَدِ اِیَرِ او مِیَرِ نِیَازِ
 وِزِ آں مَزِدِ وِ آں تَابِ دَادِه کِنْدِ
 کِمِ اَزِ تُو سَخْتِ رَا نِیَایِدِ زِ مِطْفَتِ
 اِزِ آں اِشْتِ کِمِ رَا نِدَا نِمِ هِمِ
 زِ مِشْتِ مِکَزِدِی سَخْتِ بِنِجِ بَادِ
 رِیَمِیَانِ رِسِپِ دِرِ خَانِدِ وِ نِیَازِ
 نِکُوَنِ بَارِ هِرِ مَزِدِ وِ هِرِ مِشْکُورِ اِشْتِ
 پَرِ بِلِیَلِ دِمَاں نِطْحَتِ وِ اِفسِرِ کِنْدِ
 چُو بَرِ خِیَزِدِ اِزِ دِشْتِ آوَا سِی نِخُو
 کِمِ شَایِدِ مِیَوانِ کَاں گُو شِیَرِ بَرِگِیرِ
 کِمِ هِنکَامِ بَرِ مِ اِشْتِ دِرِ کَلِیَسْتَانِ
 کِمِ دَارِدِ رِیَایِدِ شُو سِی چَنگِ رُو سِی
 بَرِ مِیَلِ بَرِ سَخْتِ نِدِیَرِ وِ جَوَالِ

مرا تو از روز پیمان یکے است
 اگر پنهانوں را نمائی به من
 ترا بے نیازی و ہم در جہاں
 و را یزد و نیکه را بس راز داری ز من
 سرت را نخواهد ہے تن بجای
 نہ رہی کہ موبد بخشرو چہ گفت
 سخن گفت ناکفته بچوں گوہر است
 چو از بند و بپوئند یا بد رہا
 چنین داد پاشخ بر بچیش کہ شاہ
 نبرد کسے جوید اندر جہاں
 اگر خود بہ بینی تو چنگال او
 پدانی کہ از دسے نیاید رہا
 بزخم سرگزید بسداں شکن
 کسے را کہ مرستم بکود ہم نبرد
 ہم آورد او بر نہی پیل نیست
 تنش زور دارد بصد زور مند
 چو او خشم بگیرد بر روز نبرد
 سخا ہم کہ با او بصرا بکود
 ہترایے مرستم بکود جہاں
 تو با او بشدہ ناشی بہ جنگ
 بگیتی ندیدی تو جنگ آوراں
 چو افراسیاب آل بہ ہمدار چیں
 بشنیر کیس مرستم ریلندن

یگم کہ گفتار من اندکے است
 سراقاز باغی بہر انجمن
 کشادہ کنم گفتہاے رہاں
 کشادہ بمن بر رہوشی سخن
 رہا بچی سخن آفتوں ہیں ہر دو راے
 بدامکہ کہ کشادہ راز از نہفت
 سچا نا رسودہ بہ بند اندر است
 چو رخشندہ دھرے بکود بے بہا
 چو سیر آید از مژد از تاج دگاہ
 کہ او زندہ پیل اندر آرد ز جہاں
 چنان ہیبت و پیکر و یال او
 نہ دیو نہ شیرو نہ تر از دہا
 بر آرد مار از دو صد انجمن
 سرش ز آسمان اندر آید بکود
 چو گزوپیل اسب او پیل نیست
 سرش برز است از درخت بلند
 جنگش چہ شیرد چہ پیل و چہ مزد
 ہم آورد اگر کورہ خارا بکود
 ہمہ آشکار است پیش جہاں
 چو او تیغ ہندی بگیرد بہ جنگ
 کہ بکودند با گزہاے رگراں
 ابا نامداران توراں زمین
 رہا بر آتش بر آں انجمن

بدو گفت سہراب آزادگان
 کہ ہتھو توے خواہد باید رہلےسر
 تو مزدان جنگی سچا دیدہ
 کہ چشمیں ز رستم سخن بر زبان
 مگرش رہیم آنگاہ آیدت یاد
 از آتش تراہیم چنداں نمود
 چو دہرایے سبز اندر آید ز جاے
 سہر تیگرگی اندر آید سحاب
 چو بر گفت زینگوئے سہراب گزود
 بدو گفت نا کار دیدہ ، بحیر
 یگویم بدیں تو کہ با زور دشت
 ز لشکر کند جنگجو اجمہن
 بدیں زور وایں کشت درایں یال او
 ز گزواں نیاید کسے جنگجوے
 ز راہراں نباشد کسے کہنہ خواہ
 چہیں گفت موبد کہ مزدون بنام
 اگر من شوم گشتہ بر دشت او
 چو گودرز ہشتاد پویر گزہیں
 چو گیو بہانگیر لشکر نیکن
 چو ہرام و مہارم گردن فراز
 پس از مرگ من ہزبانی کنند
 نباشد بہ راہراں تن من مباد
 چو تن سرکش از زہیں بیچ سزد

سید بخت گودرز سرکشوادگان
 بدیں زور وایں دانش وایں ہنر
 کہ بانگ پلے اسب نشینیدہ
 برانی رشتائی ورا ہر زماں
 کہ دہرایے جوشاں ریلزرد ز باد
 کہ دہرایا بہ آرام جُنہاں نمود
 ندارد دم آتش تیز پایے
 چو تیغ تپش برکشد آفتاب
 غمیں گشتہ ہرماں ہے بر شمرود
 کہ گر من نشان گو شیر رگیر
 چہیں یال وایں ہشروانی رشت
 بر انگیزد آں بارہ پایہن
 شود گشتہ رستم پیکال اد
 کہ با او بروے اندر آرد بروے
 رگیرد سر تخت کاؤس شاہ
 بہ از زخمہ دشمن بر او شاد کام
 ہمزد در سہ روز و نول آپ جو
 ہمہ نامداران با آفہیں
 کہ باشد بہر جا سہر اجمہن
 چو پشیدوش شیر آوزن رزم ساز
 ز دشمن بکس جائستانی کنند
 چہیں دارم از موبد پاک یاد
 سزد گر گیا را موبد تدرو

ہمہ یامن از مرشت گفتن اشت
 بہ بیہودہ چیزے ز من خواستن
 بدین سبب نہ خواہی بریدن سرم
 چہ باید گفتوں رنگت آہیختن
 ہمانا کرت آساں نیاید بدشت
 بر آرد بہ آوردگ از تو گرد

سہراب گفت ایں چہ آشتن ہست
 چہا باید رایں رکنہ آراستن
 کہ آگاہیے آں نہاشد برم
 بہمان نہاید بہ نحوں رہیختن
 ہسے پیشتن را رہیخواہی شکست
 نہاید ترا جہت با او نہرد

ماختن سہراب بر نجمہ کاؤس و بر کندن میخانہ

سر پر دلاں رُود و نمود پُشت
 عجب ماند زان گفتہایے نہشت
 رہنگدش آمد بجایے نہشت
 ز ہر گوئیہ کزد بیکار ساز
 نہاد از سر مزوری تاج زر
 یکے ترنگ رومی بیکر دار باد
 رگراں گزہ را پہنکویے دیو بند
 نہشت از بر بارو نیز رنگ
 چو کوہ رواں اشبش از جا بہشت
 بر آورد بر رہنرؤ ماہ گرد
 رسید او بہ نزدیک کاؤس شاہ
 رسیدند از وسے سران دلیر
 ز ہانویے آں آب دادہ رشاں

چو رہنکید گفتار ہایے دُرشت
 رہاں کزد زو رویے و چیزے گفت
 ز بالا زش جنت یک پُشت دست
 بسے کزد اندیشہایے دراز
 بہ بہشت از پلے رکنہ آنگہ کر
 بہویشید خفتان و بر سر نہاد
 رگرتش رسان و کمان و کمنہ
 ز گمشدی بخش آمدش نحوں درگ
 بہ آوردگ رفت ہجوں پیل مست
 بہرؤں آمد و رایے ناورد کزد
 بہیامد دماں تا بہ قلب سپاہ
 بہ رکزدار گوراں ز چنگال شیر
 ز پاؤ رکیب وز دست دغاناں

کس از نامداران راین راسپاه
 دژاں پس دیلیراں شدند انجمن
 نشاید رنگه کرد آساں بدوے
 دژاں پس خروشید سهراب گزد
 چنین گفت کاسے شاه آزاد مزد
 چرا کردہ نام کاؤس کے
 گرایس نیزه در مشت پچاں گنم
 یکے سخت سوگند خوردم بزم
 کز ایراں خانم یکے نیزه دار
 کہ داری از ایرانیان نیز جنگ
 گچا گیو د گودزد و طووس دیلیر
 سوار بهال و مستقیم نامور
 در آیند و مزدی نمایند رہیں
 بگفت و ہمے بود خاموش بس
 از آں پس بچینیہ از جائے خویش
 خم آورد پشت و سنان سنبخ
 سرا پرده یک بہرہ آمد نہ پاسے
 نہیں گشت کاؤس د آواز داد
 یکے نژد و مستقیم برید آگی
 ندارم سوارے ورا ہم نبرد
 بشد طووس و پیغام کاؤس بزد
 بدو گفت و مستقیم کہ ہر شہزاد
 گئے جنگ بودے گئے ساز بزم

نیارشت کزدن بدو در رنگہ
 کہ راینشت گویے گو ریلین
 کہ یارد شدن پیش او جنگجوے
 ہمے شاه کاؤس را بر شمرزد
 چگون است کارت بدشت نبرد
 کہ در جنگ شیراں نداری تو پئے
 راسپاہ ترا بختہ بلے جاں گنم
 ہداں شب کچا کشتہ شد زدمہ نرم
 گنم زدمہ کاؤس کے را بہ دار
 کہ پیش من آید بریں دشت جنگ
 فریبرز کاؤس د گشتیم شیر
 وگر رنگہ گزد پر خاش خر
 و نہں رزمگاہ از پئے خشم و ریس
 از ایراں نداد اینچ پاسخش کس
 بنزدیک پرده سرا رفت پیش
 بزد شد و بر کند ہشتاد بیخ
 نہ ہر سو بر آمد دم کرتاے
 کہ آے نامداران فرسخ رنژاد
 کزین تونک شد مغز گوداں رتی
 از ایراں نیارد کس راسپاں کار کرد
 شنیدہ سخن پیش او بر شمرزد
 کہ کردے مرا ناگماں خواستار
 نریدم نہ کاؤس بزم ریخ رزم

بفرمود تا رخش را زین کنند
 ز نیجه نگه کرد و رستم بدشت
 نهاد از بر رخش رخشده زین
 همه بست با گداز تمام جنگ
 همه آں بویں را بر دامن گفت زود
 بدل گفت ایں رزم آهمن است
 بزد دشت و چو پیشه بتر بیان
 رشتت از بر رخش و پیمود راه
 بدو گفت ز ایدر مرد پیشتر
 دُرُخش ریزد و با او بهم
 چو سهراب را دید آں یال و شاخ
 بدو گفت ز ایدر بیگ شو شویم
 رختمود سهراب پر خاش خرم
 بمالید سهراب کف را بکف
 رگفت او بر رستم بزد تا رویم
 از ایران و توران سخا بهم کس
 به بالا باندی و با کشت و یال
 به آوردگه مر ترا جاع نیست
 نگه کرد و رستم بدان سر قرار
 بدو گفت نرم آسے جو اندر نرم
 به پیروی بسے دیدم آوردگاه
 تبه شد بسے دیو بدشت من
 نگه کن مرا تا به ریچی بجنگ

سواران بر وها پر از بریں کنند
 ز نه گیو را دید کاندر گذشت
 همی گفت گرد گیر که پشاپ بریں
 به بردگشواں بر زده طوس جنگ
 تمنن چو از بزد آوا شنود
 که ایں رخش از پی یک تن است
 بدشت آں کیانی کمر بر میان
 زواره نگهبان گاه و رسپاه
 بمن دار گوش از یلاں بیشتر
 همه رفت پر خاش جوع و درم
 برش جوں بر سام جنگی فراخ
 بر آوردگه بر بے آمو شویم
 ز گفت گو پیلین نامور
 به آوردگه رفت از پیش صف
 بیگ جاعے هر دو دو مزد گویم
 چو من باشم و تو هم آورد بس
 رستم یافت با ایں به پتیار سال
 ترا خود بیگ شفت من پائے نیست
 بدان شفت و جنگ و رکیب دراز
 زین مزد و خشک و هوا نرم و گرم
 بسے بر زین پست کردم رسپاه
 ندیدم بداشتو که نمودن کن
 اگر زنده مانی منرس از جنگ

مرا دید در جنگ دژیا و کوه چہ کدوم بنسارہ گواسے بن است کسانے کہ دیدند رزم مرا ہے رحمت آرد بتو بر ردلم نمائی بترکاں بدیں یال و سفت پو آرد ز مرستم چینی گفتگو بدو گفت کز تو رہیزم سخن یکایک بزادست مرا یاد دار من ایروں گمانم کہ تو مرستی چینی داد پاسخ کہ مرستم نیم کہ او پهلوان است و من کہنرم	کہ با نامداران توران گروہ بزوی جہاں زیر پایہ من است شمر دند گوئی کہ بزم مرا نخواستہم کہ جانت ز تن رہسلم ہر ایراں ندانم ترا رہیز جفت رہجئید سہراب را دل بدو ہمہ راستی باید افکند بن ز گفتار جوت مرا شاد دار کہ از فتح نامور تیر می ہم از فتح سام تیرم نیم نہ با سخت و گاہم نہ با افسرم

نبرد مرستم با سہراب

ز آمد سہراب شد نا امید بر آردوگہ رفت و نیزہ گرفت یکے تنگ میدان فرو ساختند نامدایک بر نیزہ بند و سنال بشمشیر ہندی بر آویختند بزخم اندروں تیغ شد ریز ریز گر گفتند زان پس محمود گراں ز تیر و محمود آمد بہ خم ز اسپاں فرو سخت بزگشتواں فرو مانده است و دلاور ز کار	بر او نیزہ شد روئے زور سپید ہے ماند از گفت مادر شکفت بکوتاہ نیزہ ہے تاختند بچپ باز بزدند ہر دو رعناں ہے ز آہن آتش فرو رختند چہ رنہ کہ پیدا کند مرشخیز ہے کوختند آں بر آں ایں بر آں بجاں باد پایان و گرداں دشم ز رہ پارہ شد بر میان گواں یکے را نہ بد دست و بازویش یار

تن از غم پر آب و دماں پر ز خاک
 یک از دیگر رستاده آنگاه دور
 جهان را شگفته ز کردار گشت
 ازین دو یک را بختید رهنر
 همه بچه را باز داند ششور
 نداند همه مزدوم از رنج و آذ
 بدل گفت در شتم که هرگز نهنگ
 مرا خوار شد جنگ دیو سپید
 ز دست یک تا سپرده جهان
 بسیری رسانیدم از رودگار
 پو آسوده شد باره هر دو مزد
 بزه بر نهادند هر دو کماں
 زره بود و نختان و بتریاں
 بهم بهتر باران نمودند سخت
 غیب شد دل هر دو از یکوگر
 تمنن اگر دشت مزدی بهنگ
 بزور از زمین کوه برداشته
 کمر بند شتراب را چاره کرد
 میان جواں را نه بد آگهی
 فرو داشت دشت از کمر بند او
 دو شیر آژن از جنگ سیر آمدند
 دیگر باره شتراب گزید رگراں
 بزد گرز و آورد کشتن به درد

زبان گشته از تشنگی چاک چاک
 پُر از درد باب و پُر از رنج پاور
 شکسته هم از تو هم از تو در شست
 خرد دور مید رهنر نمود و چهر
 چه ماهی به دریاچه در دشت گور
 یک موشنه را ز خورند باز
 ندیدم که آید بدینسان بجنگ
 ز مزدی شد رهنر و دل نا امید
 نه کردی نه نام آورده از جهان
 دو لشکر نظاره بریں کارزار
 ز آزار جنگ و ز تنگ نبود
 یک سان خورده دیگر تو جواں
 ز جنگ و ز پیکان نیامد زیاں
 تو گوئی رفو و سخت بزرگ درخت
 رگرفتند هر دو دواں کمر
 بکند سپه سنگ را نوین جنگ
 رگراں سنگ را موم پنداشته
 که از زین رهنر نماند اندر نبرد
 رماند از رهنر دشت و شتم رهنی
 شگفته رفو ماند از بند او
 تبه گشته و خسته دیر آمدند
 ز زین بر کشید و رهنر شد راں
 به پیچید و درد از دلیری رهنر

رختیوید مہرآپ گفت آے سوار
 بزیر اندرت ریش گوی خراشت
 مرا رحمت آید بتو بر ز دل
 اگرچہ گوی سزد بالا مود
 تہمتن نداد ایچ او را جواب
 پشتی رسید ای ازل آل ازین
 کہ اندیکہ گروے بزگاشتند
 تہمتن بتوراں سپہ شد بجنگ
 بہ رایراں سپہ رفت مہرآپ گزد
 ہزد خیشتن را بایراں سپاہ
 میان سپہ اندر آمد چو گرگ
 چو مرستم ہزدیک توراں رسید
 غیب گشت و اندیشہ کرد و دید
 ازین پر ہتر تریک تو خاشہ
 بہ لشکر گہ خویش تازید رود
 میان سپہ دید مہرآپ را
 سر نیزہ پر خون و خفتان و جوت
 دژم گشت مرستم چو او را برید
 بدو گفت کائے تریک جو تخیار مزد
 چرا دشت با من نسودی ہمہ
 بدو گفت مہرآپ توراں سپاہ
 تو آہنگ کردی بدیشاں تخت
 بدو گفت مرستم کہ شد تیرہ روز

بہ زخم دلیراں نہ پایدار
 دو دست سوار از ہمہ بدتر است
 کہ از خون آغشتہ گشت است گل
 جوانی کند سپہر کانا مود
 شکستہ رفو ماند در بیچ و تاب
 چنجاں تنگ شد بر دلیراں زبیں
 دل و جاں ہاندیشہ بگذاشتند
 پادشاں کہ تخیار دیدہ پلنگ
 رعناں بارو تیز تنگ را سپزد
 بدشتش بسے نامور شد نناہ
 پراگندہ گشتند متحد و موزگ
 پشیاں شد آہ از جگر بر کشید
 کہ کاؤس را بے گماں بہ رسیدہ
 بخفتاں بر و بازو آراستہ
 کہ اندیشہ دل بہ انگونہ مود
 زبیں لعل کردہ جو تباب را
 چو شیرے کہ گزد ز تخیار مشت
 خروشے جو شیر زباں بر کشید
 ز رایراں سپہ جنگ با تو کہ کرد
 چو گرگ آمدی دژ میان رمہ
 ازین دژم دور اند و ہم بیگناہ
 کسے با تو پیکار و کیشہ نمیشد
 چو پیدا کند تیغ گینہی موز

یہ گشتی رگیں ہم خود اپنا گاہ
 ہمیں دشت ہم دار و ہم منبر است
 گر آید و نیکہ بازو بشمشیر و نیز
 بر مقتد و موی ہوا تیرہ گشت
 تو گشتی ز جنگش سرشت آستان
 و گر بارہ نیز اندرش آہن است
 شب تیرہ آمد سوئے لشکرش
 بہ ہوا چنیں گفت کارموز ہور
 شہ را بسر زان سوایہ دلیر
 چہ آمد شہ را چہ گفت و چہ کرد
 چہ کرد او ایا لشکر سر بسر
 یکے پیر مزد است بر سان شیر
 اگر گم از کار آل ناہدار
 دو ہاروش ماندہ و این پیل
 ندانم بگرد جہاں سر بسر
 ہو گفت ہواں کہ فرمان شاہ
 ہمہ کار با سخت و با ساز بود
 بیامد یکے مزد پزخاش جوے
 تو گشتی ز متقی مٹوں خاست است
 رعناں باز پیچید و برداشت راہ
 چنیں گفت مہراب کو زین سپاہ
 از ایرانیان من پسے گشتہ ام
 اگر شیر پیش آمدے بے گماں

یہ رہیں ہم تا بر کہہ رگزید سپاہ
 کہ روشن جہاں نیز تیغ اندر است
 چنیں آشنا شد تو ہرگز مہر
 ز مہراب گزردوں ہوا تیرہ گشت
 بناساید از تاختن یک زمان
 شیکشت روان است روئیں تن است
 رہیاں سودہ از جنگ آہن سرش
 بر آمد جہاں کرد پیر جنگ و شور
 کہ یال ہلاں داشت چنگال شیر
 کہ او بود ہمزور من در نبرد
 کہ چوں او ندانم بہ رگیتی و گر
 نگردد ز پیکار و از جنگ سیر
 نہ چندان بود کاید اندر شمار
 بجوشد ز آواز او رود پیل
 کہ بشد گو کہینہ چوں او کمر
 چنیں بد کرد را بدر ٹچند سپاہ
 بہ آورد کہ گشتن آغاز بود
 ہمیں لشکر گشن رہنما رومے
 کہ ایس جنگ را یک تن راحت است
 بہایراں سپاہ رفت از این جاہگاہ
 نکرد از دلیراں کسے را تباہ
 زین را بچوں چوں گل آغشہ ام
 درشت چنیں داں ز گزید گراں

دزیرں بر شما جز نظارہ نہ بود
 بہ پیشم چہ شیر و پلنگ و ہرن
 چہ گزداں مرا روعے بینند نیز
 چہ خودا بہ پیش است روعہ ہرن
 بنام خدا کے جہاں آفریں
 مٹوں خواں و مے باید آراستن
 و ز آں روعے مرستم سپاہ را بدید
 کہ انروز ستراب جنگ آزمائے
 چنیں گفت با مرستم گزود گیو
 ریام دماں تا میان سپاہ
 کہ او بود بر زمین و نیزہ بدست
 ریام چو با نیزہ او را بدید
 خمیدہ عموئے ہرن بر برش
 تنابید با او ریتابید روعے
 ز گزداں کسے مایہ او نداشت
 ہم آہن پیشیں رنگہاشتم
 بہ تنہا نشد بر برش جنگجوئے
 سوارے نشد پیش او یک تن
 ز ہر سو ہے شد دنان و دماں
 نغیں گفت مرستم ز گفتار ہوئے
 چو کاؤس کے پہلوں را بدید
 ز ستراب مرستم زباں بر کشاد
 کہ کس در جہاں کودکے نارسید

ولیکن نیامد کسے خود چہ سود
 بہ پیکل رفو ہارم آتش ز اجر
 زہرہ بر تن شال شود ہرن ہرن
 بدید آید آئین کہ باشد مشرک
 غلام ز گزداں یکے بر دین
 رہباید ہے غم نہ دل کاہن
 سخن رائد با گیو گفت و شنید
 چگونہ جنگ اندر آورد پایے
 کہ زان گوئے ہرن نہ بدیدیم نیو
 ز لشکر بر طوس شد کہینہ خواہ
 چو گزگیں رفود آمد و ہر نشست
 کبودار شیر زباں بر دمید
 ز نیرو یافتاد تزلزل از سرش
 شدند از دلیراں بے جنگجوئے
 بجز پسین پایہ او نداشت
 سپہ را برو هیچ نگذاشتم
 سپردیم میدان کہینہ بدوئے
 ہے تاخت از قلب تا تیسرہ
 ہرن اندر دواں بود اسبش چل
 بر شاو کاؤس بہناد روعے
 بر خویش نزدیک جایش گزید
 ز بالا و ہرنش ہے کرد یاد
 بدیں شیر مزدی و گزوی بدید

ہ بالا رستارہ پسایہ ہے
 دو بازو و رانش چو ران ہیوں
 بہ تیغ و بہ نیزہ بہ گوز و کشد
 سر انجام گشتم کہ من پیش اوں
 گر گشتم دواں کر بنو او
 ہے خواستہ کش ز بنس بر گشتم
 گراو باد جہاں شود کو تہسار
 ازو باز گشتم کہ بیگاہ بود
 بدان تا را کہ دیم فردا یکے
 چو فردا پیاید بدشت ہرزد
 بہوشم نہ انہم کہ رفیروز بہیشت
 کو اویشت پیروزی و دنگاہ
 بدو گشت کاؤس یزدان پاک
 من رانش بہ پیش جہاں آفیں
 بدان تا ترا بر دہد دنگاہ
 گشت تازہ بہر مژدہ کام ترا
 بدو گشت مرستم کہ با فرہ شاہ
 بہ گشت این و بہر خاست پس بہتیں
 بہت کہ گہر خویش بہتاد نوے
 زوارہ بہیاد خلیدہ رواں
 ازو خوژدنی خواست مرستم گشت
 ہمانکہ بدو حال سہراب گزد
 سپہ را دو فرسنگ بہر دہریاں

تنش را زیں ہر تبارہ ہے
 ہمانا کہ وارو رطبری قزوں
 ز ہر گوئیہ آرمودیم چند
 بسے گزد را ہر ہر گشتم ز زہیں
 بہیشتا زدم سخت بہیشت او
 چو دیگر کسانش بہ خاک اٹھنم
 بہیشتہ ابر زہیں مرآں ناہار
 کہ شب سخت تا یک و بے ماہ بود
 بہ گشتی گر انجیم ما اندکے
 بہ گشتی ہے بایدم چارہ کود
 بہ بہینم تارایہ یزدان بہ چہیت
 ہم او آفریدہ چور و ماہ
 تن بہ سگالت گشت چاک چاک
 بہانم فرادان سر اندہ زہیں
 بہیں ترک بہ خواہ کم گزدہ راہ
 بر آرد بہ خویشید تاہم ترا
 بر آید ہمہ کامہ نیک خواہ
 بہر دم گشتہ او پیش آل انجمن
 چو اندیشہ جان بہر دلش کہینہ جوے
 کہ بہر مژدہ چوں گشت بہر ہنہاں
 پس آگاہ ز اندیشہ دل را بہشت
 سراسر ہمہ ہرچہ بہر ہر شہر
 کشادہ نیارست یک تن دہریاں

چنچیں رائد پیش برادر سخن
 به شنگیر من چوں به آوزدگاه
 ربابور رسپاه و درفش مرا
 چمنی باش در پیش پزوه سرله
 گر ایدونیکه پیروز باشم بجنگ
 وگر خود دگر گونه گردد سخن
 میا شد یک تن به آوزدگاه
 یکایک سوکے ز ابلستان شوید
 از او بر کشائی یکایک سخن
 چنچیں بود فرمان برادران پاک
 تو خود سفد گردان دل مادرم
 رگوش که تو دل بمن در بند
 کس اندر جمال جاودانه نمائند
 پسے دیو و شیرو پلنگ و زنگ
 پسے باره و دژ که کردیم پخت
 در مرگ را آن رکود که پالے
 اگر سال گردد خروں از هزار
 نگه کن به جهنم شاه بلعد
 به گیتی چو ایشان نه بد شهریار
 مردی ز گردشپ برتر نبود
 زیمان و سام آل دو گردن فراز
 چو گیتی برایشان نمائند و گشت
 همه مرگ را ایم پیر و جوان

که بیدار دل باش و تندی سخن
 روم پیش آن تریک ناورد خواه
 بهما تخت و تزیینه کفش مرا
 چو خود رشید تاباں بر آید ز جله
 به آوزدگاه بر نیارم درنگ
 تو زاری ساز و تندی سخن
 مسازید چشمتن سوکے رزم راه
 از ایدر بنزدیک دستان شوید
 که زونو تهنمتن در آمد به من
 که گردد به دشت جولے هلاک
 چنچیں رائد امیرد قضا بر سرم
 مشو جاوداں بهر جانم رزنده
 ز گردووں مرا خود بهمان نمائند
 تبه شد ز چنگم بهنگام جنگ
 نیاورد کس دشت من زیر دشت
 به اشپ اندر آرد بر آید ز جاسے
 بهین است راه و بهین است کار
 بهما نیز طهورش دیو دینه
 سر انجم رفتند ری کردگار
 بهنر بریں گردگارشپ رسود
 ز مزدون به گیتی نه بد شان جواز
 مرا نیز بر ده رباید گذشت
 به گیتی نمائند کسے جاوداں

چو خورشید گزود بر منشاں پلکوں
 اگر جنگ سازد تو سستی ممکن
 که از شاه گیتی بر تبار و
 چنان رود که او را ند از بن سخن
 در گریبه آرامش و خواب بود
 رز شب بنم گفت شتراب بود

گشتی گرفتن رستم و شتراب و سہائی یافتن رستم از او بچارہ

چو خورشید رخشاں بگشود پر
 تهنش ز پور شد بیز بیاں
 سیہ زانج برتاں فرو برد سر
 نشست از بر او دہای دہاں
 رہادہ ز آہن بہ سر بر گلہ
 ہے مے گسارید با رود زن
 کہ با من ہے گزود اندر ہزد
 بہ رزم اندر دل ندارد رزم
 تو گوئی کہ دانندہ بر زد رسن
 بچند بہ شرم آورد چہر من
 بہ دل ریز لختہ رہتاہم ہے
 کہ چوں او ہزدہ بہ گیتی کم است
 شوم خیرہ رو اندر آرم بہ توے
 سیہ رو روم از سر تیرہ خاک
 نباید کہ رزم آورم با پردہ
 کہ بر مزداہر ان و توراں سپاہ
 نباشد بہ ہر دو سرا کام من
 بچہ نہ باشد ز چوں بچختن

چو خورشید رخشاں بگشود پر
 تهنش ز پور شد بیز بیاں
 رہادہ ہاں دشت آوزد گاہ
 و زان روے شتراب با آہن
 بہ ہوماں چنیں گفت کال شیرمزد
 ز بالاے من نیست بالاش کم
 بر و کشف و یالش با نند من
 ز پا و رکبش ہے رزم من
 نشانہای مادر رہیام ہے
 گمانے بر من کہ او رستم است
 نباید کہ من با پردہ جنگ جوے
 ز داوار گزوم بسے شرمناک
 نباشد آہیہ سراچے روگر
 بہ شاہان گیتی شوم رو سپاہ
 گوید کسے چہرہ بد نام من
 سراہیہ گزوم از آویختن

رسیده است مرستم بمن چند بار
 چه کزد آل سپهبد به گزند گراں
 ولیکن ندار دپے و بخشش او
 خروش طلبه بر آمد به دشت
 به آرام گ رفت از تخت بزم
 سر جنگ جویاں بر آمد به خواب
 سرش پزند رزم و دلش پزند بزم
 بجنگ اندرون گزند کاو رنگ
 تو گفتی که با او بهم بود شب
 به پیکار دل بر چه آراستی
 بزن جنگ بیداد را بر زمین
 به تے تازه داریم روی و زخم
 دل از جنگ جستن پیشماں غنیم
 تو با من بساز و بیارے بزم
 ہے آپ عزم به چهر آورد
 گئی پیش من گوهر خویش یاد
 گفتند نامت تو با من بگوے
 چو گفتی تو با من گنوں هم نزد
 گزین نامور رستم زاملی
 نکریم هرگز چنین گفتگوے
 نگیرم رفیق تو زین در بکوش
 بگفتی که بشته دارم میاں
 که فرمان و رای جانشاں بود

بدو گفت همواں که در کاوار
 شنیدی که در جنگ مازندراں
 بدین بخش ماند ہے بخش او
 چو یک بنه از بنه شب در گشت
 جانجوے شهاب دل پزند رزم
 به شنگیر چوں بر دیده آفتاب
 بهوشید شهاب خفتان رزم
 بهامد خروشاں بدان دشت جنگ
 به مرستم به رسیده خنداں دولاب
 که شب چوں بدمی روزه چوں غاسقی
 به کف بلکن این تیر و شنیر یکس
 به نشینیم هر دو به پیاده بهم
 به پیش جانداد بهماں غنیم
 بهماں تا کسے دیگر آید به رزم
 دل من ہے بر تو مهر آورد
 بهماں که داری به گزداں رنژاد
 به نام تو کردم ہے بهشت جوے
 به من نام بهناں نبایت کرد
 مگر به تور دشتان سارم بلی
 بدو گفت مرستم که آسے ناهوے
 به گفتی بر رفتن سخن بود دوش
 به من کود کم گر تو هستی جواں
 بهوشیم و فرجام کار آن بود

و دیگر که در جای تنگ و نبره
 بیس گشته ام در فراز و نشیب
 بدو گشت شهراب کاسے مزد پیر
 مرا آرزو بود که بر بیشترت
 کسی سز تو ماند ستوداں گنده
 و گر هوش تو زیر دشت من است
 ز استبان جنگی رفود آمد
 به بستن بر شک استپ نبرد
 چو شیراں به کشتی در آویختند
 بزد دشت شهراب چو پیل مست
 کمر بند مرستم مرگشت و کشید
 به مرستم در آویخت چو پیل مست
 یکے لغو بزد پراز خشم و یکیں
 نشست از بر سینه و بیستن
 بکردار شیرے که بر گور نر
 یکے خنجر آنگوں بر کشید
 نگه کرد و مست به آواز گفت
 به شهراب گشت اے پیل شیر گیر
 دیگر گوئی راین باشد آیین ما
 کسی کو به کشتی نبرد آورد
 شخصیں که پیشش نهد بر زمین
 اگر بار دیگرش نهد آورد
 روا باشد از سر کند زو جدا

پژویش بخوبند مزدان مزد
 نیم مزد گفتار زرق و رفیب
 اگر نیست پندے منت جانگیر
 بر آید بهنگام هوش از برکت
 بهزد رواں تن به زنداں گنده
 به فزاین بزدواں بر آدم ز دشت
 به شبنوار بارکت و خود آمدند
 به رفتند هر دو رواں پژو دزد
 ز تنها غوے و نحوں همه بهختند
 چو شیر دمنده ز جا در بخت
 ز بس زور گفتی زبیں بر درید
 بر آزدوش از جاسے و بهناد پشت
 بزد مرستم شیر را بر زبیں
 پراز خاک چنگال و روے و دهن
 زمد دشت و گور آمد آید بسر
 همه خواست از تن سرش را برید
 که راین راز باید گشاد از زلفت
 کند افکن و گوز و شمشیر گیر
 جز راین باشد آرایش دین ما
 سر دهنترے زهر گود آورد
 نبرد سرش هر چه باشد به کیں
 به افکندش نام شیر آورد
 بریں گوئی بر باشد آیین ما

برین چاره از چنگ ز اندام
 دلیر جوان سر بگفتاید برین
 یکے از دلیری دوم از زان
 رہا کرد از دست و آمد بدشت
 چه کرد و بخت یارانش نبود
 همه در شد باز هوماں چو گزند
 به هوماں بگفت آن گنج رفته بود
 بدو گفت هوماں در بق آئے جوان
 در رخ راین برو بزد و بالاچه تو
 بزرگے که آورده بودی بدام
 بگفت کن کنز راین پیتمه کار کرد
 یکے داستان زد برین شهزاد
 بگفت و دل از جان او بر گرفت
 به لشکر گنج خویش نهاد و روست
 به هوماں چنین گفت ستراب گزند
 که خود را بیاید بر من به جنگ
 چو مرستم ز جنگ دے آزاد گشت
 خرامان رشتد سوئے آپ رواں
 رنج و آفتاب و دے و سرون بگشت
 به زهرم پنازید بر بے رنپاز
 همه خواست بر روزی و دشتگاه
 که چو رفت خوابد پنهان برش
 شنیدیم که مرستم ز آغاز کار

همه خواست باید ز گشتن رها
 بداد و نبود آن سخن جانگیر
 رسوم از جوانمردیش بے گمان
 بدشت که بر پیشش آچو گزند
 از آنکس که با او نبرد آرزو
 بیاید و پیروزید از او از نبرد
 سخن هر چه مرستم بدو گفتند بود
 به سیری رسیدی همانا ز جاں
 یکمپ دراز و بلی پاری تو
 رها کردی از دست شد کار خام
 چه آمد به پیشت بدشت نبرد
 که دشمن ما از چه نخواست نوار
 پنهانده همه مانده اند بگشت
 به خشم و بر از غم دل از کار او
 که اندیشه از دل بیاید نشود
 به بیانی به گزندش بر پانگ
 لسان یکے کو و هلاک گشت
 چو جاں رفته گویا بیاید رواں
 به پیش جہاں آفرین شد گشت
 رنپازش همه کرد بر چاره ساز
 نبود آگه از بخش خود رشید و ماه
 رنپاز بد و برون گناه از سرش
 چنان یافت نیرو ز پزد و دگار

کہ گر سنگ را او بسر بر شد
 از آن زور پیوسته رنجور بود
 بنارید بر کنه دگر جہاں
 کہ لخت ز زورش ستانند ہے
 بدانشاں کہ از پاک یزدان بخت
 چو باز آن چخال کار پیش آمدش
 بہ یزدان بنارید کاے کردگار
 ہماں زور خواہم کز آغاز کار
 برو باز داد آن چخال کشت بخت است
 و زان آنچہ شد بجای نہ زد
 ہے تاخت شہراب چوں پیل مست
 گردان و چوں شیر فقرہ زغال
 بر آں گوئے مرستم چو او را بدید
 ز پیکارش اعدا ہا بر گرفت
 چو شہراب باز آمد او را بدید
 چو نزدیک تر شد بدو پیکرید
 چہیں گفت کاے رشتہ از چنگ شیر
 چرا آمدی باز پیشم بگوے
 ہمانا کہ از جاں تو سیر آمدی
 دو بارت اماں دادم از کارزار
 چہیں داد پاسخ بدو بیلنن
 نگویند ز من گوئے مزدان مزد
 رسیدنی کہ ز من پیر مزدے دلیر

ہے ہر دو پایش بدو در شدے
 دل او از آن آرزو دور بود
 بہ زاری ہے آرزو کرد آن
 کہ رفیق بہ رہ بر گواند ہے
 ز نیوے آن کوہ پیکر پکاست
 دل از نیم شہراب ریش آمش
 بدس کار راس بنہ را پاشدار
 مرا دادی اے پاک ہرود دگر
 پیغمبر بود در تن ہر آتش پکاست
 پیر اندیشہ بودش دل و روے زرد
 کندے بہ یادو کمانے بدشت
 سمش بہان و جہاں را کناں
 عجب ماند در وے ہے پیکرید
 غمیں گشت زو ماند اندر شکفت
 ز بار جوانی دلش بر درید
 مرا و را بدان فرس و آن زور دید
 چرا آمدی باز نزد من دلیر
 سوے راستی خود نداری تو سوے
 کہ در جنگ شیراں دلیر آمدی
 بہ پیریت بخشدم اے ناندار
 کہ اے نامور گزود لشکر شکن
 ہمانا جوانی ترا فرس کرد
 چہ آید بروے تو اے نرہ شیر

ہر آنکہ کہ خشم آورد بخت شوم شود سگ خارہ بکزدار موم

گشتہ شدن سہراب بدست مرستم

دگر بار اسبالی بہ بشتہ سخت
 بہ گشتی گر رفتن نہادند سر
 بہ ہندار سہراب آل روز دست
 غیبی گشت مرستم رہا زید چنگ
 خشم آورد بخت دلاور جوان
 دوش بر زمین بر بکزدار شیر
 سبک تیغ تیز از دیال بر کشید
 بہ پیچید از آل پس یکے آہ کزد
 ہر گشت کلہاں بر من از من رسید
 تو زین بیگناہی کہ راس گوز بخت
 بہ بازی رگویند ہم سال من
 نشان داد مادر مرا از پدر
 ہے بختمش تا بہ رہنمش روے
 در یغا کہ رنجم رہیاد بہ سر
 گئوں گم تو در آب ماہی شوی
 و گر بچوں ستارہ شوی بر رہنر
 بہ خواہ ہم از تو پدر کلین من
 از آل نامداران کردن کشاں
 کہ سہراب گشت است و افگندہ خواہ
 چو بشتید مرستم سرش تیرہ گشت

بسر بر ہے گشت بد خواہ بخت
 گر رفتند ہر دو دوالی کمر
 تو گشتی کہ چرخ بندش بہست
 گرفت آل سرویاں جنگی پلنگ
 زمانہ سر آمد نبودش توان
 بدانت کو ہم نامند بزر
 بر چلو بہدار دل بر درید
 ز نیک و بد اندیشہ کوتاہ کزد
 زمانہ بدست تو دادم رکبید
 مرا بر کشید و بہ زودی بخت
 بجاک اندر آمد چچین یال من
 ز ہنر اندر آمد روانم بہ سر
 چچین جال بدادم بدین آرزوے
 نمیریم دریں بیج روے پدر
 و یا بچوں شب اندر سیاہی شوی
 رہبری ز روے زمین پاک ہنر
 چو رہیند کہ خشت است بالین من
 کسے ہم برد سوے مرستم نشان
 ہے خواست کردن ترا خواہ انتار
 جہاں پیش چشم اندرش تیرہ گشت

ہے بے تن و تاب و بے توش گشت
 رچہ رسید انساں پس کہ آمد ہوش
 بگو تا چہ داری ز مرستم نشان
 کہ مرستم منم مگر هماناد نام
 بزود نعرہ و خوش آمد بخوش
 چو ستراب مرستم بدانشان پدید
 بدو گفت گرد آنکہ مرستم توئی
 ز ہر گونہ بودم ترا رہنماے
 گنوں بندہ پشماے از جوشتم
 ہ بازوم بر مژدہ خود بگر
 چو بزخاست آواز کوس از درم
 ہے جانس از رفیق من بخت
 مرا گفت کاریں از پدر یادگار
 گنوں کار گر شد کہ پیکار گشت
 چو پشاد خفتان دآں مژدہ دید
 ہے گفت کایے گشتہ بردشت من
 ہے بخت خون و ہے کند موی
 بدو گفت ستراب کیس بدتری است
 ازیں خلیفت گشتن آنکوں چہ سود
 چو خورشید تاباں ز گنبد گذشت
 ز لشکر بیامد ہمیشوار بہشت
 دو اسب اندر آں دشت بر پلے بود
 گو بہشتن را چو بر پشت زیں

بہشتاد از پا و بے ہوش گشت
 بدو گفت یا نالہ و باخروش
 کہ گم باد نامش ز گردن کشاں
 زہیناد در ماتم پکور سام
 ہے کند موی و ہے زد خروش
 بہشتاد و ہوش از سرش بر پدید
 بہشتی مرا خیرہ بر بد مٹوئی
 پنجشید یک ذرہ ہفت ز جاے
 بر منہ ہمیں رایں تن روشتم
 رہیں تا چہ دید رایں پسر از پدر
 بیامد پسر از خون دو رخ مادر م
 کیے مژدہ بر بازوے من بہشت
 ہدار و رہیں تا کہ آید بکار
 پسر پیش چشم پدر خوار گشت
 ہے جامہ بر خلیفتن بر درید
 دلیر و ستودہ بہ ہر اعظم
 سرش پیر خاک و پیر از آب موی
 بہ آب دو دیدہ نباید برگشت
 چہیں رفت رایں بودنی کار بود
 نہشتن نیامد بہ لشکر ز دشت
 کہ تا اندر آوزوگہ کار چہشت
 پسر از گدہ مرستم و گر جاے بود
 دیدند گذراں در آں دشت کہیں

چنان بدگماں شال کہ او گشتہ شد
 بہ کاؤس کے تاختہ آگے
 ز لشکر برآمد سراسر خروش
 بفرمود کاؤس تا بوق و کوس
 و زآں پس بانشکر چہیں گفت شاہ
 بتا زید تا کار شہزاد چہیشت
 اگر گشتہ شد مرستم جنگ جوے
 بہاید چو جہشید آوارہ گشت
 بہ انہو زخمی بہاید زدن
 چو آشوب بزخاست از انجمن
 کہ آنکوں چو روز من اندر گذشت
 ہمہ رنہ زبانی بدار کن کہ شاہ
 کہ البشال ز بہر من جنگ جوے
 نہاید کہ رہیندہ رہے بہ راہ
 بسے روز را دادہ بودم نوید
 بختم اگر زخمہ رہیم پدہر
 چہ داشتہ آئے پہلو نامور
 دریں دژ دیرے بہ بند من است
 بسے زو نشان تو پڑ رسیدہ ام
 جزاں بود پشہر سہنہای او
 چو گشتم ز گفتارہ او نا امید
 رہیں تا کد ام است از ایرانیان
 نشانے کہ ہمہ دادہ مادر مرا

سیر نامداراں ہمہ گشتہ شد
 کہ تحت ہی شد ز مرستم رہی
 برآمد زمانہ یکایک بہ جوش
 دہیدند و آمد رہینمدار طوس
 کز ایدر ہیوئے سوئے زرنگاہ
 کہ بہ شہر راہراں بہاید رگرہشت
 از ایراں کہ بار دشنہ پیش اوے
 کہ دغیم سر جملہ در کوه و دشت
 بہیں رزم گہ بہر نشاید ہدن
 چہیں گفت شہزاد با رہینستن
 ہمہ کار گزکاں دگر گونہ گشت
 سوئے جنگ توراں نراندہ سپاہ
 سوئے مزہ راہراں رہادندہ سوے
 گمن جز بہ نیکی در ایشان نگاہ
 بسے کردہ بودم ز ہر در امید
 بہ گیتی نہانم یکے تا بخور
 کہ باشد روانم بدشت پدہر
 رگر قتارہ ختم کنندہ من است
 ہمہ ہمہ خیال تو در دیدہ ام
 از د باز ماند نہی جائے او
 شدم لاجرم بہرہ روز سپید
 نہاید کہ آید بہ جانفش نہیاں
 بدیم نہ ہمہ دیدہ باور مرا

چنینم روشنی شد اختر به سر
 چو بزمی آمد رفتم آنکوں چو باد
 ز سخی جرمش رفو بشت دم
 رشتت از بر رخس مرستم چو گزد
 بیام به پیش رسپ با خروش
 چو دیدم رابریناں رو به او
 رشتایش برگرفتند بر کردگار
 چو زان گونه دیدم بر خاک سر
 به پیشش برگرفتند کیس کارچیت
 بخت آں شکفته که نمود کرده نمود
 همه بر برگرفتند با او خروش
 چنین گفت با سرفرازان که من
 شما جنگ تروکان جوئید کس
 زواره بیام به پیشش
 چو مرستم برادر بر آں گونه دید
 پیشان خندم من ز کردار خویش
 دیدیم چکر گلاره بگو بهواں
 پسر را بگشتم به پیرانه سر
 فرستاد نزدیک هواں پیام
 نگهاده آں لشکر آنکوں گوئی
 که با تو مرا رود پیکار نیست
 برادرش را گفت پس بهواں
 تو با او برو تا لب خشک آب
 که من گشته گزوم بدست پدر
 به بینو مگر بهینت باز شاد
 پیر آتش دل و دیدگان پیر زخم
 پیر از خون دل و لب پیر از باد سرد
 دل از کرده خویش پیر دزد خویش
 همه بر نهادند بر خاک رو
 که او زنده باز آمد از کارزار
 دریده همه جامه و خسته بر
 ترا دل بیس گونه از بهر رکیست
 گرامی پسر را که آزرده نمود
 خاتم آں زماں باره پندار هوش
 نه دل دارم از فروز گوئی نه تن
 که مایس پد که من کردم از فروز پس
 دریده بر و جامه و خسته تن
 بخت آنچه از بگویم شکفته شنید
 ستانم مکافات ز اندازه پیش
 بگوید بر او چرخ تا جاوداں
 بریده چپ و بچ آں نامور
 که شمشیر کیس ماند اندر پیام
 نگه کن پیشان مگر نشوئی
 همان پیش ازین جای گفتار نیست
 که برگرد آئے گزود روشن رواں
 من بر کس هیچ گونه رشتاب

چنینم روشنی شد اختر به سر
 چو بزمی آمد رفتم آنکوں چو باد
 ز سخی جرمش رفو بشت دم
 رشتت از بر رخس مرستم چو گزد
 بیام به پیش رسپ با خروش
 چو دیدم رابریناں رو به او
 رشتایش برگرفتند بر کردگار
 چو زان گونه دیدم بر خاک سر
 به پیشش برگرفتند کیس کارچیت
 بخت آں شکفته که نمود کرده نمود
 همه بر برگرفتند با او خروش
 چنین گفت با سرفرازان که من
 شما جنگ تروکان جوئید کس
 زواره بیام به پیشش
 چو مرستم برادر بر آں گونه دید
 پیشان خندم من ز کردار خویش
 دیدیم چکر گلاره بگو بهواں
 پسر را بگشتم به پیرانه سر
 فرستاد نزدیک هواں پیام
 نگهاده آں لشکر آنکوں گوئی
 که با تو مرا رود پیکار نیست
 برادرش را گفت پس بهواں
 تو با او برو تا لب خشک آب

زواره ریامد هم اندر زمان
 به پاسخ چنین گفت هومان گردد
 بر جبر رستیزند و بد گمان
 نشان پدر جشت و پا او نگفت
 بامایس بد از قوی می او رسید
 زواره ریامد بر پیلتن
 نه کار بر جبر بر بد گمان
 نهمتن ز گفتار او خبره گشت
 بنزد بر جبر آمد از دست کیس
 یکے خنجر آهکوں بر کشید
 بزرگان به پلوش فراز آمدند
 جو بر گشت زان جا بنگه پنهان
 بزرگان بر رفتند با او هم
 همه لشکر اند بهر آن از جسته
 که در زمان مایس کار یزدان گند
 یکے دشنه بر گرفت مرستم بدشت
 بزرگان برو اندر آویختند
 بد گفت گودرز آهکوں چه شود
 تو بر خویشتن گر گشتی صد گزند
 اگر مانده باشد مراو را زمان
 و گزیز جاسان جواس رفتنیت
 دشکاریم یکسر همه پیش مرگ
 چو آیتش هنگام بیرون گشتند

به هومان سخن گفت از پنهان
 که بنمود شهراب را دشتبرد
 که میداشت راز رسته بهر رها
 روانش به بیداشی بگود جفت
 ریامد مراو را سران تن برید
 ز هومان سخن راند و از اعجن
 که شهراب را زو سر آمد زمان
 جاس پیش پنجم اندرش تیره گشت
 گر بیانش بر گرفت و زد بر زمین
 سرش را به خواست از تن برید
 بر جبر از سر مرگ باز داشتند
 ریامد بر خسته و لور جواس
 چو طوس و چو گودرز و بچوں گشتند
 زبان بر کشادند یکسر ز پند
 مگر کیس غاس بر تو آسان گند
 که از تن بر برد سر خویشتن بدست
 ز مژگان همه خون دل ریختند
 گراز روی گیتی بر آری تو دود
 چه آسای آید بدان از جسته
 مانند به گیتی تو یا او زمان
 بنگه کن به گیتی که جادید سبیت
 سر زبر تاج و سر زبر تریک
 و زان پس ندانیم تا بچوں گشتند

ہراگند گانیم اگر ہنرہ است
بے خویشتن را رہا بد رگریست

دراز است راہش اگر کوتہ است
ز مرگ لے رہنمہ بے اندوہ کیست

نوشدارو خواستن مرستم از کاؤس برائے شہراب و ندادن او آل را

کہ اے گزود با نام روشن روال
پگوش کہ ما را چہ آمد بہ سر
دریدم کہ مرستم مماناد دیر
یکے رنجہ کن دل بہ ہتیار من
تجہ خشتگاں را کند تن مرستم
سزود گز فرشتی ہم آئوں نو پے
چو من پیش تخت تو کہتر شود
بہ کاؤس کہنسر پیامش ہداد
کرہ بیشتر آب نزدیک من
کہ ہشتش بے نزد من آردے
و ہم زندہ ماند بل پیلتن
ہلاک آورد بے گماں مرا
گر او فتنہ بار است پس طوس چہنت
نہ سازیم ہدایتش او چو بہ بد
کہ سوگند خوردے بہ تلج و بہ تخت
سرت بر سر دار پہچاں کنم
بدل فرو و بوز و بدایاں دشاخ

بہ گودرز گفت آل زماں پہنلوں
پیامے ز من سوئے کاؤس ہر
بہ دشمنہ رچگر گاہ ہویر رویر
گرت ہیچ یاد است کردار من
ازاں نوشدارو کہ در گنج گفت
بہ نزدیک من با یکے جامے
مگر کو بہ سخت تو بہتر شود
پیامد رہنمہ بکیر دایہ باد
ہو گفت کاؤس کز رہینتن
سخا ہم کہ او را بد آید بروے
دیکن اگر داروے لوش من
گند ہشت مرستم بہ نیرود نرا
شنیدی کہ او گفت کاؤس کیست
اگر یک زماں زو بمن بد رسد
ہماں نیز شہراب برگشتہ سخت
بدیں نیزہ ات گفت پہچاں کنم
تجہ گنجہ اندر جہان فراخ

کجا باشد او پیش تختم به پاس
 نخواستیم به نیکی سوئے او نگاه
 به دشنام چندے مرا بر مغممزد
 چو فروزنده او زنده باشد مرا
 ستمهای ستراب نشینید
 کز راینیاں سر بر سرم هزار
 اگر ماند او زنده اندر جہاں
 کسے دشمن خویشتن بهزدرد
 چو بشنید گودرز برگشت زود
 بدو گفت خوبے بد شهریار
 به تندی به گیتی ورا یار نیست
 شرافت باید بهزد و یک او
 رفز مود رستم که تا پیشکار
 جواں را بر آں جامے زر نگار
 گو بهشتن سر سوئے راه کزد
 که ستراب شد زیر جہان فراخ
 کجا راند او زبر فرت ہمارے
 اگر تلج بخش است و گر نرم خواہ
 به پیش سپہ آہر و بیم بریزد
 یکے خاک باشد بدست اندر
 نہ مزد ہرگز جہاں دید
 گنم زنده کاؤس کے را بہ دار
 رہے چند از وے کہان و جہاں
 بہ گیتی دروں نام بد گشتزد
 بر مرستم آمد بکردار دود
 درختے است خنفل ہمیشہ بہ بار
 جہاں رنج کس را خریدار نیست
 کہ روشن کنی جان ناریک او
 یکے جامہ آرد برش پیر رنگار
 به خواہاند و آمد بر شهریار
 کس آمد پیش زود آگاہ کزد
 ہے از تو تا موت خواہد نہ کاخ

کجا باشد او پیش تختم به پاس
 نخواستیم به نیکی سوئے او نگاه
 به دشنام چندے مرا بر مغممزد
 چو فروزنده او زنده باشد مرا
 ستمهای ستراب نشینید
 کز راینیاں سر بر سرم هزار
 اگر ماند او زنده اندر جہاں
 کسے دشمن خویشتن بهزدرد
 چو بشنید گودرز برگشت زود
 بدو گفت خوبے بد شهریار
 به تندی به گیتی ورا یار نیست
 شرافت باید بهزد و یک او
 رفز مود رستم که تا پیشکار
 جواں را بر آں جامے زر نگار
 گو بهشتن سر سوئے راه کزد
 که ستراب شد زیر جہان فراخ

زاری کزدن رستم بر ستراب و ہزدن
 تا موتش بزاہشتان نزد زال و روداہ

ہے زد بہ سینہ ہے کند موی
 رہا بہد و مژگاں ہم بر رہا
 بجایے گلہ خاک بر سر رہا

چو بشنید رستم خراشید رويے
 بدر جشت و بر زد یکے سرزد باد
 پیادہ شد از اسب رستم چو باد

میرزاگان لشکر ہمہ پہنچناں
 ہمے گشت نمار اسے نیرودہ جوان
 نہ پند پو تو نیزہ خویشید و ماہ
 کر آدراس پیش کامد مرا
 نیمبرہ جہاندار سام سوار
 بریدن دو دستم سزادار ہشت
 کہ فوز نہ شہزاد دادم بیاد
 ز سام نریمان و گوشاسپ بید
 چو من نیست در گرد و گیہاں یکے
 چہ گویم چو آگ فتود مادرش
 چہ گویم چہ گشتش بے گناہ
 گداہیں پندرایں پچنیں کار کرد
 بہ ربیتی کہ گشت است فوز نہ را
 پدرش آں گر آخا بہ تر پہنلوں
 کہ ہوشتم بہ کہینہ بر او دست یافت
 بریں ششم سام یقیں کنند
 کہ دارلشت کاہیں کودک از ہشت
 بہ بیشک آیدش راسے و ساز و سپاہ
 رلفرمود تا دیبرہ شہزواں
 ہمے آردو گاہ و شہر آمدش
 از آں دشت بکود و تابوت اوے
 بہ پزودہ سرا اندر آتش زدند
 جہاں نیمہ و دیبرہ رنگ رنگ

غزلوان و گردبان و زاری گناں
 سراقراز و از ششم پہنلوں
 نہ جوشن نہ خود نہ سخت و گلاہ
 کہ فوز نہ گشتم چہ پیراں سرا
 سوے مادر از ششم ناندار
 چو از خاک نیزہ مبادم رشت
 کہ چوں او گوے ناندارے نہ زاد
 بزدی مخوں بود و گردان بنو
 بزدی ہدم پیش او کودکے
 چگونہ فرستم کسے را برش
 چہا روز کردم بر او بر سیاہ
 سزادرم آنوں بہ گشتار سزد
 دلیر و جوان و خردمند را
 چہ گوید ہداں دخت پاک جواں
 بہ دشت چگہ گاہ او بر شکافت
 مرا نام بے دتر و بے دہیں کنند
 بدیں سال گزود پو سز و بلند
 بمن بر کند روز روشن سیاہ
 کشیدند بر سوے چوگر جواں
 یکے تنگ تابوت بہر آمدش
 سوے نیمہ خویش بہاد رسے
 ہمہ لشکرش خاک بر سر زدند
 ہمہ تحت پر مایہ تریں پدنگ

بر آتش نہادند برخواست غو
 جہاں چوں تو دیگر نہ بیند سوار
 درین آں ہمہ مردی و یلای تو
 درین ایس غم و حسرت جاں گسل
 زکو پیش فراواں کند زال زر
 چہ گویند گردان و گردن کشان
 ازین چوں بہ ایشان رسد آگهی
 بدیں کار پوزش چہ پیش آدم
 ہے ریخت خون و ہے کند خاک
 ہمہ پہنوا نان کاؤس شاہ
 زبان بجز دکان پتر از پند بود
 چہین است کردار چرخ بلکہ
 چہ شاداں نشینند کس با کلاہ
 چرا زہر باید ہے بر جہاں
 یکے دائرہ آمدہ چہیری
 نہ ہر پاوشاہ و نہ ہر بشفہ را
 جہاں سرگزشت است از ہر کسے
 چہ اندیشہ بود گردود دراز
 اگر چرخ را ہست ازین آگهی
 چہناں داں کہ زیں گردش آگاہ نیست
 بدیں رفتن انکوں نباید گر نیست
 ز شہزاد چوں شد خبر نروشاہ
 بہ مرتسم چہین گفت کاؤس کے

ہے کرد زاری جہاندار گو
 بہ مردی و گردی گہ کا زار
 درین آں منج و ہوز و بالای تو
 ز مادر جدا و ز پدر داغ دل
 ہماں نیز روداہ پتر ہنس
 چہ زبشاں شود نذر ایشان نشان
 کہ بر کشم از باغ سرو سی
 کہ دل شاں بہ گفتار غمیش آدم
 بہ تن جامہ نشووی کردہ چاک
 زشتہ بر خاک پا او بہ راہ
 تہمتن بہ درد از چکر بند بود
 بہ دشتہ کلاہ و بہ دیگر کمنہ
 بہ ختم کمنہش مہاید ز گاہ
 چہ باید خرامید با ہمزماں
 افراداں دیریں دائرہ داوی
 زشاسد نہ ناداں نہ دانندہ را
 چہین گونہ گوں بازی آدمیے
 ہے گشت باید سوے خاک بانہ
 ہمانا کہ گشت است مغزش نہی
 بہ چوں و چرا سوے او راہ نیست
 ندانیم فرجام این کار چہ نیست
 بہ نرویک او با سپاہ
 کہ از کوہ انہر ز تا برگ نے

ہے بڑو خواہد بہ گردوش پر سپہر
 یکے زود سازد یکے دیر تر
 دل و جاں بدیں رفتہ خروشد کن
 اگر آسمان بر زمین بر زنی
 نیابی ہمہ رفتہ را باز جالے
 من از دور دیدم بر و یال او
 رفتم بہ نرکان نماند ہے
 زمانہ بر اینگشتش با سپاہ
 چہ سازی و درمان این کار چیست
 بدو گفت مرستم کہ او خود گذشت
 ز توران سرانند چندی ز رہ چیں
 زوارہ سپہ را گذارد بہ راہ
 بدو گفت شاہ اے گو ناجوے
 گر ایشان بہ من چند بد کردہ اند
 ولیکن چو راے تو با جنگ نیست
 دل من ز دلد تو شد پُر ز درد
 ہجیر دلاور رہیامد ز راہ
 و زان جاگہ شاہ لشکر برانند
 بدان تا زوارہ رہیامد ز راہ
 زوارہ رہیامد سپیدہ دوان
 بڑیدہ دم باد پایاں ہزار
 بڑیدہ سمند سرافراز دم
 سپہ پیش تاوت مے رانند

نباید فلکدن بدیں خاک رنر
 سر انجام بر مرگ باشد گذر
 ہمہ گوش شوے خردمند کن
 و گر آتش اندر جہاں در زنی
 روانش کن دامن بدیگر سراے
 چنان بڑو و بالا و گویاں او
 ز شحم بڑوگاں رہماند ہے
 کہ راہد بہ دشت تو گزود تباہ
 بر این رفتہ تا چند خواہی گر نیست
 نشست بہت ہوماں بدیں پن دشت
 از ایشان بہ دل در مدار یک کہیں
 بہ یزیدے یزدان و فرمان شاہ
 ازیں رزم اندوہت آمد بہ زوے
 و گر دود از ایراں بر آردہ اند
 مرا نیز با جنگ آہنگ نیست
 نخواہم از ایشان بہ کہیں یاد کرد
 چہیں گفت کز پیش رفت آن سپاہ
 بہ راہاں خراسید و مرستم رہانند
 بدو آگہی آورد ز آن سپاہ
 سپہ رانند مرستم ہم اندر زمان
 پُر از خاک سر ہنتران نامدار
 دریدہ ہمہ کوس رویینہ خم
 بڑوگاں بہ سر خاک پشاندند

پس آنگه سوئے ز آبستان کشید
 همه ریشستان پیش باز آمدند
 چو تابوت را دید دشتان سام
 تهنتن پیاده ہے رفت پیش
 گشادند گزداں سراسر کمر
 همه رخ کبود و همه جامه چاک
 رگرفتند تابوت او سر بر زیر
 تهنتن به زاری به پیش پدر
 بدو گفت پشنگر که سام سوار
 به بارید دشتان ز دو دیده خو
 تهنتن ہے گفت کاسے نامدار
 ہے گفت زال رایت کارِ شگفت
 زشانے شد اندر میان رحمان
 ہے گفت و موگاں پُر از آب کده
 چو آمد تهنتن به ایوان خویش
 چو رودابه تابوت سہراب دید
 بداں تنگ تابوت خفتمہ جواں
 به زاری ہے مویہ آغاز کرد
 کہ آے پهنواں زاده پچہ شیر
 ہے گفت زار آے گو سرفراز
 به مادر مگوئی ہے راز خویش
 به روز جوانی به زنداں شدی
 مگوئی چه آمدت پیش از پدر

چو آگاهی از کسے به دشتان رسید
 به سچ و به درد و گداز آمدند
 فرود آمد از اسب زترین لگام
 دریده همه جامه دل کزده ریش
 همه پیش تابوت بر خاک سر
 به سر برفشاندہ بر این سوگ خاک
 در بلخ آں چنناں نامدار دید
 ز تابوت زرد و زور بر کرد سر
 بدین تنگ تابوت خفت دشت زار
 به نارید با داور رهنمون
 تو رفتی و من مانده ام خوار و زار
 کہ سہراب گز ز رگاں بر گرفت
 نہ زاید پچنو مادر اندر جہاں
 زباں پُر ز گفتار سہراب کرد
 خروشید و تابوت رنہاد پیش
 ز چشمش رواں جموے خوشاب دید
 به زاری بگفت آے شیر پهنواں
 ہے بر کشید از چکر آہ سرد
 نہ زاید چه تو زور سہر دید
 زمانے ز صندوق سر بر فراز
 کہ ہنگام شادی چه آمدت پیش
 بدین خانہ مستمندان شدی
 چرا بر دیدت بدینساں چکر

مُحاشِ زَرِ اَکِوَاں بِہِ کِیوَاں رَسید
 بِہِ پَزدَہِ دُورِوَن رَفتِ ہاسُگِ وِزِوَد
 چو رُستَم چُشاں وِیْدِ بَکِزِ لَیثِ زار
 تو گُفتی مَگر مُنشیخِ آہِ اَست
 دِگر بارِہِ تَابُوتِ سَہرابِ شِیر
 اِذَاں تَخْتِہِ بِرِکُتِہِ وِکُشاوِ سَہرابِ
 تَنشِ را بَدَاں نَامِدارِاں نَمُود
 ہر آہِ تَنسِ کہ بُوَدِندِ پِیرِ وِجواں
 رِہبانِ جِہاں جامِہِ کُزِوَدِندِ چاک
 ہِمہِ کاخِ تَابُوتِ بُدِ سَہرابِ
 تو گُفتی کہ سَامِ اَستِ بَابِالِ وِسُفَتِ
 چو دِیْدِندِ آں مَزِوَدِاں دُورِیِ او
 دِہو شِیدِ بازِشِ بِہِ دِیباہِ زِوَد
 ہِے گُفتِ گَرِ دُغْمِہِ نَزِزِیْنِ گُفَم
 چو مَن رَفتِہِ با شَمِ نَامِہِ بَجاہِ
 چہ سَازَمِ مَن اَلُکُتُوں سَزاوِا بَوا
 کِیہِ دُغْمِہِ کُزِوَدِشِ زِہِ سُمِ سُمُورِ
 نَرا شِیدِ تَابُوتِشِ از عَودِ خَامِ
 بِہِ گِیبتِ ہِمہِ بِرِ شُدِ رِایِں دَانِساں
 جِہاں سَہرابِ پُچِہِ زِہِ بِتِمارِ گُشتِ
 بِہِ رُستَمِ بِرِیْنِ رُوزِ چَندِ سَہِ گُشتِ
 بِہِ آخِرِ شِکِیبا ئِ آوُزِ دِپِیشِ
 جِہاں را بِسِہِ ہِستِ زِ دِیشِاں بِیاوِ

ہِے زارِ بَکِزِ لَیثِ ہر کاں شِیدِ
 دِلشِ پُچِہِ زِ دُزِوِ وِ رُغشِ پُچِہِ زِ گُزِوَد
 بِبارِ پِیرِ از دِیدِہِ نَواں دَرِ کُتارِ
 کہ دِل را زِ شادِیِ گُزِزِ آہِ اَست
 بِیاوُزِ دِپِیشِ رِہبانِ دِلیہِ
 کُفَنِ زِوِ جِدا کُزِوَدِ دِپِیشِ پِیرِ
 تو گُفتی کہ از چَٹِجِ بَظافَتِ دُودِ
 زَن وِ مَزِوَدِ گُشتِ ہِمہِ بَے تُو اَست
 بِہِ اَہِ اَندَرِ آہِ سَہرابِ وِ خاکِ
 عَنوَدِہِ بِہِ صَنوَدِوقِ دَرِ شِیرِ زِ
 خَیْنِ شُدِ زِ جِنگِ اَندَرِ آہِ رُحُفَتِ
 بَکُزِوَدِندِ ہر کُسِ بِہِ سَہرابِ وِ ہُو
 سَہرابِ تَابُوتِ را سَحَتِ کُزِوَد
 زِ مُشکِ سِیہِ رُکُزِوَدِشِ آگِیْنِ گُفَم
 وِگِرنِ مَرا خُودِ جُزِ رِایِں نِیستِ رَاہِ
 کہ مَانِدِ ازِوِ دَرِ جِہاں رُجُگِ وِ بُو
 جِہاں زِ زارِیِ ہِے گُشتِ کُورِ
 بِہِ او بِرِ زِوَدِہِ بِشِوِ زِزِیْنِ سِنَامِ
 کہ چُوں گُشتِ فُزِوَدِ را پَہلوَاں
 ہر آہِ تَنسِ کہ بِشِیدِ غَشاوِ اَرِ گُشتِ
 بَکُزِوَدِ دِلشِ نَشاوِ مَانِیِ گُشتِ
 کہ جُزِ آں نَے وِیْدِ اَنجَارِ عَویْشِ
 بِسِہِ دَارِجِ بِرِ جِہاں ہر کُسِ رِہنادِ

کرکا در جہاں ہست ہوش و خرد چو رایہ انبیاں زیں خبر یافتند وزاں روئے ہموای بہ توران رسید ازو ماندہ بدشاہ توران شکست غریب آمد از شہر توران زمین	سجّا او فریب زمانہ خورد بر آں آتش غم سے تافتند بگفت او بہ افراسیاب آئینہ دید وزاں کار اندازہ اندر گرفت کہ سہراب شد کشتہ بر دشت بکین

آگنی یافتن مادر سہراب از کشتہ شدنش

خبر زو بہ شاہ سمنگان رسید بہ مادر خبر شد کہ سہراب گروہ خروشید و جو شید و جامہ درید بزد چنگ و پذیرید پیرانش آورد با لگب غریب و خروش برو بزد ناخن دو دیدہ بکند مرآں زلف چوں تاب دادہ کند رواں کشتہ از روئے او بجوے خو ہمہ خاک تیرہ بہ سر بر فلکند بہ سر بر فلکند آتش و فروخت ہے گفت کاسے جان مادر گنوں غریب و اسیر و رزند و رزار دو چشم بہ رہ بود گفتم مگر گام چنان بود گفتم گنوں پدر را ہے جشتی و یافتی چہ دانستم اے پور کاید خبر	ہمہ جامہ بر خویشتن بر درید نہ تیغ پدر خستہ کشت و دہمہ بہ زاری بر آں کودک نا رسید درخشاں شد آں نقل زیبا تنش زماں تا زماں زو ہمیرفت ہوش بر آورد بالا در آتش فلکند یہ انگشت پیچید و از بن بکند زماں تا زماں اندر آمد رنگوں بہ دندان ز بانو سے خود گوشت کند ہمہ موئے مشکیں بہ آتش بسوخت سجّا سرشتہ بہ خاک و بہ خو بچاک اندروں آں تن نامدار نہ سہراب و مرستم ربایم خبر بگشتی بگروہ جہاں اندروں گنوں بآمدن تیز بہشتافتی کہ مرستم بہ خنجر دریدت جگر

از آن مژد و بالا و بازوے تو
 که بر بید مرتسم به برنده تیغ
 به رخشده رُوز و شبان دراز
 کفن بر تن پاک او خرقه گشت
 که خواهد بدن مرا غم گسار
 رکا خاتم آنکوں بجای تو پیش
 بخاک اندرون ماند از کاخ و باغ
 بجای پیر گورت آمد به راه
 رخشقی بخاک اندرون زار و خوار
 جگر گاه بسمین تو بر درید
 ندای بر او بر نکر دلش یاد
 ز بهر چه نامد همه باورت
 پر از دزد و یتیم و رنج و زحیر
 که گشتی به گودان بگیتی سمر
 ترا با من آس پور رهنواخته
 نکرده جگر گاهت آس پور باز
 همه زد کف دشت بر خوب رُوی
 به خنجر جگر گاه تو یاره گشت
 که ز آن گزید و رخنوں همیشخت غرق
 همه خلق را چشم پر ژاله کرد
 همه خلق را دل بر او بردخت
 تو گشتی همه خورش و قمرده گشت
 بر آن پور گشته سگالش گر گشت

در بخت نیام از آن رُوی تو
 وز آن گودگاهش نیام در بخت
 به پزورده نمودم تنش را به ناز
 کُنوں آن بخوں اندرون غرقه گشت
 گنوں من رکا گیرم اندر کنار
 رکا گویم این دزد و یتیم و خیش
 در بختن و جان و چشم و چراغ
 پیر جشتی آس گزید لشکر پناه
 از امید نوسید گشتی تو زار
 از آن پیش کو دشنه را بر کشید
 چرا آن رخشانی که مادرت داد
 نشان داده بد از پیر مادرت
 گنوں مادرت ماند به تو اسیر
 چرا نامدم با تو اندر سفر
 مرا مرتسم از دور رشناخته
 بیداخته تیغ آن سرفراز
 همیگفت و میخند می
 همه گشت مادرت بیچاره گشت
 ز هر سو بر او انجمن گشت خلق
 ز بس که همه شیون و ناله کرد
 بریں گونده بیفش بهشتاد پست
 بهشتاد بر خاک چوں مرده گشت
 به هوش آمد و باز نالش گرفت

زِ خُونِ او ہے کز دل لعل آب را
 سرِ اشپ او را به بر در گرفت
 گئے بوسہ زد بر سرش کہ بہ تیغ
 زِ خُونِ مژدہ خاک را کز دل لعل
 بیاورد آں جامِ شناہوار
 بیاورد خفتان و دُرع و کمان
 بہ سر بر ہے زد گراں گزرا
 بیاورد آں جوش و خود او
 بیاورد زین و لگام و سپہ
 کشدش بیاورد ہفتاد یاز
 ہے تیغ شہاب را بر کشید
 بہ درویش داداں ہم خواستہ
 در کاخ بر بست و تختش یکند
 فرو ہشت جائے کہ بد جلے بزم
 در خانہا را سیہ کزد پاک
 دہر شید پس جامِ زینگوں
 بہ روز و بہ شب ہوید کزد و گرینت
 سر انجام ہم در غم او دہرود
 چنیں گفت بہرام شیریں سخن
 نہ راہد ہے ماند خواہی دراز
 چنیں است رشیم سراے کہن
 بتو داد یک روز توبت پدید
 چنیں است و رازش نیامد پدید

بہ پیش آورد اشپ شہاب را
 بماندہ جہانے در و در گرفت
 زِ خُونِ زیرِ شمش ہے رائد جوے
 ہے رُوسے مالید بر شمش و نعل
 گرفتش چو فرزند اندر کنار
 ہماں بہرہ و تیغ و گزیر گراں
 ہے یاد کزد آں بر و بوز را
 ہے گفت کاے شیر پرخاش جو
 لگام و سپہ را ہے زد بہ سر
 بہ پیش خود اندر رنگدش دراز
 فش و دُم اشپش ز ہنمہ بربید
 زہر و سیم و اسبان آراستہ
 زِ بالا بر آورد و پشتش یکند
 از آں بزم گر رفتہ بودش بہ بزم
 زِ کاخ و روانش بر آورد خاک
 ہماں زینگوں غرق گشتہ بخون
 پس از مرگ شہاب سالے پر بہشت
 روانش پشد سوے شہاب گزود
 کہ با مُزدگان آشنائی کن
 بسیچیدہ باش و در عنکب مساز
 سرش بیچ پیدا نہ رہنی زِ بِن
 سزد گر ترا توبت آید بہ سر
 نیابی بہ خیرہ چہ جوئی رکبید

دیر بسته را کس نداند گشاد	بدان ریخ مخمر تو گردد بباد
دل اندر سراسر سپنجی میند	رینجی نباشد بے سودمند
بدین داستان من سخن ساختم	وگر بر سیاوش ریزد اختم

تذکره فردوسی مصنف شاهنامه

حکیم ابو القاسم فردوسی و هو حسن بن اشراق بن شرف شاه
طوسی قریب ششصد به موطوس واقع خراسان تولد شده -
پدرش نزد حاکم موطوس بخدمت باغبانی مامور بود - حالش
مفصل بکتاب اژدو کوزس جماعت رسوم بدل سکول رحمت
تزییم یافته - مجلس این است - که کتاب شاهنامه تزییم
پاستان نامه است - که بحکم یزد مجزو ساسانی از عهد کیومرث
تا مجلوس خسرو فراهم شده بود - و وزن شاهنامه همان
وزن سکندر نامه است - گویند که این کتاب مصححوی بر
شصت هزار شعر به عرصه سی سال بمقتضی شهود جلوه
نمود - و نیز فردوسی قریب هشتاد سال نمود +

EDUCATION DEPARTMENT,
PUNJAB.

PERSIAN SELECTIONS.
FOR SECONDARY SCHOOLS.

LAHORE:
RAI SAHIB M. GULAB SINGH & SONS,
MUFID-I-'AM PRESS.

Edition. 10,000 *Copies.* *Price* 0-3-10.

TITLE سرگودھا

[illegible]

MAULANA AZAD LIBRARY
ALIGARH MUSLIM UNIVERSITY

RULES:—

1. The book must be returned on the date stamped above.
2. A fine of **Re. 1-00** per volume per day shall be charged for text-books and **10 Paise** per volume per day for general books kept over - due.

